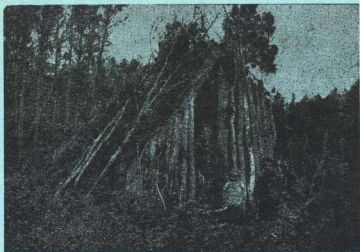

1892

1942

СПОМИНИ

1892

1942

СПОМИНИ

про

ПЕРЕЖИВАННЯ ПЕРШИХ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

В КАНАДІ

ЗІБРАВ І НАПИСАВ

ВАСИЛЬ А. ЧУМЕР

ЕДМОНТОН — АЛБЕРТА — КАНАДА

1892 — — 1942

**Книжка ця написана з нагоди 50-літньої річниці появи
перших українських кольоністів в Канаді.**

Бувша королева Великої Британії Вікторія,
рік 1892.

СПОМИНИ

Його Величество Юрій — король Бритійської Імперії.
Рік 1942.

ПЕРЕДМОВА

Ця книжка написана з нагоди 50-ть ліття появи перших українських кольоністів, які в 1892-гому році приїхали з родинами з Галичини в Європі аби поселитися на вільних пустих землях у Західній Канаді.

І книжка ця написана звичайною мовою, якою говорили наші вчасні кольоністи, які звали себе тоді ще, Русинами.

Написана для українського сина і дочки на спомини про пережите їхніми дідами і батьками у початках у цій новій прибраній вітчині — Канаді.

З цієї книжки довідаються будучі наші покоління, хто були їхні предки в Канаді, звідки сюди приїхали — за чим і як їм тут проживалося; чим журилися, за чим на початках тужили і з якими труднощами приходилося їм зберегати своє життя та виростати нове покоління у новій вітчині. — Довідаються ще й про те, які труди наші піоніри поклали аби здобути те, чим ми тепер тішимося та залюбки чванимося й перед другими. Бо західна Канада не була такою, якою ми її сьогодні бачимо, ні. Треба було великих зусиль, аби з пустих нетрів зробити країну медом і молоком текучу.

З цієї книжки довідаються і про те, хто дав почин до масового переселення українців з Європи до Канади; де повстали перші українські кольонії на фармах у західній Канаді і які були причини, що велика частина українців виїмігрувала з Європи до Канади.

В цій книжці прочитають і про деякі надзвичайні події між першими кольоністами та про соціальне співжиття вже тоді, коли в Канаді знаходилося більше українських кольоністів.

Написалося ось ці скромні “спомини” на те, аби будучі наші покоління не дорікали колись, що мовби їх предки вміли з західної Канади витворити своєю тяжкою працею і трудом пусті нетри і обернути у великі плодючі лани, а не вміли записати документально цього, бодай частинно своїх заслуг у книжку, як роблять це другі цивілізовані народи. Бо працю, яку поклали українці у західній Канаді у її розвою, заслугує на пильну увагу. І те, що наші піоніри лишили для нас у спадок, заслугує на вічні і милі спомини.

Книжка ця присвячена українським піонерам усіх станів і занять в Канаді.

Не є це ні історичний ні літературний твір, а звичайні спомини про пережите як самим автором, так і тими, про яких в цій книжці є мова. І згадується лише про важніші події, які діялися у першому двадцять п'ять ліття між нашими кольоністами у Канаді.

Хоч було на меті, аби в 50-ть літню річницю переселення українців з Європи до Канади, видати спільну, чи так би сказати загальну “Пропамятну Книгу”, де би містилася ціла історія наших переселенців у Канаді, то на жаль, колективно, цього зробити не вдалося.

Ці спомини написалося на те, аби не розгубилися нитки, які приходилося колись з великим трудом сплітати в одно українське звено у прибраній вітчині, нашими піонерами. І написалося ні для зиску ні для слави, лише на вічні спомини тих, що не жалували ні труду ні здоров'я і хоч самі починали свою господарку з малого у Канаді, то й малою книжкою починається і їхня історія. Прийдуть ще часи, що напише про них хтось більше і краще.

Автор.

Правдивий канадієць, Джов Самсон, начальник індіанського племені в Західній Канаді.

РОЗДІЛ I.

КОРОТКИЙ ОГЛЯД З ІСТОРІЇ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ І КОЛЬОНІЗАЦІЇ КАНАДИ

Зараз по відкритті Америки Кристофом Колумбусом, в 1492-му році, держави західної Європи надзвичайно зацікавилися відкриттям нової землі за морями і почали висилати своїх відважних моряків на дальші відкриття. Приміром:— Іспанія вдруге висилає Колумбуса. А там ще Англія в 1497 р. Джогна Кабота, який відкрив Нову Фунляндію. Франція в 1534 р. висилає Джеквеса Каршієра і той відкриває ріку Св. Лаврентія в Канаді. Потім вже, то є, в 1605-тім році, Самуїл Чамплейн пускається в глибину краю рікою, яку відкрив Кашієр і там здибає великі індіанські оселі Стадакону і Гошелягу. А в 1606-тім році привозить він з Франції вже й кольоністів і оселяє їх в вище згаданих околицях.

Багато інших європейських моряків займалися відкриттям країв у Пів. Америці. Кожна виспа на широкому Атлантику творила особну країну. Хоч би взяти множество виспів Західних Інді, між яких перше Колумбус заїхав.

Ті відкривачі, вертаючи з Америки домів, привозили з собою до Європи всякі дорогі річі, а навіть і диких людей, Індіанців. Оповідаючи при цьому про великі багатства у новій землі. Своїми оповіданнями зацікавили багатих купців і ті живо зацікавилися Америкою і почали торгівлю з Індіанцями.

Торгівля європейців з Індіанцями в Америці показалася дуже по-платною, бо Індіанці не знали вартости європейської мануфактури; міняли дорогі шкури за звичайні "світиделка" дуже таного виробу.

На початках, як появилися білі європейці в Америці, Індіанці називали їх білими богами, а коли переконалися відтак, що ті білі їх крепко в торгівлі ошукують, називали європейців "білими чортами".

Скоро торгівля європейців з Індіанцями поширилася на більшу скалю, тоді до Америки приїздило все то більше купців і привозили вони з собою людей пильнувати торгівлі—на місці. Торгували тоді купці з Індіанцями не лише з Англії, Іспанії та Франції, але й других західно європейських країв.

Щоби забезпечити собі торгівлю в Америці, ті купці будували в догідних місцях так звані "Трейдінг Пости" — фортеці, для оборони від нападів будьто тубільців, будьто від зловних білих купців другої держави.

Найбільше таких торговельних "баз" в Америці мала Англія, Іспанія та Франція.

ЯК РОСЛИ КОЛЬОНІЇ БІЛИХ ЕВРОПЕЙЦІВ В АМЕРИЦІ

Щоби запевнити торгівлю у різних сторонах, тої тоді ще, індіанської країни Америки, кожна держава, якої купці торгували з Індіанами, висилала все більше своїх людей пильнувати торгівлі. Найбільше висилали вони туди кримінальників, які мали відбувати довголітні кари в криміналі і таких злочинців виселявали з Європи до Америки. Тут, безумовно, уживано їх до тяжких робіт у тих “трейдинг постах”. Висилалося тоді звичайно лише мужчин. Перші родини, що виємігрували з Європи до Північної Америки 1607-го року, були англійські, секта “Пюрітанів”, і оселилися в околиці теперішнього міста Джеймстаун, в північній частині стејту Вірджінія, Зєдинєні Держави.

Самітні мужчини, яких судьба кинула на американський континент у перших початках, скоро мішалися з тубільцями Індіанами і з таких виростали мішані подружа, червоні з білими, яких назвали “Гефбрідами”. Однак ці гефбріди не творили сталих, солідних кольоній на місці, а переносилися з місця на місце, займаючися полюванням як й Індіани.

Найуспішнішу кольоніальну працю у самих початках показали голландці в околиці Годсонської ріки, в стејті Нью Йорк, Зєд. Держави. Однак вже у половині сімнадцятого століття, англійські кольоністи числом їх перевищили.

Співубігання за торгівлю в Америці, витворювало у європейських народів заздрість і вони на перегони почали кольонізувати своїми людьми Північну Америку і в цей спосіб скоро виростали великі кольонії з білих європейців на американському континенті. Кожна держава думала і старалася захопити не лише торгівлю у свої руки, але й як найбільше землі під свою владу. Найбільше цим журилася Англія, Іспанія й Франція. Другі держави Європи, менше кольонізацією Америки журилися, бо не було в них вдома доброго ладу, і через це, Америкою не були так заінтересовані, як ті перші.

За посілості і торгівлю в Америці провадилася довголітня війна між Англією а Іспанією. І скоро Англія Іспанію у Північній Америці приборкала, зараз взялася до Франції. Остання битва між англійським а французьким військом за посілості у Північній Америці відбулася 1759 року під містом Квебеком у Канаді. Чотири роки потім, Франція раз на все зріклася своїх кольоній у Північній Америці в користь Англії.

ЗЄДИНЕНІ ДЕРЖАВИ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ

Не довго Англія тішилася своїми багатими кольоніями у Північній Америці, бо зараз по виграній війні з Францією, старалася кошта війни звалити на тамошніх кольоністів, цебто, зібрати податком від кольоністів в Америці. Кольоністи цьому спротивилися, бо уважали, що війна між Англією а Францією провадилася не в користь кольоністів у Америці, а в користь англійських лєордів в Старій Англії. Все одно Англія

стояла при тім, що ці кошта має зібрати від кольоністів і наклала мито “дюті” на товари, які спроваджувано з чужих країв до Америки. Це ще гірше розлютило кольоністів. І одної темної ночі тоді, коли причалив корабель з Азії наладований чаєм до пристані Бостону, вони поперебіралися і замаскувалися за Індіанців, і цілий ладунок чаю, з корабля, викинули в море.

Коли про це повідомлено уряд в Англії, то зараз потім Англія вислала до Америки карну експедицію—військо, покарати непокірних кольоністів.

Це ще гірше злостило і непокоїло кольоністів і викликали в краю повстання проти Англії, а за цим прийшло й до довголітньої війни між кольоністами і англійським військом в Америці, так, що тринадцять збунтованих і добре зорганізованих кольоній в 1776-тім році зірвали всякі зносини з Англією і проголосили і створили з себе республіку, яку назвали “Зєдинені Держави Північної Америки”.

Лишилися ще кольонії на півночі і у східно-північних побережах званої Нової Англії, які в революції не брали участі, бо уважали що не дуже мудро є відриватися від старого пня—матери, Англії і творити республіку тоді, коли країна ще молода незаселена і може легко пасти в руки іншої держави. Показалося однак, що республіканці з своїм вождом Георгієм Вашингтоном не дармують, а все то більше кольоній підбивають і прилучують до республіки, мусіли й вони піддатися. Були однак й такі, що лишали все своє майно в Стейтах і пересувалися до Канади, бо уважали Канаду за найбезпечнішу, по яку республіканці з полудневих стейтів, не будуть сягати. В Канаді тих втікачів назвали “лоялістами”.

Хоч вже в 1812-14 р. Зєдинені Держави Америки, пробували прилучити ще й Канаду до своєї республіки, то ті “лоялісти” із канадійцями так завзято боронили Канаду, що хоч американців було більше і зайшли майже під Квебек, то канадійці із поміччю англійського війська, вигнали республіканське військо аж поза ріку Ніягара. І від тоді більше американці не пробували завоювати Канаду, яка й лишилася англійською кольонією й до наших часів...

ГОРЯЧКОВА КОЛЬОНІЗАЦІЯ СХІДНОЇ КАНАДИ

По страті великих і багатих кольоній у Америці, Англія звернула відтак більше свою увагу на північ до Канади і почала її кольонізувати перше своїми людьми з Великої Британії. Виселявала бідне населення з Англії і на кошт Британії заселявали тух бідних переселенців у Східній Канаді.

Тут заосмотрувала їх в усе потрібне до рільництва; посилала за ними до Канади рільничу машинерію потрібну до управи ріллі та города і другі потрібні річи до будови. Достарчала їм даром харчів на ціло-річний прожиток і так довго, доки ці переселенці не були взмозі самі

собі допомогти. А в додаток до цього всього, ще уряд для кожної дорослої особи платив готівкою, давав позичку на розробок.

Мабуть подібні полекшіння і трактування діставали від британського уряду у Канаді, ті так звані “Лоялісти”, які емігрували зі Стейтів до Канади лише тому, що не хотіли зривати звязки з Старою Англією і воліли лишатися британськими підданими і триматися матірнього пня— Англії далше як і перше, чим належати до Стейтської Республіки, цебто, Зєдинених Держав Америки.

Скоро еміграція з Старої Англії до Канади вичерпалася, або більше звернулася до Зєдинених Держав та на інші британські посілости — виспи, де умовини і клімат був кращий, тоді Британія розвинула широкую агітацію за кольоністами до Канади, у сусідних краях. Приміром, в Німеччині, Данії, Скандинавії і Франції. І щоби тим західно європейцям дати більшу спромогу і полекшу у транспортації, британський уряд часть такої подорожі оплачував з державної каси, аби лише дістати якнайбільше кольоністів на землі у Канаді.

У Східній Канаді тоді, оселявалися кольоністи на взір старокрайового села, а не так як це потім бувало у Західній Канаді.

Тоді за кольоністами до Східної Канади плив і капітал з Британії на розбудову портів у Канаді. І не взяло довго, як порт Галіфакс, Ст. Джогн, Монтреал та Квебек, стали не менше оживленими портами від Бостону, Нью Йорку та Балтімору у Стейтах.

КАНАДА АВТОНОМНОЮ КОЛЬОНІЄЮ

До половини девятнадцятого століття населення Східної Канади зросло до тої міри, що зажадало тут само-управи. Бо до того часу Канада уважалася за звичайну британську кольонію, в якій весь уряд управління залежав не від кольоністів, а від Старої Англії. І коли населення побільшилося, а між цим було все більше кольоністів других національностей і відмінних релігійних поглядів, тоді і лад старо-англійській на пів фєвдальний, на кольонії, не всім був до вподоби, і не всіх там однаково трактувалося; для одних був фаворитизм, а до других упередження. Невдоволені кольоністи конечно жаждали якоїсь реформи, а були другі, яким цей старий лад був до вподоби і були тими тоді порядками на кольонії вдоволені.

Групу, що хотіла реформи, називали “Реформістами” або “лібералами”. Тих, що вдоволялися старим ладом на кольонії називали “Фамілі Коипект”, цебто “Консерватами”.

Через довші роки між тими двома політичними групами провадилася завзята боротьба. Бо траплялися одиниці а то й компанії, що не досить що вихіснювали всякі ресурси краю, а ще й не милосердно визискували кольоністів. І скаржитись не було перед ким. Казали: “До Англії далеко, а до Бога високо”; і нім покривджений діждався справедливости, то дуже часто приходила вже по його смерти.

Першим прем'єром Канади був Сер Лі МекДоналд, з партії консервативної, але розумний господар. Його парламент—послів, колоністи згорда називали: “Фадерс оф Конфедерейшен”.

Над вище згаданими дистриктами від 1882-го до 1905-го року мав нагляд “губернатор” з осідком в Реджайні, Саск., і який мав до своєї розпорядимости кінну поліцію на заході—звану “Роял Кенедієн Мавитед Поліс”. Ось ця поліція була виконавчим тілом і авторітетом на заході аж до часу, доки ці дистрикти не увійшли в організацію провінційальну, Алберту і Саскачеван.

Коли на сході Канади державна господарка розвинулася до певного пожеланого стану і коли добробут між кольоністами там процвітає, то тоді на заході, хоч би й в Манітобі, не проявлялося і не показувалося найменшого поступу. Горстка кольоністів з Гефбрідами незмогли розвинути будьякої господарки з браку комунікації з цивілізованим світом.—

Вся транспорція товарів зі Сходу на Захід і на відворот, провадилася літом Великими Озерами, ріками, а зимою псами. Подорож була надзвичайно довга і утяжлива.

Найближчим торговельним містом тоді на Заході було місто Дулют, в Стейтах. А торгівля тоді найбільша була шкурами і худобою.

Щоби улекшити транспорцію в один і другий бік, конечно треба було побудувати залізницю. І над цим питанням канадійський уряд в Оттаві ломив собі голову. Бо будувати залізницю не штука, але де взяти грошей?

Не все було ще гаразд і на Сході, але щоби поширити "бизнес" треба було дивитися на Далекий Захід. Бо тоді і Стейти посували свою кольонізацію все дальше на північ і в цей спосіб забирали Західно-Канадійський бизнес у свої руки. І така обставина не давала спати і канадійським бізнесовцям на сході Канади.

Фінансове питання і будову залізниці з Сходу на Захід скоро розв'язали східно-канадійські і англійські фінансісти. Вже в 1972-му році озганізували компанію під назвою: "Канадійсько Тихо-Океанська Залізниця", а в скороченню звать її "Сі-Пі-Яр". Ця залізниця мала сполучити порт Галіфакс на Атлянтику з портом Венкувер на Пацифіку.

І коли в Канаді журилися будовою залізниці зі сходу на захід, тоді й стейтські фінансісти будували залізницю з міста Сейнт Павл, З. Д. на північний захід в напрямі міста Вінніпегу, в Манітобі, Канада.

Залізниця з Сейнт Павл добилася до Вініпегу вже в 1879-му році, а Сі-Пі-Яр добився в рік пізніше, то є, 1880-го року.

ВІННІПЕГ ВІКНОМ ЗАХОДУ

Не чекаючи на залізницю аж вона побудується з Онтарію до Манітоби, кольоністи східної Канади вже завчасу старалися захопити добрі землі в Манітобі; громадами вандрували на захід. Одні через Стейти, інші плили Великими Озерами та переправлялися сушею і так діставалися на Далекий Захід до Манітоби. — Тоді на сході Канади пійшов клич до молоді: "Гов Вест Май Бой, Гов Вест". Всі добачували на заході велику будучність для молодих людей.

Емігрували тоді на захід не лише кольоністи з Східної Канади, але й європейці були дуже за-агітовані широкими степами Далекого Заходу Північної Америки, а при цім й Канади.

Першою фермерською оселею в Манітобі являється околиця Портедж Ля Прері, бо вже від 1862-го року там почалися осідати англійські і канадійські кольоністи. Тудю йшла індіанська дорога зі Сходу на Далекий Захід і це дало нагоду вандруючим проспекторам завважити добрий й урожайний чорнозем в тій околиці. А вже в 1874-му році, Манітоба тішилася кольоністами з Європи, як німецькі Менноніти з Росії, німці з Угорщини, французи, шведи, данці, ісландці. Найбільше

ісляндців дісталосся до Манітоби в 1887-му році. Оселилися вони тоді в околицях Портедж Ля Прейрі, Дуфферін і Гімлі, Манітоба.

Найбільше оживлений кольонізаційний рух до Манітоби почався около 1874 і тривав до 1886-го року. Найкращі землі в Манітобі були забрані і закуплені спекулянтами: — Згодом іміграційна горячка в Манітобі припинилася на майже цілих десять років, бо аж до 1896-го року. Причиною того іміграційного застою була слабість, яка навістила й кольоністів і гефбрідів і здештуквала населення Манітоби. Найбільше потерпіли ісляндці, які мешкали в околицях озер Манітоба і Вінніпег. Потім прийшли великі морози, а за цим ще й посуха. В додатку до цього, індіани підняли революцію в північному Саскачевані проти канадійського правительства. І це все спиноло іміграцію до Західної Канади. Звернулася вона тоді до північних Стейтів в Зєдинєних Дєржавєх.

Кріза, яка навістила населєння Манітоби, затрївожила не лише канадійський уряд в Оттаві, але заклопотала й Сі-Пі-Яр-ську компанію, якій грозило банкротство. І над долею бідних кольоністів, а більше над скрутним положєнням Сі-Пі-Яра, залїзниці, ломали собі голови й тодішні послї у фєдеральному парлаєменті в Оттаві, бо за банкротство залїзниці уряд був відвічальний.

До 1894-го року, пожаданими кольоністами у Канаді були лише переселєнці, які пересєлювалися до Канади з Західної Європи, або Зєдинєних Дєржав у Аєриці. Всі другі народи уважалися за непожаданих. Хоч могли вони приїздити і купити собі землю чи реальність, то після "Канадійського Іміграційного Закона" вони уважалися непрошєними гістьми і для них іміграційної полєкші, яку мали другі західно європейці, не було. Не було для них і вільної землі у Канаді.

І коли підчас дискусії послів в Оттаві піднесєно питання: "чи не булови пожаданим і інтерєсом Канади вдатися за кольоністами до Серєдної, а хочби й Східної Європи тоді, коли єміграція з Західної Європи до Канади вичєрпалася?" Тоді більше послів рішучо цій пропозиції спротивилося. Мотивуючи свій спротив тим, що Серєдно Європейці на кольоністів у Канаді не надаються; не здібні до піонірської праці у Західній Канаді. Це нарід непожаданий в Канаді... Безперєчно, хтось запитав, чому? Відповідь була, що словянський нарід мало-культурний, не агресивний, лїнивий, повільний, без ініцієтиви до піонірського життє, з яким мусить він стрїнутися у Західній Канаді. Тому з таких імігрантів не буде Канаді користи, а хїба лишєнь клопїт. Їх тяжко засимілювати з канадійськими звичєями, їм прийдється отримувати на рєліфі і т. п.

Мабуть кілька років тим питанням, чи запросити й Серєдно Європейців на вільні землі до Західної Канади чи нї, журилися послї в Оттаві. І в кінці, під напором "Сі-Пі-Яр-ської" компанії, мусили погодитися. Патрієтизм мусив уступити бізнесові. І ті, що підтримували внесок спрєвадити Серєдно Європейських кольоністів до Західної Канади, не ошукалися.

Хотяй противники, які не годилися на спровадження кольоністів з Середньої Європи до Канади погодилися з фактом, що “бізнес біфор плезюр”, то всеж таки застерегли собі те, що уряд несмів отверати “Еміграційних Агентур” у тих краях подібно, як це водилося в краях Західної Європи.

Справа іміграції Середно Європейців до Канади, була рішена ще на сесії послів 1894-го року, однак декляровано її доперва аж 10-го вересня, 1895-го року. Справу треба було конечно рішити, бо слідуячого року припадали домініяльні вибори у Канаді. Евентуально, під час такого часу, великі підприємства мають рішаючий голос. З цим фактом числилися деякі послы і тому, коли великий “бізнес” підніс питання нових кольоністів для заходу, мусіли уступити бодай пів дороги. А залізничим компаніям і корабельним фірмам, цього лише бракувало. Вони сейчас поотвірали свої агенційні бюро в краях Середньої Європи і еміграція до Західної Канади почалася знова повним ходом, ще більше як коли перед тим. Процвітав бізнес і для корабельних і залізнодорожних шеровців. Про місто Вінніпег у Манітобі читали на мапі не лише у Канаді в Англії і других західно європейських краях, але показували на нього пальцями й наші українські селяни в Австро-Угорщині та на Україні в Росії. Від тоді Вінніпег у Канаді став не лише давним вікном, а таки широкими дверима Далекого Заходу. Через місто Вінніпег у Манітобі переходили всі кольоністи, які їхали на землі Західної Канади. Від того часу, то є, від 1895-го року аж до 1915-го, еміграція з Середньої і Західної Європи до Західної Канади майже неуставаала, а плила повним темпом. Захід став від тоді шпіхлірем і коморою не лише для Східної Канади, але й Англії.

Василь Шандро і його дружина з Сунленд, в Алберті, убрані у селянсько буковинській одежі власного виробу. Більшість українських селян з Буковини, в такій одежі, у перших часах еміграції, приїхали до Канади. Пані Шандро ще в наших часах, часто діставала нагороди за народні вишивки та писанки в Канаді.

РОЗДІЛ II.

ПЕРШИЙ УКРАЇНЕЦЬ З ЄВРОПИ В АМЕРИЦІ

На самім початку цієї книжки згадувалося, що до Америки їхали на сталий побут найперше народи Західної Європи, а вже у девятнадцятому столітті емігрували різні народи, аби поселитися у цій новій землі.

Першими поселенцями, які виїхали з Європи до Північної Америки, були іспанці, потім являються французи. Поселилися вони на острові Нової Скотії, інші у Квебеку. А вже 1607-го року бачимо англійських поселенців в околиці Джеймstown в Стейті Вірджинія, З. Д.

Інтересним явищем для пересічного українця чи Середно Європейця є, що вже у 1619-тім році стрічаємо у Північній Америці чорних Африканців. Спроваджено їх сюди як невольників. Тоді, як виглядає, відбувалася велика торгівля невольниками не лише чорними, але й білими. Тоді були такі часи.

У дуже багатьох случаях, Америку заповняли політичні втікачі з Європи, яким грозив кримінал або й шибениця. І про першого такого політичного втікача українця з Європи, який оселився на стало в Америці, писав др. Г. Г. Скегар в календарі "Канадійського Фармера", з 1942-го року, і цю історію переповідаємо тут у скороченню:

ІСТОРІЯ АГАПІЯ ГОНЧАРЕНКА

"Агапій Гончаренко, родився в селі Кривині, Київської губернії на Україні дня 19-го серпня, 1832-го року. На осьмим році пішов до школи, а коли скінчив нижчі класи, післали його у духовну семінарію на богословіє, яке закінчив 1853-го року.

"В 1857 році російський Синод посилає Гончаренка до Греції, як свого представника в Атенах. А там він увійшов чи познакомився з російськими революціонерами, які видавали у Лондоні, Англія, часописи проти уряду Росії. І за знаомство його з революціонерами, російський амбасадор в Атенах, Озеров, заарештував Гончаренка і дав наказ, аби він сейчас їхав до Росії. Однак приятелі Гончаренка викрали його з корабля тоді, коли він був уже вдорозі до Росії. Це було 1860-го року. І місто до Росії, Гончаренко дістався до Лондону в Англії.

"У Лондоні Гончаренко побув рік і пів, і знова вернувся до Греції. Тому, що він був богослов, дався висвятити на священника. Рукоположення доконав на нім єпископ Мелетій Ловцов на Кореї, дня 25-го січня, 1862-го року.

"Гончаренко тримав дальше звязь з революціонерами і через них завів переписку з Бакуніном. Переконавши себе, що в Америці можна б заложити друкарню для втікачів з Росії — тому вплив до Смирни, в

Малій Азії, кораблем "Ярінгтон" 18-го жовтня, 1864-го року і приплив до Бостону в Америці на самий Новий Рік 1865-го року. Звідси переїхав до Нью Йорку. Тут служив він по грецьких православних церквах. Пізніше, Біблійне Товариство, наняло його як переводчика та знавця арабської мови.

"У вересню, 1865 року Гончаренко одружився; взяв собі за жінку Альбіну Цітті, італійку.

"В тих часах Зєдинєні Дєржави купили від Росії Аляску і запросили Гончаренка до Сан Франціско в Каліфорнії, де він видавав часопись для росіян у Алясці. Часопись називалася "Аляска Геральд" і друкувалася по російськи а половина по англійськи. Перше число тої часописі вийшло в березні 1868 року. В цьому числі було зацитовано дещо з Шевченкових поезій."

Агапій Гончаренко у пізніших роках мешкав на фермі в околиці Гейвард, 25-ть миль від Сан Франціско, Каліфорнія. Знали про нього потім дехто з канадійських українців. Він пробував заложити комуна "Україна" в Каліфорнії. По переконанню, Гончаренко був революціонер, але прицим надзвичайний український патріот. Помер 7-го травня, 1916 року.

ПОЯВА РУСИНІВ-УКРАЇНЦІВ У КАНАДІ

Рік 1891-ший

Коли до половини дев'ятнадцятого століття народи західної Європи вже на добре розгосподарувалися в Америці, то тоді східні народи Європи, а між ними й українці, про Америку дуже мало знали. Знали вищі сфери, але несвідоме селянство дуже мало про заморські краї знало, майже не чуло.

До середньої Європи зачисляють, чи так сказати б зачисляли, Австро-Угорщину і Балкан, а до східної Росію, Туреччину та Кавказські народи.

І коли іміграційний закон у Канаді з дня 10-го вересня, 1895 року увійшов в життя, зараз корабельні фірми широко всюди розтрубили про велику небувалу нагоду й для Середно Європейців, їхати до Канади на вільні землі. Найбільшу агітацію вони пустили в Австро-Угорщині. Ціль мабуть була дістати звідти якнайбільше німецьких колоністів, бо й література за такими і між такими кружляла лише в німецькій мові. До кінця року 1895-го іншої літератури окрім німецької за колоністами аби емігрували з Австрії на вільні землі до Канади, між українцями ніхто не здибав. Появилася вона аж 1896-го року.

Хоч вже перед тим ходили поголоски, що їдуть люди до Америки, Бразилії та Аргентини, але активної агітації між українцями і спеціальних агенцій в Австро-Угорщині ані на Україні в Росії не було. Від кого і як українські селяни в Європі довідалися про Америку, а при цім і про Канаду, подаємо за професором Ів. Боберським, який писав в календарі "Канадійського Фермера" з 1937-го року, під наголовком:

ЯК ПЕРШИХ ДВОХ УКРАЇНЦІВ ЗАЇХАЛО ДО КАНАДИ

Іван Пилипів

Василь Єлиняк

Оба селяни і Русини-Українці з села Небилова в Галичині, які 1891 року появилися у Канаді, і про котрих мова слідує нижче.

“Наспіла до мене вістка, що фармер Іван Пилипів не живе. Веселий був і говіркий і весело закінчив життя, бо на весіллі двох доньок свого свояка на Нортбенку, Алберта. В кімнаті було душно і вікна були отворені. Небіщик сів на вікно, перекинувся задалеко на двір і злетів на діл. Упав так тяжко, що люди, які побігли на поміч, знайшли його неживим. Це сталося 10-го жовтня, 1936 року. Похоронено його 14-го жовтня. Мав 77 літ.

“Хочу тут подати оповідання Івана Пилипова про його подорож до Канади разом з Василем Єлиняком, а також і витяг з судових актів про карний процес Івана Пилипова за Канаду.

“Було це для мене мрією стрінуги обох українців, про котрих всі розповідали, що вони перші приїхали до Канади. Для того вибрався я нарешті в подорож з Вінніпегу до них і дня 2-го квітня, 1932-го року зійшовся я з Іваном Пилиповим в Ламонті, Алберта. Слідуючого дня 3-го квітня відвідав я Василя Єлиняка на його фермі коло Чіпману, Алта.

“Підчас розмови записав я це, що вони розповідали про свій приїзд до Канади 1891-го року і про їх роботу в цім новім для них краю.

Спомини Єлиняка були оголошені друком у Канаді в “Провіднику” Товариства Опіки за рік 1933. — Оповідання Пилипова було розмовою між мною а ним. Не подаю однак моїх питань, щоб був дійсний перегляд його переживання.

“Він оповідає так:—

“Ми з Небилова перші поїхали до Канади. Це село коло Калуша. Я ходив до школи і навчився читати і писати. Учитель вже в школі говорив про Америку і Канаду, а потім чули ми від німців, що мали там своїх кривних. З нашого села працювали люди при сплавах на Лимниці, а тамки говорили про Канаду, бо то був такий час, що люди говорили про цей край.

“Маєте адресу свого кривного?” — питаю одного німця.

“Маємо”.

“Напишіть мені”. — “Добре”.

“Гаврей написав мені адресу сина і доньки і я написав лист. На мій лист прийшла відповідь. Відписали мені:

“Лишай гори і доли і ходи сюди”.

Я відписав: — “Добре, я поїду”.

Набрав я великої охоти. Зараз поїду. Буду мати тамки хліб, вмію писати і читати і трохи по німецьки. Там в Канаді не всі такі вчені. В нашій селі мало хто з моїх ровесників умів читати. Але жінка не хотіла їхати. Боялася моря і чужої сторони. Каже до мене що дня: “Не поїду, не поїду, не поїду”.

“То сиди”.

Я пристав до неї, це була донька мого сусіда.

Продав я пару коней і воли, щоб мати гроші на шифкарту, але виглядало, що не вистарчить на дорогу.

Продав я дещо ґрунту, щоб заплатити дорогу.

Каже тато до моєї жінки:

“Абись тепер не їхала. Нехай уже їди сам, щоби придивитися, як там виглядає земля, потім будемо видіти, що з того буде”.

Старався я за пашторт, ледве мені його видали в старостві. Вже його не маю; згорів на фармі. Але я просив виписати пашпорт на мене і на жінку.

Я родився в році 1859. — Мав я тоді трое дітей: Василь вісім літ, Юрко три роки, Никола також три.

Але хотяй я вистарався о пашпорт на цілу родину, то поїхав я сам.

Жінка не відважилася їхати, лишилася з дітьми дома. Це було в осені, 1891-го року.

Поїхало нас трьох: Василь Єлиняк, Юрко Паніщак і я.

На мою раду старалися вони за пашпорти. Вони два також з Небилова. Оба жонаті, але їхали без жінок, так само як і я. Паніщак Юрко то мій швагер, брат моєї жінки. Але я ходив до школи в селі чотири роки і вчився тамки, а учитель добре вчив; а вони не були в школі, письма не знали. Тепер послушали моєї ради і пустилися зо мною до Канади.

Приїхали ми до Стрия, потім до Перемишля, а відти до Освенціма. Тутка переглядали урядники наші папери.

“Покажіть гроші”, — сказав один з них.

Я мав 600 ринських, Єлиняк мав 190 ринських, а Паніщак мав 120 ринських. Урядники казали щоб Паніщак вернувся назад до села і він мусів сісти на залізницю, яка повезла його назад до Калуша. В Гамбургу, куди нас двох доїхало, був агент, який посадив нас на велику шифу, щоб ми їхали через море.

Іхалося 22 дні. В дорозі було всіляко: було так, було інак. Корабель їхав морем, а потім рікою до якогось великого міста. То був Мон-треаль.

Рано злізлисьмо з шифи, а пополудни всілисьмо на трен і поїхали впоперек Канади. Дорога була якась довга, два дні і пів воліклися ми через скали, ліси, води і пусті поля. Видно було, що ми в дикім краю. Приїхали ми до якогось невеликого міста де стояли деревлянні будинки. На стації казали нам висісти урядники, що вміли говорити по нашому, але виглядало, що це не були наші люди; видно німці. Це був Вінніпег.

Котрого дня ми виїхали з Гамбурга, а котрого дня приїхали до Монтреалу, а котрого до Вінніпегу, то, бігме собі не пригадую. Це було в осени 1891-го року. Мого пашпорту вже нема, згорів на фермі у Бру-дергаймі.

На стації, у Вінніпегу, дали нам чоловіка, що говорив по німецьки, а також і по нашому, як тепер кажемо, по українськи. Він мав нам показувати поля, а ми могли їздити куди захочемо, бо залізниця була для нас задармо. Той агент завіз нас до Лянгербурга, до одного фармара. Забув я його ім'я. Ми оба лишилися у того фармара цілий тиждень. Возили нас і показували землі, щоб ми могли вибрати поле для себе. Я застав тут знайомих німців з ліса, які робили під моїм проводом над Лимницею.

Сподобалися нам ферми. Я записав числа одної ферми на себе, а другі числа, записав на Єлиняка, бо він не вмів писати. Ми вернули до Вінніпегу і поплавили по десять доларів за землі, які ми мали взяти як “гомштад”.

Один німець латав черевики у Вінніпегу, походив з Калуша, він мені казав:—

“В Алберті теплійше, поїдьте подивитися”.

Пішов я до бюро і кажу:

Хочу їхати в Алберту подивитися на землі.

“Добре”. — сказали мені. “Дістанете тикети на їзду задармо. Їдьте, щоби вибрати собі добре поле. Землі маємо подостатком”.

Ми поїхали до Калгар, бо залізниця до Едмонтону ще тоді не було. Дісталисьми до Грінфелду. Землі всюди, землі, куди лиш рушитися, порожні. Бери плуг та ори. Не так, як в краю, що люди на вузоньких загониках сидять, або навіть городця не мають. Але ліса ми не виділи. З тим вернули з Калгари назад до Вінніпегу.

Тутка стрінули ми жидів з Росії і вони нам казали:

“Поїдьте до Гретни, в Манітобі, недалеко відти, там знайдете добру землю”.

Купили ми тикети до Гретни і поїхали подивитися. На стації стрінули німців, які говорили також по українськи. Один німець взяв нас до молочіння. Було що їсти і пити. Говорили ми з старшими по нашому, а молоді знали вже по англійськи. Оповідали, як з початку бідили. Бідували три-чотири роки, а потому дороблялися і приходили до газду.

Я подумав, щоб вернути до краю та привезти свою жінку з дітьми. Єлиняк просив, щоб взяти і його жінку разом, а сам хотів лишитися в Гретні на роботі. Я міркував, що булоби добре спровадити більше родин з нашого села. Вони могли б дістати землі разом, то не вкучилося в чужім краю. Я нагадав собі, щоб можна взяти і цілий тавншип. Знаєте, що тавншип? То є 36 секцій; одна секція має чотири фарми; цілий тавншип має 144 фармів, кожна по 160 акрів, по нашому 113 моргів. Отже 144 родин може замешкати одна при другій.

З Гретни виїхав я 1-го грудня, з Вінніпегу виїхав 15-го грудня до Монтреалу, а з відси до Бостону. Тутки треба було чекати п'ять днів на шифу. Морем їхалося щось 22 дні до Лондону. Тут перечекав я два дні, щоби переїхати до Гамбурга. Відти поїхав я через Берлін, Освенцім, Краків, Креховичі. Наняв я фіру з стації до Небилова і четвертого дня по Різдві приїхав до села. То було 1892-го року.

Люди питали, куди я їздив і що я бачив. Розповідав я про Канаду і говорив: “Тікай, тікай відси, бо тут нічого не маєш, а тамки будеш мати землю за дурно і будеш газдувати”. Але нарід був темний. “То далеко за морем”, кажуть. Мати плаче, хотяй має дев'ятеро дітей; не хоче їхати, але хоче, щоби всі здихали разом із нею з голоду. Люди приходили до моєї хати; повна хата людей, кожний питає мене на ново: “де ти був?”

Нарід не розумів, що за морем може бути свобідна земля без господаря, яку можна дістати даром, або за малі гроші. Слухали, що я розповідав і дивувалися.

Пішла поговорка по селах, що приїхав чоловік Бог знає звідки і хоче провадити людей до якоїсь Америки і Бог зна куди. Одного дня прийшли до моєї хати війт, священник, писар і провізор. Зачали випитувати, чи я говорю правду. Положили мапу на столі і казали мені станути з боку.

Писар питав мене: “Де ти був?”

Я сказав: “В Америці”. Мало хто знав, де той край, і нині тяжко сказати такому, що не знає світа.

“Кудись їхав?” — питає війт.

Я кажу: “Іхав до Кракова, відти до Берліна, відти до Гамбурга. Потім їхав через море до Монтреалу, а звідти сів на колію до Вінніпегу. Я їхав залізницями і шифою”.

Стою з боку і говорю, а вони дивляться на якусь карту.

“Де ви тамки були?” — питає священик.

Я кажу: “Край зоветься Канада. Я був у Вінніпегу, в Калгарах, у Гретні. Єлиняк Василь лишився у Гретні у господаря”.

Нічого не порадили мусіли вірити.

Війт сказав лише до мене: “Уважай на себе”.

Пішов я до Перегінська. Там здибав мене шандар і каже: “Пилипів майся на увазі, бо я скую колись”. — “Защо?” — питаю.

“Будеш видів! Уважай, що говориш.”

Я собі з того нічого не робив. Сяду в коршмі і пю пиво. Плачу сам, або платять другі. Люди цікаві, стоять довкола.

Розповідаю їм, що хочуть знати. Кажу їм: “Тікайте, тікайте, бо тут не маєте землі, а там є земля. Ви тут попихачі, а там будете господарями”.

Зібралось дванайцять родин, готовилися до виїзду: Пайш Юсько, Пайш Антін, Романюк Михайло, Тичковський Никола, Чічак Стефан, Паніщак Юрко, Паніщак Іван, його брат, Паніщак Іван, його кривний, Фединак Василь, Піцик Василь, Вижинович Дмитро, Сенюк Василь, Єлиняк Михайло, старий. Ще були інші, але не пам'ятаю їх уже. Вони продали поле і мали пашпорти, щоби їхати. Я помагав їм, ходив з ними до Калуша, старався; мені трохи заплатили за поміч. Годі за дармо журитися, тратити час та старатися, щоби другі все мали впорядку. Мав я згоду з агентом в Гамбургу, що як я наведу людей на його бюро і його кораблі, то дістану п'ять долярів від одної родини. Така угода в Канаді то звичайна річ, бо люди мусять тратити час, мусять ходити сюди і туди, і мусять жити. Заплата за роботу потрібна. Але нарід наш не мудрий, лише на селі виріс. Довідалися люди, що моя робота принесе мені заплату за мій труд і зачали приговорювати.

Одного дня рано прийшов шандар до моєї хати. Забув я, як він називався. Сказав до мене: “Ходіть до війта”.

Прийшов я з шандаром до війта. Звався він Гринків Іван. І писар був тамки. Мого швагра також привели, бо помагав мені людей збирати, хочай в Канаді не був; але помагав мені як швагер.

Війт боронив нас, казав, що ми нічого злого не робили, але шандар повів нас піхотою до Калуша і запровадив до шандарського бюро. Стягнули з нас обох протокол і запровадили до арешту в Калуші.

На другий день запровадив нас шандар до суду і показав протокол і листи від агента в Гамбургу, що я мав дістати нагороду за те, що показав людям дорогу до Канади. Я міг йому цього листа не показувати, але я не міркував, що я що злого зробив. Судія говорив по нашому, але не годен нас випустити, та казав нас завести до Станиславова. Другий шандар з Калуша провадив нас на залізницю і завіз до Станиславова. Ані один ані другий нас не ковали, але провадив під багнетом. Іхали ми дві години до Станиславова і сиділи тамки в арешті, як

то кажуть "інквізитом". Кожний осібно сидів. Потім ми станули на суд. Я мав адвоката, але я забув його назвище. Я платив, а він боронив нас обох. На суді нас знова переслухали.

Судия каже до мене: "Тобі нащо землі? Ще ти тутка замало?"

Я кажу: "Землі нам замало".

Судия каже: "Ти нарід провадиш, щоб їхав".

Я кажу: "Ні, вони самі хочуть їхати".

Судия до мене: "Ти чому язик не тримав за зубами? Треба їхати самому, а не стягати других людей за собою. Ти продав нарід агенто-ви. Наш найяснійший цісар поміг людям вернути з Аргентини, трий-цять родин на свій власний кошт, а ти хочеш, щоби цісар знов помагав, як людям щось злого станеться?"

Той цілий суд тревав щось три години і вони нас засудили на один місяць.

Ми пішли оба до арешту, але люди їхали до нового краю, бо пусти-лися в дорогу. Поїхали так: Романюк Михайло, живе в Чіпмані; Єлиняк Михайло поселився в Чіпмані, але помер на флю; Пайш Йосиф, живе на Делф; Пайш Антін жив на Мирнамі, але помер уже; Тичковський Мико-ла, помер у Стар; Вижинович Дмитро, помер у Чіпмані. Всі вони посели-лися в Алберті. Лише Яців Василь, що його син "Іван" скінчив високі школи, той фармує в Манітобі, в Лейдивуді. Він не їздив до Алберти. Інші родини покищо не їхали з краю зараз, але пізніше.

Коли я скінчив кару, постарався я, щоб дістатися до Канади з ці-лою моєю родиною. На весні, в третій день по Великодні, 1893 року, виїхав я в дорогу. Їхала зі мною жінка і четверо дітей. Наймолодша Анна мала пів року. З нами їхав Паніщак Юрко з жінкою і двома діть-ми, Чічак Стефан з жінкою і чотирма дітьми.

Але щоб ми могли їхати, мусів я заробити грошей на дорогу. Взяв я замову збирати дерево для купця в Одесі за ціну 5 центів від одного кубіка. Мав я п'ять людей і платив їм денно. Найшов я коні і стягав дерево, щоб його вислати Лимницею, а відтак Дністром до Одеси. До самої зими робив я в лісі, а зиму зимував у своїй хаті.

Три родини їхало нас разом через Лавочне, Буда-Пешт, Відень, Па-риж, Роттердам. Відти дісталисьмося шифою через море, а потім рікою до Квебеку. Відти заїхали ми треном до Вінніпеґу.

Тут лишив я родину в наймленій хаті і поїхав на роботу до Норт Дакоти, заробив дещо гроша і вернув у грудні. Їхали німці до Атабас-ки і я прилучився до них. Закупив у Вінніпеґу два воли, одну корову, плуг, віз, мішок муки, соли, цукру і все, що я купив, забрав на залізни-цю до товарового воза. Один такий віз платився 40 доларів, а люди їдуть даром. Так я заїхав до Едмонтону, а звідти до Брудергайм і взяв тамки гомстед. Побув я тамки щось шість місяців і перейшов до місце-вості Стар, що тоді звалася Една. Тепер стація і почта Стар. Сиджу тутка від 1903 року до нині. Взяв я фарму, яка назначена так: тавнишип

56, рендж 19, секція 22, західно-полудневий кводер, 160 акрів, "вест оф 4 мерід." в Алберті.

За ті довгі роки доробив я чотири фарми, так що тепер маю їх п'ять, випланих і на мене записаних. Купував я лоти в Едмонтоні і у Вінніпегу і продавав доросше, або тратив на них.

Купували наші люди, українці, склеп у англійця за 16,000 доларів, то закупив я 50 шерів по 25 доларів. Склеп провадили Шкраба і Брикс, але це все пропало.

Тепер не посідаю в Едмонтоні нічого. Лише у Вінніпегу маю 15 лотів землі і мушу платити яких 40 доларів річного податку.

Найстарший мій син Василь має тепер 48 років, посідає п'ять фармів, жонатий, має сина. Син Никола пішов як робітник в місто і жие з того, що сам заробить. Донька Анна вийшла заміж за Йосифа Пікелеса, німця, який робить у фабриці Свифта коло мяса. Син Михайло, ще парібок, уродився слабоумним і перебуває вдома для слабоумних.

Літа минають. Тепер мені 73 роки. Весело мені говорити з людьми і зійтись при шклянці пива. Я ще держуся добре, але жінка якась нездорова. Нездужає і для того держиться в хаті, щоб шанувати здоровля. Держимо слуги щоб обійти господарку, бо нам самим вже тяжко допільнувати всьої роботи.

Наш нарід поступив в Канаді, навчився багато. Тай Канада поступила. Люди робили волами, потім кіньми, а тепер машинами. Кіньми їхати йде вже за поволи, то люди купують авта. Наші фармарі мають вже авта до виїзду. З Алберти вибрали українці трох послів: двох до Едмонтону, а одного до Оттави. Михайло Лучкович добре говорить. В Манітобі люди вибрали двох послів. Мій син Василь варта того, щоб його вибрали послом; дуже добрий фармар і школи має. Розуміє, що фармарі потребують і знає, як за ними обстати.

В старім краю якось не добре; нашому народови ще гірше стало. Люли пишуть тай газети голосять, що там бють людий як за панщини. Там хотять, щоб наш чоловік лишився не-письменним, без школи. Молоді, що вродилися вже в Канаді, того не знають; хто приїхав з краю, той памятає, як там було; поляки нами помітували. І чи довго воно ще так буде?

Піше далі професор:

Так я записав за словами Івана Пилипова в бюрі п. С. В. Баглая, нотара в Ламонті, дня 2-го квітня, 1932 року. Нашій розмові прислухувався цілий час і помагав пригадувати знакомий Івана Пилипова, також фармар з місцевости Стар.

Опісля зробив я знимки з обох фармарів. На мою просьбу дав Пилипів свої санки і коні, а його візник завіз мене на фарму. Сніг топився, санки переїздили через калабані води або болото. Однак дальше від місточка Ламонту сніг був ціпкий і санки бігли швидко. За три

чверти години доїхали ми до фарми. Мешкальний будинок одно-поверховий. Господиню застав я в добре опаленій кімнаті... Почувалася дуже ослабленою і не мала охоти до розмови. Її лице було бліде, схороване, руки без сили. Я розповів про ціль моїх відвідин, про мою подорож з Вінніпегу сюди, просив о дозвіл зробити з неї знімку і попрацював. Кілька слів поговорив з прислугою, з якимсь чоловіком і його женою, що держали малу дитину на руках. Кімнати просторі, але не в порядку. На столі лежав календар "Канадійського Фармера". Подвіря велике. Велика стайня, а навіть стодола, хочай в Канаді обходяться фармари без стоділ. Вежа з вітряним колесом, яке переносить силу вітру до роботи. Коні ходили самопас по подвірю. Глибокий сніг вкривав цілу околицю. Попри обійстя йшла широка дорога, яка провадила до залізничних стацій або противні боки. Телеграфічні стовпи стояли попри дорогу, а дріт від одного стовпа переводив електрику у мешкальний будинок. Далека фарма на засипаних снігом просторах злучена була із світом. Я зробив знімку з цілого хутора.

Смерком вернув я до місточка. Стиснув я ще раз руку Пилипова на прашання — він на час моєї поїздки розмавляв при пиві зі знакомими — подякував я за труд і поміч п. Баглаєви і чекав на стації на поїзд, який завіз мене ще того вечора до Чіпману. На другий день відвідав я Василя Єлиняка на його фармі. Його оповідання було спокійне і вірне; числився зі словами.

З кінцем квітня виїхав я в Європу і опинився в Югославії. Дперва тут переписав я записки з оповідання Пилипова, яке виглядало де-не-де недокладне і нерівне. Для того вислав я машинову рукопись до п. С. В. Баглая в Ламонті, щоб прочитав її разом із Іваном Пилиповим, поправив і доповнив. Написав я виразно, що треба перевірити, залучив канадійських марок за сімнадцять центів на відповідь. Чекав я дванайцять місяців і написав в річницю мого листа, 25 листопада, 1933 р. письмо до пана С. В. Баглая, чому не відповів. Знакомий п. Баглая, п. С. Савула з Вінніпегу написав 17 січня, 1934 на мою просьбу-запит до пана Баглая в цій справі. Не було відповіді. Цього року, 1936, помер Іван Пилипів і він правдоподібно не мав нагоди прочитати моїх записок і поправити. Пан С. В. Баглай зробив нам всім велику прикрість. Длячого? — не знаю. Може хотів, щоб про Івана Пилипова нічого нігде ніяким словом не згадувати.

Трафілося мені вже третій раз в Канаді, що чоловік, якого я просив, щоб поправив мою рукопись, задержав рукопись і марки і нічого не відповів. А все ходило о загальні справи, важні для нас всіх. Чи не краще було б відписати так: "Лист я одержав і полагоджу, але прошу заплатити мені за роботу". Це вже був би доказ розуму а навіть бізнесової мудрости. А так що властиво маємо думати про таких українців, підхованих в англійській Домінії, які задержують для себе чужі важні рукописи? Про тих, що на звичайні листи не відповідають, тут не го-

вору. Таких є між нами без числа. Англійська асиміляція не навчила їх ще, що на листи треба відповісти в час, хочай би як найкоротше.

Ані Іван Пилипів, ані Василь Єлиняк не знав, котрого дня висіли вони з корабля в Канаді. Листами з дня 5-го та з 7-го грудня, 1933 р., просив я “Товариство Опіки над Українськими Переселенцями”, щоб перевірило через уряд в Оттаві цю дату. “Товариство Опіки” внесло з початком 1934 року запит і міністерство еміграції по виміні кількох листів відповіло письмом з дня 11-го липня, 1933 р., що дня 7-го вересня, 1891 переїхало через порт Квебек до Монтреалу на кораблі “Орегон” між іншими подорожними двох “робітників” з слідуєчими назвищами:

W. ILLILIK — — I. PYLYPIWSKY

Нема сумніву, що це імена обох українців, селян з Небилова в Галичині, яка тоді належала до Австро-Угорщини. Корабель виїхав з порту Ліверпуль дня 28-го серпня, 1891. Подорож від англійської суші до Канади тревала одинайцять днів. Правдоподібно приїхали Іван Пилипів і Василь Єлиняк того самого дня з Квебеку до Монтреалу, це є смого вересня, 1891 року.

Письмо з міністерства іміграції зазначає виразно, що цього самого місяця, вересня 1891, приїхали ще два кораблі, на котрих прибули гуртки українців. Належало б переглянути списи подорожних, щоб виписати імена всіх інших українських переселенців, які приїхали в вересні 1891 році. Це цікаво знати.

Покищо вважаємо Івана Пилипова та Василя Єлиняка, які приїхали в першій тижні в вересні 1891 р., за найдавніших і правдоподібно за перших українців, що прибули до Канади, щоб тут поселитись.

Постарався я о відпис “карного акту” про Івана Пилипова з окружного суду в Станиславові ч. 468/36, рік 1892. Кошти відпису виносили вісім доларів. Зміст:

Іван Пилипів, 32-літний, жонатий, батько трьох дітей, греко-католик, рільник, зізнав перед судією слідчим Каратницьким в повітовім суді в Калуші, дня 14-го мая, 1892, як слідує: “Минулого року, 1891, випродав я часть мого поля і по оплаченню довгів лишилося мені 156 ринських і 50 центів. За ті гроші поїхав я до Америки. А заплатив я 10 ринських за їзду до Милінець, али що при границі мав я виказати цілих 150 ринських, длятого допозичив я у Василя Єлиняка півчверта ринського, крім того для безпеченьства позичив я 20 ринських від Тита Зіняка, якого завернули, тому що мав лише 120 ринських. До Гамбурга заплатив я 10 ринських і кілька центів а при кінці вересня сів я на корабель Вольффа і заплатив 92 ринських аж до Вінніпегу. З Вінніпегу за доплатою 2 долари і 65 центів, що рівняється нашим 7 ринським, дістався я до місточка Гретна в Канаді.

Тут перебув я не цілих два місяці і працював я тут з платнею 2 долари денно.

Моя жена писала, що нездорова та що хотіла б виїхати до Америки.

Я заощадив 35 доларів то є 87 ринських, а одержав я ще від Василя Єлиняка 35 доларів, щоб я його жінку привіз до Америки і власне для того мав Василь Єлиняк покрити половину коштів моєї подорожі з Америки. Дня 3-го грудня, 1891 всів я на залізницю, опісля на корабель, потім знова на залізницю, вернув 12-го січня 1892 домів.

Я занявся продажею решти мого господарства, зібрав за це 600 ринських, вистарався о паспорт для себе, для жінки і трое дітей та був готов до виїзду в Америку.

Не підмовляв я нікого, щоб їхав в Америку, але коли мене люди запитували, як там є, як дістатися тамтуди, я оповідав що знав. В тім часі рішило більше господарів виїхати до Америки і роздобули паспортти без мого посередництва. Однак після приписів треба на границі виказатися картою їзди на кораблі. Для того вони звернулися до мене, щоб я їм вистарався о таку карту. Написав я до бюро Вольффа, бо їхав я кораблем цього бюро і одержав відповідь з дня 13 марта, 1892 р., що карта за дорослого платиться 86 золотих, за діти від 5 до 12 літ половина, за діти від 1 до 5 літ 29 золотих, за діти до одного року півшеста золотого.

Пояснив я це людям, які вибіралися до Америки, а вони урадилися, щоб післати від родини по 10 золотих. Ці завдатки зложили у мене: Никола Тичковський, Дмитро Вижинович, Михайло Єлиняк, Михайло Романюк. Минулого тижня одержав я лист з датою 28 квітня, 1892 разом з замовленими корабельними картами.

При переслуханню 20-го мая зізнавав: — “Коли я вертав з Америки, агент Вольфф, чи може хтось з його людей, прикликав мене і довідався від мене, що поїду знов до Америки, але вже з жінкою. Наклонював, щоб я людей, колиби їх більше їхало, притягнув до їзди його кораблями, а він нагородить мене за це, виплатить мені від цілої родини 5 ринських. Сказав також, щоб я завчасу замовив корабельні карти, бо жандарми на границі перепускають людей, коли викажуться корабельною картою і не треба мати вже при собі більше гроша. Я поберав завдатки, щоби люди не пішли до якого другого агента, але не мав я наміру видурити ці гроші для себе”.

Судія Каратницький провадив слідство в Калуші від дня 14-го мая до 1-го липня, 1892. Цего послідного дня вручено Іванови Пилипови і його помічникови, Титови Зінякови, 28-літньому батькови двоє дітей, акт оскарження з датою 30 липня, 1892, а це на підставі зізнань переслужаних свідків: Михайла Романюка, 32-літнього, батька 4 дітей; Михайла Єлиняка, 33-літнього, батька 3 дітей; Дмитра Вижиновича, 39-літнього, батька 2 дітей; Николи Тичковського, 48-літнього, батька 5 дітей; Івана Панишка, 30-літнього, батька 2 дітей; Юрка Рожка в заступстві його доньки Анни, замужної за Василем Єлиняком; також на підставі слідства жандарма Карла Щепанського, який арештувава був Івана Пи-

липова і Тита Зіняка дня 12-го мая 1892. Оба просиділи в слідстві до головної розправи.

На головній розправі свідки не явились, бо виїхали до Америки. У всіх актах суду не говориться нігде про Канаду, лише про Америку. Особисто свідчив лише Іван Панишко, хотяй був швагром Тита Зіняка і міг не зізнавати. Зізнав в некорість обжалованих.

Звіт жандарма не подає, хто зробив донос до жандармерії, що ця зробила ревізію у Івана Пилипова дня 12-го мая 1892 і арештувала його і Тита Зіняка за це, що начеби вони намовляли до виїзду в Америку і видурювали завдатки.

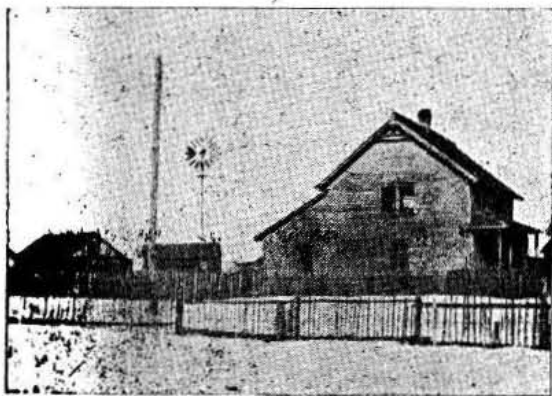
Головна розправа відбулася в окружнім суді в Станиславові дня 21-го липня 1892 р. Оскаржував прокуратор Аргасинський за обман; боронив радник краєвого суду, адвокат Маєрановський; трибунал творило 4 суддів: Старосольський, Шанковський, Шиманович і Піскозуб.

Судії не знали обставини, що Іван Пилипів завдатки звернув, але доглянули в поведенню Пилипова вину, бо завдатки побрав, а не вислав до бюро і не виписав посьвідок на одержані гроші. Вирок був однаково строгий для обох оскаржених. Одержали по одному місяцеві вязниці, обостреної що тижня постом. Слідство і кари тревали для них три місяці і один тиждень. Суд хотів очевидно настрашити тих всіх, що хотіли б дальше з нагоди еміграції вихіснувати людей на їх шкоду.

Іван Пилипів відбув кару і виїхав опісля вже з женою і дітьми до свободної Канади. З роком 1891 починається виїзд українців з Європи до Канади і люди опісля розріжнюють вже Канаду від Америки.

Коли я 1920 року вступив в хату одного з фермерів коло Редводеру, в Алберті, що приїхав був до Канади 1892 року і запитав: "Як-же вам ведеться в Канаді?", — він відповів: — "Нехай благословиться ця Канада; вона мене чоловіком зробила. Маю тут поле, якого я в краю не мав".

Тржич, Югославія, Європа, дня 21 листопада, 1936.

Хата і загорода Івана Пилипова, першого українського кольтоніста в Стар, Алберта. Світлина знята професором Іваном Боберським в 1932 році.

ЯК ПОШИРИЛАСЯ ПОГОСКА ПРО ВІЛЬНІ ЗЕМЛІ

Агітація Івана Пилипова між селянами в Небиліві, щоби вибиралися разом з ним на вільні землі до Америки, наробила такого розголосу по Галичині, що не було міста де б селяни не говорили про того чоловіка, що приїхав з Америки і заманює людей туди їхати.

З початку та вістка виглядала на байку, коли однак цікавіші про це розвідалися з інших джерел, стали чим раз то більше тими вільними землями в Америці, й в Галичині інтересуватися. Однак, де вдійсности ті землі були, мало хто міг собі виобразити, бо неписьменні селяни географії не знали. Одні казали, що роздають землю в Бразилії, інші говорили, що в Аргентині. А більшість була таких, що знали що ті землі є в Америці, яка віддалена поперх 6,000 миль далеко за морями.

Такі суперечні вісти баламутили селян, які дуже наважилися їхати на ті землі, і коли хто написав за інформаціями до корабельних агентів будь-то в Гамбургу, Антверпії чи в Амстердамі, то й звідти не все і не всі доставили подібні інформації. Залежно було від того, до котрого агента вони вдавалися. Бо написав хтось до агента, що займався еміграцією до Бразилії, безперечно, що радив їхати до Бразилії; інший радив їхати до Аргентини бо й там роздають землі. А були й такі, що радили їхати на Гавайські острови. Про Канаду почали говорити в Галичині вже аж тоді, коли то Небилівці з Іваном Пилиповим на чолі, почали писати листи з Канади до знайомих в Галичині. На поштових значках було написано "Канада" і з цього люди почали толкувати собі, що це мусить бути така країна в Америці, бо на значках є портрет англійської королеви Вікторії.

До 1894-го року, українців в Канаді інших, окрім Небилівців з повіту Калуж в Галичині, не було.

Говорили вчасні кольоністи в околиці Брудергайм в Алберті, що літом 1891-го року приїхало було двох українців з Бесарабії, один називався Н. Корольок і був жонатий з німкинею і оселився разом з жі-

Франко—син Василя і Марії Яців, перший український хлопець роджений на канадській землі: у Вінніпегу дня 14 лютого, 1893 року. Виростав і ходив до публичної школи в Лейдівуд, Ман. Відтак учителював в Манітобі і Саскачевані, потім мешкав у Віндзор, Онтеріо.

ночими родичами на полудне від Форт Саскачевану в Алберті. По релігії був "штундист" і між українців не заходив. По нім відтак і чутка загубилася.

Як згадувалося висше, що вістку про вільні землі в Америці поширило найперше і найбільше арештування Івана Пилипова за агітацію в Небилові, то все ж таки тоді, крім його односельчан, ніхто не важився їхати до Канади. Почали наші тоді їхати за німцями з Галичини до Бразилії та Аргентини, а дехто пускався й на Гавайські острови, бо й туди потрібно було рільника на плянтаціях. Он що про ті Гавайські острови розказує пані Дерко, яка з родичами заїхала місто до Канади, опинилася на Гаваях:—

"Я ще малою поїхала з родичами на Гавайські острови. Ми, як вибіралися з села, то мали гадку їхати до Канади або до Аргентини. Але в Гамбургу перемовили мого тата і других їхати на Гавайські острови, бо там добре платять при плянтаціях; робота є і для жінок, а навіть і дітей.

"Як далеко і де були ті Гаваї ми не знали, але записувалися люде і мій тато записалися. Мій тато називався Домінік Куций.

"Кожний підписав контракт на п'ять років, інакше не брали. Памятаю, що записалося поверх дві сотки людей разом із дітьми. А всіх людей на тій шифі що ми їхали було поверх дві тисячі. Їхалисьмо цілий час водою більше як шість тижнів, аж нам вкучилося. Жінки плакали, казали, ще везуть нас на тамтой світ. Шифа була дуже велика, але не памятаю як називалася. Вздовж дороги було багато виспів і шифа ставала і виладовували товар і людей що там їхали. Наших вісімдесять родин завезли аж до Гонолулю. Там нас поділили на групи і розіслали в різні сторони до роботи.

"Я там ходила до школи і вчилася по португальськи. Там є всяка нація. Найбільше португальців і японців та гавайців. Я там дуже любила бути, бо на тих виспах зими нема. Моїм родичам дуже було скучно і хотіли конечно дістатись до Канади, бо тут були наші люди, писали, що мають багато землі.

"Скоро наша п'ятилітка скінчилася, мій тато загадали забратися з Гаваїв до Алберти в Канаді, бо тут був їх брат. І мама дуже хотіли до Канади, бо їм писали, що в Канаді багато землі і є багато наших людей. — В околиці, де ми жили на Гаваях, лишилося наших ще вісім фамілій, а ті другі, були порозкидувані по дальших сторонах на інших островах.

"З Гаваїв до Канади ми приїхали при кінці марта, 1903-го року. Їхали через Тихий Океан до Венкувер в Брітіш Колумбії і відти колією до Калгари і Едмонтону. Тут висіли на стації Страткона в Алберті. Тут ми приїхали в літнім шматю-убраню бо на Гавайських островах зими нема, а тут в Едмонтоні привитала нас така снігова хуртовина з бурею, що ми й хвилинки не могли встояти на дворі під стацією і тато мусіли сей-

час бігти шукати склепу з зимовим убранням, аби нас вбрати, інакше булибисьмо позамерзали. Велике щастя, що у тата були ще гроші. Ми дуже плакали і нарікали чого то нас тато забрали з Гаваїв і завезли в таку Сиберію. Як були б знали, що Канада нас так привітає, були б з Гаваїв не рухалися, бож там рай проти Канади, там все тепло.

Висше наведені спомини пані Дерко про еміграцію наших бідних людей, які їхали в світ за очі не знаючи ні обставин ні краю, до якого їхали є свідомством того, як то тисячі бідних українських родин губилися в різних сторонах незнаних заморських краях. Бо хоч би взяти за примір ось цей факт, про який згадує пані Дерко і подумати, де Галичина, а де Гавайські острови?, або Бразилія, Аргентина, Мексико а хоч би й Західна Канада? Ті, що туди їхали шукати красшого життя, були ніхто інші, а прості селяни, які географії не знали і чужої мови не розуміли. І така очайдушність селян, заставляла не одного щирого патріота інтелігента в Галичині, вглянути в справу і розвідатись більше про ті краї, до котрих масою втікав український селянин з Європи шукати красшої долі за далекими морями. І першим таким інтелігентом, показався др. Осип Олеськів зі Львова, в Галичині."

ДР. ОСИП ОЛЕСЬКІВ В КАНАДІ

Ранною весною, 1895-го року, др. Осип Олеськів вибрався з Галичини в дорогу до Північної Америки, аби наче прослідити обставини і обзнаномитися з вимогами, які чекають там українського бідного емігранта.

Відвідав він перше Зєдинєні Держави, а в місяцю липню, того самого року, бачимо його вже й в Канаді.— У Вінніпегу перший раз він здибався з українськими селянами, які тут жили. Іменно: Здибав він Василя Яцїва, Юрка Панїщака, Юрка Рожка, Луку Кульчицького, Івана Барського, Юрка Пайша, Дмитра Видимовича і Гната Дмитришиного.

Підчас своєї подорожі в Західній Канаді, др. О. Олеськів відвідав тоді першу українську кольонію на фармах, в околиці Бівер Крік в Алберті. Жили там вже такі родини: А. Пайш, мешкав девять миль на схід від Форт Саскачеван. Стефан Чічак, Никола Тичковський, Іван Пилипів, М. Пули-

Др. Осип Олеськів, Львів, Галичина у Західній Україні, перший з українських інтелігентів, який 1895-го р. відвідав Америку і Канаду.

ший, Вас. Феняк, Михайло, Микола і Федор Мельник, Іван Добруцький, Петро і Матей Мельник.

На тую українську колонію возив доктора О. Олеськова Матей Гак, німець з Йозефсбургу, Алберта. — Відвідав тоді др. Олеськів ще й кілька німецьких родин, а іменно: ночував дві ночі у Фреда Габля, коло Форт Саскачеван, Алта. Одну ніч ночував у Міллера коло Брудергайм. Був у Г. Гельвіга, який мешкав в межу з Антоном Пайшом. Гельвіг, з роду німець і походив з Львова в Галичині. Там всі гостили д-ра Олеськова дуже приязно. — Про відвідини д-ра Олеськова довго потім згадували українські перші переселенці. Хвалили його за те, що він вже на початку журився їх долею і не жалувалася труду ні часу відвідати своїх бідних краянів в Канаді.

Свою подорож по Америці і Канаді, др. О. Олеськів описав у двох малого формату брошурках, під наголовком: "О, Еміграції" і "Про Вільні Землі". Вийшли вони при кінці грудня, 1895-го року з друкарні Общества ім. М. Качковського, у Львові, Галичина. Один примірник "О, Еміграції" затримався і знайшовся у бібліотеці Федора Немирського, фермера на Восток в Алберті. В тій книжочці здибаємо такі уступи:

"Порівняння Бразилії з іншими країнами"; "Американці а руські мужики"; "Дорога до моря"; "Подорож на кораблі"; "Плодородна полоса Канади"; "Поділ землі в Канаді"; "Подорож по Америці і завваги".

У товаристві з д-ром О. Олеськовим подорожував по Америці і Канаді, Іван Дерендяк, багатий селянин з Коломийщини в Галичині. Він теж так, як і другі селяни в Галичині, задумав продати свій маєток в Галичині і переселитися до Канади. Він подобав собі землю в околиці Форт Саскачеван, Алта. Тоді землі там продавалися від 3 до 5 доларів за акер. Він вернувши до Галичини, його жінка і сини не погодилися на те, аби він продавав господарку у Старому Краю і їхав на нову господарку в Канаді, де все треба було починати від самих початків.

МАСОВА ЕМІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ З ЄВРОПИ ДО КАНАДИ

Література д-ра Олеськова скоро знайшла заінтересування у селян в Галичині і ті читали її з великим захватом і цікавістю. Потім ще корабельні фірми розіслали свою літературу, летючки та памфлети майстерно зредаговані і заповнені різними світлинами та поясненнями про природні багатства Канади так уміло і яскраво, що це все не лише викликало ентузіазм між селянами емігрувати, але манило заздрісне око. Не взяло два роки по візиті д-ра Олеськова в Америці, як почалася масова еміграція українських селян з Галичини і Буковини до Канади.

Така масова і не спинена еміграція затрівожили австрійські урядові круги, а ще більше затрівожила багатих обшарників, бо тратили такого сільського робітника. Хоч як старалися вони цей рух спинити, то селяни голодні землі, так були заінтересовані вільними землями в Канаді, що ніяка сила немогла цієї еміграції спинити. Іхали із родинами не

лише бідні, але скорше їхали багаті, які мали змогу і фінанси на таку далеку подорож. Як було не їхати, коли за 10 долярів можна було дістати 160 акрів землі. І цих 160 акрів було якраз заманою бідного селянства стати багатим.

Перший українець, що став повновласником землі в Канаді і вже в 1896 р. мав контракт в скрини був Федько Фугр, з села Висоцько, повіт Ярослав в Галичині. Він в 1894-тім році поїхав до Канади і відтак вернув, продав майно, яке мав в селі, забрав родину і поїхав до Канади на сталий побут. В околиці Раббіт Гілл, в Алберті купив фарму від німця за готівку і цим чином, являвся перший український кольоніст, на якого ім'я була записана фарма в "Ленд Тайтел" в Канаді. Він був перший, що започаткував українську кольонію на полудне від Едмонтону в Алберті.

Українець з Буковини, який перший кажуть з'явився в Канаді то мав би зватися Софроній Мандрик з Шепинців, повіт Кіцмань, Буковина. Він ще 1894 року виїхав до Америки і вкортці вернув, продав майно в Буковині, забрав родину і поїхав до Канади. В 1896 році він перший вибрав гомстед в околиці "Фармілія" потім почта Шепинці в Алберті, а тепер залізнична станція Кейленд.

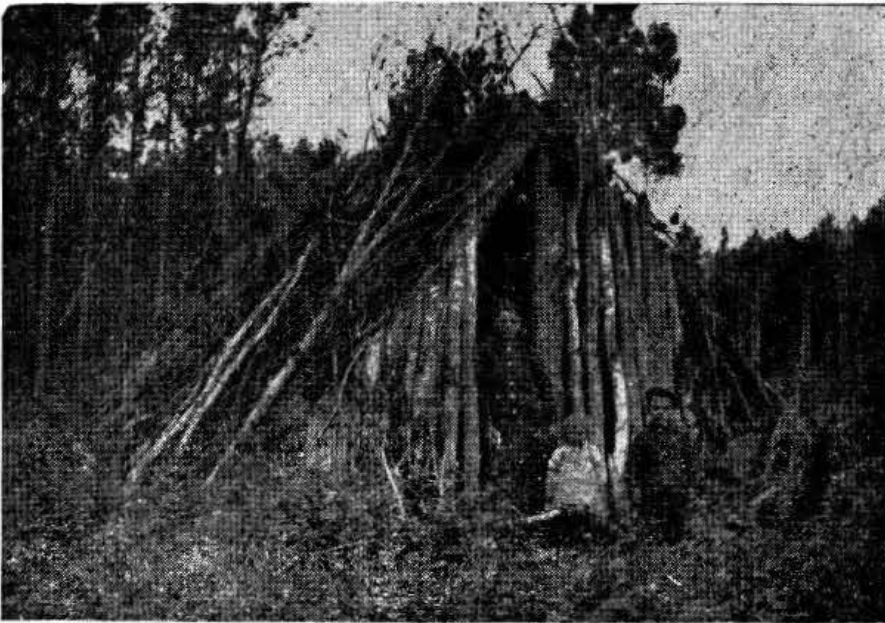
Подорож д-ра Олеськова до Канади 1895-го року, була мабуть сполучена з якоюсь корабельною фірмою, бо підчас своєї подорожі він мав переговори із канадійським урядом. Мав намір отворити еміграційне бюро в Галичині. Однак після рішення парламенту в Оттаві з дня 10-го вересня, 1895 р. уряд не міг цього зробити, але згодився поставити українця іміграційним агентом у Вінніпегу, в Західній Канаді. І цим першим іміграційним урядником став Кирило Геник, родом з Березова, повіт Коломия, в Галичині. Кирило Геник був близький приятель д-ра О. Олеськова ще мабуть з шкільної лавки і зза рекомендації д-ра Олеськова К. Геник дістав висше згадану позицію в Канаді.

Скоро розійшлася вістка по Галичині і Буковині, що українець "русин" опікується емігрантами в Канаді і від тоді еміграція українців з Європи до Канади почалася повним ходом. Набрала вона такого оживлення, що д-ра Олеськова посуджувано і названо його запроданцем, бо

Федько Фугр, родом з Висоцька, повіт Ярослав у Західній Галичині. В 1896 році започаткував українську кольонію на полудне від Едмонтону, в околиці Реббіт Гілл, Алта.

австрійські урядові круги тратили притім українських молодих хлопців, які в Австрії являлися добрими вояками; багаті польські дідиці по селах тратили таного робітника, а й українським патріотам в Австрії такий стан був не до вподоби через те, що еміграцією ослаблювався стан посідання. Емігрантів уважалося за пропавших для української нації. І аби спинити еміграційний рух до Канади та взагалі до Америки, всі висше згадані круги, старалися різними способами перешкодити і клали всякі колоди; австрійська поліція при допомозі насильства, пани і великі земле-власники полохали селян, що в Канаді панують страшні морози, гірші чим в Сибірі в Росії, а інші казали, що в Канаді нужда і голод. Це все однак не спиноло еміграційного руху.

“БУРДЕЙ” — перша хата на гомстеді в Західній Канаді, за часів масової української еміграції до цього краю.

ПРИЧИНИ МАСОВОГО ПЕРЕСЕЛЕННЯ УКРАЇНЦІВ З ЄВРОПИ ДО КАНАДИ

Ще перед панщиною і далеко скорше, земля українська в Європі попала під чуже панування, як татарів, турків, поляків, москалів, а навіть часть її була під пануванням Австро-Угорщини. І хоч народ час від часу робив повстання проти наїздників, то все одно не мав змоги висвободитись з під чужого ярма. Ті наїзники так дбали, щоб народ зубожів, а вкінці завели ще й панщину, яка рівнялася єгипетській неволі.

З ходом часу і українська висша верства засимілювалася з наїздниками і собі при допомозі панщини використовувала бідне селянство та робітництво на рівні з чужинцями. А там ще, “пан біг” создав жидів, і ті помагали панам здирати сему шкуру з українського мужика так, що

населення української землі під різними заборами, зубожіло до крайности. І коли в Австрії 1848-го року проголошено, що панщину скасовано, і на Великій Україні під забором російським панщину скасовано в 1861 році, тоді й свобода думки, слова й рухів між бідним селянством, почала проявлятися. І коли бідне селянство згодом освідомило себе, що єдесь в світі краї, в яких є свобода і землі доволі, почало тими вістями живо інтересуватися так, що не здавали собі справи де ті краї і як далеко, коби лише втіти від австрійсько-польських та московських посіпак. З початку, цебто вже між роками 1880 а 1890, молодь одинцем почала втікати з Австрії до Америки, а коли в 1892-гім році Іван Пилипів вернув з Канади, а 1895-го року др. О. Олеськів у своїх книжочках друком ствердив, що є такі краї за морем в Америці, де роздають даром землю тим, які хочуть на ній свobodно працювати, тоді не було сили, аби стримала охочих емігрувати. Емігрували бідні, але більше було на початку тих, що мали ще коло чого жити у Старому Краю, однак жажді землі і волі, їхали й собі до Америки. Приміром:

З Одного села Топорівців на Буковині, краю Австро-Угорщини, ви-емігрувало 150 родин між 1900 а 1910 рр. У тих часах Кирило Геник у Вінніпегу і його помічники Г. Гавреї, німець з Галичини, та Іван Пугатий, українець з Буковини, урядували і були заняті мов які “амбасадори”. Всі імігранти з Австро-Угорщини і Росії вдавалися до них за всякими радами та інформаціями.

Емігранти одні другим помагали, позичаючи грошей тим, хто не мав. Он що про подібний случай розповідав Мих. Стецько з Нортерн Валей, Алберта:

ЯК Я ДІСТАВСЯ ДО КАНАДИ

“Від малого хлопця я служив в дворі пана Ходоровського, в селі Стрільківцях, повіт Борщів, Галичина. Пан був добрий і уміркований чоловік, знав міру всьому. Був добрий господар і хотілося у нього служити. З походження він був мабуть українець, бо вмів добре по нашому говорити.

“Як у всіх дворах так і в його, платня була мізерна заледви чоловік з жінкою міг вижити; в кого була більша родина то біда заглядала через стіни. Але мій пан помагав таким, розуміється, хто на це заслужив.

“Я служив у його дворі більше як тринадцять років, хоч не цілий час під його управою. Бо як він постарівся, то виарендував фільварок жидови, Мендлем його звали. Від тоді й обставини в дворі змінилися; зменшив жид службу і треба було більше, як тут кажуть, “овертаймом” наганяти. І за це ніхто тобі не платив. Не так, як в Канаді. Працювалося від світанку до сумерку.

“Прикрійше й мені ставало хоч до тяжкої праці я змалку був привик, все одно робота в жида ставала для мене що дня то тяжша. Зви-

чайно жид, хотів людьми як волами орати. Я був тоді вже жонатий і було в нас троє діточок. Малисьмо малу хатину і кавалок города. Мій тато маєтку мені не лишив, бо й він ціле життя працював в дворі. Я й за жінкою майна не дістав, бо й вона походила з бідної родини. В нас в краю так водилося; багата дівчина встидалася форналя в дворі і її родичі не позволяли віддаватися за бідного робітника. Тут в Канаді інакший звичай.

“Коли роки так минали, я часто застановлявся над долею моїх діточок, думаю: добре, доки ми обої здорові і діточки ще малі, то даємо собі раду, але що буде як діти повиростають і буде їх більше?... де вони дінуться. Доки робив у старого пана, то такі думки мені ніколи до голови не приходили, а відколи прийшлося робити в Мендлі, то мене чомусь майже і робота не інтересувала, мов чогось мені не ставало.

Михайло Стецько і дружина в Нортерн Валей, Алберта. Читай його оповідання в цій книжці: “Як я дістався до Канади”.

“Одної неділі рано, а було це весною, обійшов я свою форнальку в дворі і прийшов додому поснідати, а потім з жінкою мав йти до церкви, Богу помолитись. Кажу я до своєї жінки Евдокії, вже небіжка, “дай їй Боже царство”, що я надумався їхати до Канади.

“Вона видивилася на мене, чи мені що не бракує, чи не слабкий часом, бо здавалося їй, що в горячці говорю і скоро запитала:

“А гроші в тебе є?”

Ні, нема, але у когось позичу, — відповідаю.

“На що, і яку за поруку кому дасиш?”

Позичу на слово гонору, відповідаю я.

“О-го! комусь там твого гонору потрібно”. І так це серйозно сказала, що її на лице аж кругла сльоза викотилася, яку скоро обтерла фартушком.

Я більше про Канаду нічого не говорив; дитина в колысці заплакала, вона, жінка пішла туди, а я вмиватися, бо до церкви збиралися.

Скоро вернули з церкви, пообідали і я сейчас подався до двора. Жінці не казав, що я йду до старого пана.

День був погідний, памятаю як сьогодні. Сонце так яскраво світило, аж душа радувалася. Звичайно, як на весні.

Пан сидів на “бальконі”, тут називають на веранді, і кутив файку

на довгому цибуху, здивовано дивився чого то я до него та ще у святочну днину правцюю.

Я зближився, зняв капелюха, низько вклонився і сказав “Слава Ісусу”. Приступив до пана і поцілував в руку, бо так там водилося, що пана чи священика, селяни, в руку цілували. І нім хотів казати чого я до нього прийшов, то він мене попередив і питає:

“А що ти скажеш Михайле?”

Прийшов панови сказати, що я хочу до Канади їхати.

“А що це мене обходить”, відповідає він живо і здивовано.

Нім я надумався, що мені далше говорити, він запитав:

“А що, тобі зле у мойому дворі служити?”

Не зле кажу, але й не дуже добре. Бо поки пан були самі господарем то й робитися хотіло, а відколи пан виарендували фільварок Мендлеви, то й робота мене не береться.

По цих словах, пан сейчас встав з крісла, на яким сидів і скоро почав ходити по веранді, не сказавши мені ані слова, відтак став і вдивлявся у вікно і приглядався на зелені газони вимережані квітками, якими огорожник скоро весною обсадив, яких виплекав в урожарни, в теплику.

Чи мої слова його образили, чи може йому жаль стало, не знаю. Бо пошпортав він кісточкою тютюн у люльці аби більший дим йшов, попакав ще добре і відтак обернувся до мене і знова питає:

“Тобі навкучилося, Михайле, у мойому дворі служити, га?”

Ні, не навкучилося пане, і як би так у самого пана то й до смерті б працював і лишився б в дворі, але у жида — бігме не можу. Хочу їхати до Канади і там бути своїм господаром.

“А гроші на подорож маєш?” живо запитав мене пан.

Ні не маю. Я тому прийшов до пана аби позичити сотку, відповідаю.

“А яку запоруку даєш, що напевно віддасиш?”...

Даю слово гонору, пане, що віддам. А як би не дай-боже заслаб то дітям перекажу, аби по моїй смерті віддали.

Він ще раз перейшовся по веранді, щось подумав, а відтак каже:

“Я вірю тобі Михайле, ти все був в мене чесний робітник”. Сказав і сам подався до покоїв, а мене лишив не сказавши більше ані слова.

І я лишився ні в сих ні в тих, стою і думаю: чомже він мені не сказав, чи позичить гроші або ні. Так я вистояв більше як пятнайцять мінут і вже ноги під колінами в мене почали гнутися, бо здавалося мені, що чекаю дві години, а пан не входить. І вже гадав відходити, бо думав, лишив мене пан аби я скорше з його палаців забрався звідки прийшов. Але на моє щастя, двері з покою отворилися і він вийшов, тримаючи в руці кавалок папірчика і подає мені, кажучи:

“На тобі цей папірчик, іди завтра до Борщева, а там в Банку дадуть тобі за це сто ринських; їдь здоров до Канади, а коли тобі там не поведеться, вертай назад до села, а у мойому дворі робота для тебе все знайдеться”.

Я з радості, не знав де стою; обняв пана за коліна, поцілував потім ще в обі руки, подякував як вмів і не пам'ятав як я вдома опинився, чи я йшов, чи біг. Досить, що коли прийшов до хати то задихався і жінка думала, що за мною хто гонив. Однак не чекаючи на її питання, кажу. А бачиш, що позичив. Вона здивовано і зацікавленням питає: "А в кого?" — Та ж в пана, відповів.

"А деж вони, покажи".

Я шусть рукою запазуху і виймив той папірчик, який дав мені пан Ходоровський, за що я мав дістати гроші і кажу: а ось.

Вона взяла цей папірчик до рук, оглянула з обох боків, як купець корову на ярмарку, потім дивилася на мене і так щиро зареготалася, що аж заплакалася. При тім й каже:

"Ну, Михайле, я не думала, що ти аж такий наївний. Пан не міг збутися Стецька з покоїв, вручив йому кавалок папірця, аби скорше забрався". І ще гірше почала з мене шуткувати та сміятися.

Я однак прийшов до рівноваги, тай кажу: Жінко, наш старий пан нікого не дурив і мене, думаю, не дурить, бо казав щоб завтра піти до Борщева, а там в банку дадуть мені сто золотих...

Як я її це сказав, то вона від реготів аж за боки лапалася так, що аж мені соромно стало. Думаю, може жінка й справді має рацію, але й не допускаю сумнівів, аби пан мене дурив.

На другий день, дуже раненько, пішов я до двора обійшов і нагодував свою форнальку, чотири коні, а відтак пішов в село і знайшов на своє місце робітника до роботи. Мендлеви заявив, що йду до Борщева і що від першого, аби шукав собі чоловіка на моє місце. Не дуже цим він врадувався, але я не дбав і скоро подався до Борщева.

В Борщеві я знайшов банок, зайшов і подав цей квіток від пана Ходоровського. Касієр оглянув його, провірив підпис пана і казав мені підписатися на противній стороні. Я трохи засоромився і сказав, що я не вмію писати. Він тоді прикликав другого клерка і цей підписав моє ім'я, а мені казав зробити хрестик. Це був перший раз у моєму життю, коли я почав підписуватися хрестиками і перший раз за тридцять один рік, я був властителем сто ринських. В Канаді тих хрестиків я багато намазався і від тоді зрозумів, що то є "чек".

Касієр вирахував мені сто ринських паперами, бо я так хотів, аби не мати клопоту в дорозі з мініянкою, перечислив я їх самий чи касієр не ошибся, звинув клунок, зав'язав в хусточку, сховав запазуху і мить чим скоріш направець з Борщева до Стрільківців.

Коли прийшов додому то було вже сполудня і жінка нетепреливо чекала з обідом. І я був ще за порогом, а вона питає: "А, що, є гроші?"

Я скоро виймив з запазухи клунок і подав її, кажучи: "А що, тепер повіриш, що пан не дурить?"

Вона взяла їх до рук і недовірливо почала розв'язувати хусточку,

поклала гроші на стіл і зложила руки мов до молитви і кликнула: “О, Господи”. І скоро побігла до кухні зладити полуденок для мене.

По хвили принесла миску з борщем, хліб, другу страву і попросила мене до обіду, кажучи: “Ти певно зголоднів, їси, а я за той час перечислю гроші, кілька то ти від пана вимантив”. Та ж сотку, не казав? Відповідаю.

Г. Фарина везе жниварку на гомстед в Нортен Валей, Алберта.

До двох тижнів від дня, коли я приніс гроші з Борщева, був я вже в Гамбургу. Тоді їхали від нас і другі люди до Канади. Це було в місяцю мабуть червню, добре нетямлю, але памятаю, 1906 рік. Мені вже 75 літ і память нехоче триматися.

До Канади приїхав літом і нанявся у фармара за \$35 в місяць. Тямлю ще, що того року було дуже тяжко дїста-

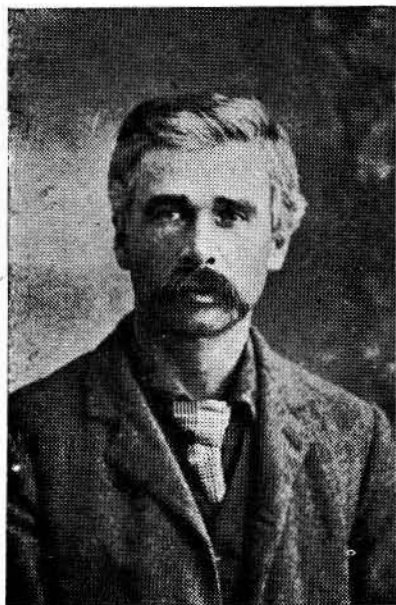
ти роботу, але я був щасливий, що довго не крутився по Канаді за роботою. У того фармара було мені добре. Коло коней я був привик змалку і роботи не боявся. Він був з мене тоже вдоволенний. Тут у того фармара працював німець з Росії і мені добре було, бо всі ордери він мені переказував по російськи, коли і що я маю робити. Харч у того фармара був добрий, якого в Старому Краю я ніколи не мав. Прикро було мені лише через те, що мови не розумів. Там я робив до пізної осені.

Скоро я дістав за перший місяць гроші, сейчас вислав жінці до краю на прожиток, бо орнарії Мендель вже більше не давав. Жила там з того, що у кого заробила, при цім треба було ще й троє дітей годувати.

По закінченню жнив у фармара, він мені за все заплатив і я поїхав до Едмонтону. А той німець лишився в нього на цілу зиму. Він був згоджений на рік, а я лише на місяці.

З Едмонтону я подався пішки на Бівер Крік, а потім на Бівер Лейк, бо там були вже наші люди. У них я хотів розвідатися де є ще добрі гомстеди, аби вибрати, бо я того до Канади й приїхав. І добрі люди справили мене аж до Мирнам, бо в тій околиці були ще фарми до брання. Там я вибрав фарму в лісах на північ від Лендолвіль, Алта. Тепер почта Нортен Валей на полудне від Елк Пойнт. Зимою склав я там

хату, в якій майже цілу зиму самий мешкав. Тоді там ще нікого не було, я був перший, а найблисша почта була Лендолвіль. До Верміліон було мені лісами 45 миль і доріг не було.

Федор Немирський з Більча Золотого в Галичині, перший русин-українець почтарем в околиці Восток, Алберта. Рік 1899.

Весною дістав я працю при залізниці на секції таки в Верміліон, заробив грошей і післав жінці на шифкарту. Вона продала ще хату і город і приїхала з дітьми до Алберти. Це було в осені. Тут я завів її в ті темні ліси і до хати, яку я сам будував. Це була перша будівля, яку я коли в життю до того часу будував. Кажуть, що "навчить біда попити, як нема чогось вхопити". Так не один з наших селян, який в Старому Краю не вмів і кілка до грабель затисати, а в Канаді будівничим став.

На фермі працювалисьмо як Сі-Ен-Ар-ські мули. Бож тут були ліси, що й сонця через них не було видно. Буали тут муси, елки і дикі кози. Тепер найкрасша околиця в Алберті. Я дуже подобав собі цю околицю, хоч як тяжко працював, то не жалую за тим. Чуюся вдоволенний з своєї праці. Маю вже 75 років і жию при синові. Тішуся здоровими внуками, які лекше виховуються, як мої діти. Наші всі діти мусіли тяжко працювати. Ми обоє з жінкою бувало, корчуємо, а

воми, сараки, тягають гища та пеньки і палять. Осмаляться, що їм очей від бруду не знати, лише білі зуби світяться. Але дякувати Богу було їх в нас десятеро і всі були здорові. Правда двоє 1918-го року померли на "флю", але тоді більше здорових умерало, як хирлявих. Я тепер беру старечу пенсію. Дай йому Боже здоровля, що це завів. Чоловік на старість не мусить другому в руки дивитися. Є свіжі центи і на тютюнець. Без того тютюню не знаю, чи яб годин жити, так люблю курити. Здорову ще грудь маю і маму мав здорову. Хоч би й мої діти та внуки, всі як огірочки здорові. О, здоровля є цілим скарбом для людини. Хто не має здоровля той бідний.

Хтось би подумав, що наші люди марципанами годувані, говорю сам за себе, в краю гарював і в Канаді пером не бавився, і мої діти простою стравою були годувані та в невігодах ховані, але хвалити Бога повиростали як дуби.

Я не доповів вам, добродію, каже Стецько, коли я своєму доброму

панові в Стрільківцях гроші віддав. Віддав аж в п'ять років від часу, як виїхав з Старого Краю до Канади. Отже на п'ятому року в Канаді, я заробив кілька десятків при залізниці, а там продав ще два бички, і всі до цента, а то ще й з процентом вислав поштовим переказом панові Ходоровському. Подякув йому за ласкаву терпеливість, за доброзичливість і написав йому листа, в котрім описав йому про все моє життя, і яку господарку маю в Канаді. Чи він мені повірив, не знаю, але я писав: що маю 160-ть акрову фарму, на якій ліса, що якби зрубати на дрова, то ogrієби цілий повіт в Галичині; маю 15-ть акрів виораної рілі, пару биків, корову, віз, плуг, борони і сани, хату і п'ятеро дітей. Двоє було вже канадійських. Гадаю, нехай пана це розвеселить, що позичив гроші Стецькові, по щирости. Добрий був пан, тому й добрим словом про него згадую. О, вже небіщик. — Я і своїм дітям кажу, що є в світі і добрі люди. Але це був собі не лядя латка, а пан з панів і добрий господар, дай му Боже Царство Небесне".

Висше наведені спомини Михайла Стецька, зібрали і записали у своєму деннику п.п. В. А. Чумер і В. С. Плавюк, у Стецьковій хаті на Нортгерн Валеї, дня 31-го мая, 1941 року, в Алберті, Канада.

Українсько-галицькі жінки-піонерки в Канаді, приготують дерево до будови. Це перша "ко-оператива" на чужині.

РОЗДІЛ III.

ЯКІ РІЧІ УКР. ПЕРЕСЕЛЕНЦІ З СОБОЮ З ЄВРОПИ ДО КАНАДИ ПРИВЕЗЛИ

Хто з українських селян мав яке майно у старому краю, продавав і за ті гроші купував для себе і родини шифкарти, а злишний гріш тримав на дальший прожиток в Канаді.

— Ті, що мали більшу господарку, як хату, город, поле, худобу тоже продавали, а рільниче знаряддя старалися забрати з собою до Канади, бо думали, що воно тут придасться. Однак, скоро переконалися і довідалися від тих, які були тут в Канаді, що така машинерія тут не надається до управи рілі, більше її тут ніхто не привозив. Але другі річі, як рикаль, сапа, пила, сокира, серп, коса, граблі, ціп, кливець, свердлик, вилки до сіна і гною гралі і т. п. пакували у великі скрині і це все брали з собою. Дехто привіз і ручний млинок “жорна” до мелення зерна, там “ступу” до піхання ячменю на “порич” логазу, або роблення ячмінних круп. Жорна, дуже в Канаді бідним кольоністам придалися. Ними мололи пшеницю на муку, з якої пекли разовий хліб. Були й такі, що привезли з собою ще й варстати до ткання конопляного полотна чи сукна. Найдовше затрималися між українськими переселенцями варстати до роблення “килимів”, “коверців”, крайок та ручників,

Василь Брашук, з Борщівського повіту в Галичині, піонер і організатор першої греко-католицької церковної громади в Сифтон, Манітоба. Помер 1931 року, проживши 34 роки в Канаді.

Привезли наші з собою до Канади і свою сільську одержу та кухонне начиння і тим дуже довго в Канаді послуговувалися, доки не знищилось.

Старокраєва сільська ноша хоч була не дуже то фоременною, але за це дуже довго тривалою, бо з льняного або конопляного полотна, а зимове убрання з сукна та овечої шкури. Англіїці ці овечі кожухи називали “галішен-шіпскін”. Хоч подібні “шіпскін” кабати вироблялися й в Америці, то були вони з стриженою вовною і покриті непромокальним полотном або сукном. І коли наша сільська ноша в Канаді вийшла з ужитку, то найбільшими покупцями на ті американські “шіпскін” кожухи та суконні сердаки “мекінав”, а літом на полотняні “джекети” кабати та сподні “овералс” були українські кольоністи.

Українська жінка піонерка в Толстой, Манітоба, у східно-галицьким народнім строю в Канаді.

Найдовше свою народну ношу в Канаді затримали українські старенькі жінки. Бо вже, коли святкувалося 50-ть річну річницю побуту українців в Канаді, то ще можна було здібати на кольоніях старенькі бабуні убрані в рідну старокраєву ношу, а то: біла шовкова або квічаста шальова хустка на голові, біла льлянна вишивана сорочка, суконний або кожушаний кіптарик чи кацабайка, чорна суконна спідниця або горбатка і жовті з козячої шкіри з довгими холявами чоботи, або вже канадійські жовті черевики.

На початках, скоро українська молодь "зканадієзувалася", то почала тої свої ноші встидатися. Однак, коли тої ноші вже в Канаді забракло, то старалася сама відтак її відновити тим, що при всяких народних святах чи театральних виступах в ню убіралися і тим ще й гордилися. Але вони ту ношу вже змодерні-

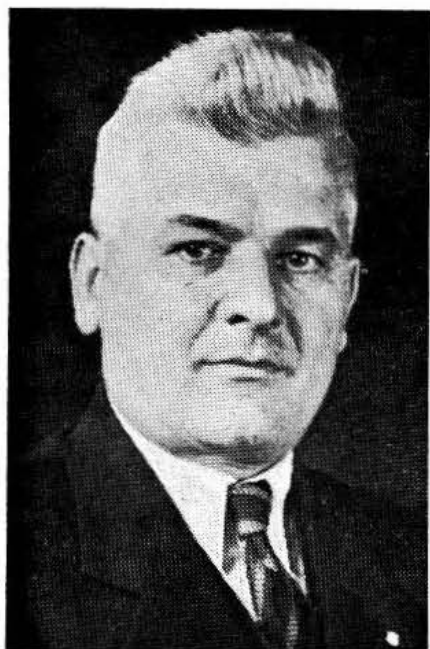
зували так, що вдійсности нею зацікавилися й чужинці. І як би так хтось тримав спеціальний склеп з українськими вишиваними жіночими сорочками, суконками та кіптариками, то робив би не злий інтерес. Бо людство любить нові моди, а українську моду-ношу дуже легко в Канаді завести.

ЩО УКРАЇНСЬКІ ПІОНІРИ В КАНАДІ ЗАСТАЛИ І ЯК НА ПОЧАТКАХ ПОЧУВАЛИСЯ

Пересічний український селянин нім вибрався до Канади, передтим начитався та наслухався від других про той багатий край Америку так, що вона в його голові представляла "божий рай" на землі. І захоплений тим раєм їхав він до Канади з великими надіями. Коли однак опустив границі рідного краю, а потім вже на шифі як заслаб на морську недугу, а в Канаді переїздяючи західне Онтарію, через скали, гори, озера, мокляки, ліси та вертепи, якими виколисав його до схочу канадійський потяг, стрінувся з незнайомою мовою чужими людьми, а на заході повіяло холодним і студеним вітром; з різними в дорозі пригодами і не вигодами, то давні його рожеві мрії про "божий рай" Канаду, скоро його опустили і він чувся розчарований і майже зломаний на душі. А тут ще й різні пригоди, хоч би й така, про яку оповідав колись Георгій Мартинюк, почта Шандро в Алберті:

ПРИГОДА УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ З КОЛІЙОВИМИ УРЯДНИКАМИ НА СТЕПАХ САСКАЧЕВАНУ В ДОРОЗІ ДО АЛБЕРТИ

“Було це пізною весною 1899-го року”, оповідає Георгій Мартинюк, “як приїхав великий транспорт з українськими емігрантами до Вінніпегу в Манітобі. Одні висідали тамки, а нас 80-ть фамілій з Буковини і половина тільки з Галичини, пустилися далше на захід аж до Алберти.

Н. В. Гавинчук, Смоки Лейк, Алберта, приїхав до Канади з родичами 1899 року, які оселилися в околиці Бівер Лейку, тепер Чіпмен, Алберта. Він був свідком пригоди українських кольоністів на степах Саскачевану, в дорозі до Алберти. Гавинчук був один із перших українських хлопців студентів в Алберта Каледж в Едмонтоні, і перший український амадор “фотографіст” в Алберті.

Ми, буковинці, ще в Гамбургу заплатили свої шифкарти аж до Алберти в західній Канаді, бо там були вже наші люди на фармах і туди і ми емігрували. А галичани, одні мали плачені шифкарти до Ассинибої, інші лиш до Вінніпегу в Манітобі, але вони у Вінніпегу з вагонів не виходили одні тому, що їхали до Ассинибої, а другі ще на шифі умовилися, що будуть триматися в дорозі нас, буковинців, і поїдуть з нами аж до Алберти, бо інших знайомих людей вони в Канаді не мали — і самі не знали де прийдеться їм шукати “гомштатів”.

У Вінніпегу наш потяг стояв більше як годину і відтак рушив в дорогу далше на захід.

Другого дня, десь коло полудня, наш потяг спинився серед пустого широкого степу. З цікавості, ми повихилили голови через вікна і дивилися на степ та гляділи, що це за стація. Але жадної стації не бачили, лише маленька будка помальована на червоно, ані живої душі не було видно ні коло будки, ні на далекому степу. Кругом чистий, безмежний степ, по якому бігало множество шушликів “гофрів”, яких звіряток ми у Старому Краю не бачили.

Приглядаючись тим степам, ми дивувалися, що земля на вигляд добра під

управу, а чомусь й корчика деревини на ній не росте і ніхто там не мешкає. Підчас коли ми про це в нашім вагоні міркуємо та розважаємо, що землі а землі пустої лежить і ніхто не заселюється на ній, як нараз в другім з переду вагоні зчинився крик і плач жінок та дітей. Думаємо, певно якась пригода сталася, або хтось помер, або заслаб, тому певно і кондуктори спинили потяг. Звернули ми голови, вихилив-

шись через вікно в сторону звідки доходив плач та гамір і там бачимо виходять люди з вагонів з клунками в руках зденеровані мов би їх хтось силою викидав на степ і тому плачуть.

І заким ми могли зрозуміти в чім діло, як двері у нашому вагоні широко відчинились і до середини увійшли колійові і іміграційний комісар в урядовій шапці та жовтими гудзиками у шматтю, мов крайовий “фінанц”, або офіцер і кажуть й нам всім висідати з вагонів. Цей агент був без одної руки, і казали, що це Геник, бо говорив по руськи, але пізніше ми довідалися, що це не був Геник, а Гаврей, німець, з Стрия в Галичині. В Канаді він займався тим, що висилав імігрантів на фарми. — Ця несподіванка нас, буковинців, які їхали до Алберти здивувала, чому то нам кажуть злазити і ми того безручкою питаємо, що це має означати? — А він каже: “Це є Ассинибоя, де ви маєте фармів собі шукати”...

Ми стали перечити, що ми жадної “Синабої” не знаємо, а їдемо до Алберти і з вагонів не виходимо. А він тоді до нас заострився мов старокрайовий жандарм і каже, що ми мусимо злазити. Йому почали помагати й колійові урядники і вони почали до нас переконуючо говорити, але ми їх не розуміли. Ми, буковинці, гуртом присіклися до того безручкою і почали вже на него наступати, оскаржуючи його о якусь зраду, що хоче нас тут на пустині зкинути, аби тут на чужині пропасти. А він все стоїть при своєму, що це “Синабоя” і наш пляц, де ми маємо осідатися.

Поведення цього безручкою нас трохи обурило і розлютило, бо деж так, злазити на пуші з дітьми і родинами, де не то хати, але й цельти нема аби ніч переспати. “Хто таке відав”? кажемо...

Кондуктор зрозумів, що тут щось не тее, бо твердо стоїмо при цім, що вони мусять відвезти нас до Алберти, або назад до Вінніпегу, а там є Геник, наш чоловік, він же писав в своїх листах, що в Канаді добре і він нашими людьми опікується, аби нікому не було кривди і землю там брати де хто собі подобає. А тут кажуть злазити і оселяватися на пустині. І казали нам показати тоді свої “білети”. Наші білети були правдиві, бо заплачені з Гамбургу аж до Едмонтону в Алберті. Відтак вони щось між собою поговорили і відійшли до льокомотиви.

Коло льокомотиви, довго ще радились і в кінці, відопняли її від наших вагонів і всі поїхали, а нас лишили на степу.

Ті, що перше повисідали з вагонів назад до них увійшли і ми наказали їм, аби борони Боже хтось важився злазити і лишатися на тій пуші.

Коли агент і колійові урядники відїхали льокомотивою, певно до найблишого міста телеграфувати, так ми міркували, що уперті емігранти-буковинці не хочуть оселяватися на степах “Синабої”. Ми тимчасом вийшли з вагонів і посідали кругом, як індіане на степу і почали раду радити: “що це все має означати.”

Жінки й собі повиходили і шльохають та дорікають чоловікам за це, що не одному безпотрібно захотілося Канади, а тепер бач? Маєш Канаду!”

Я кажу, гай, гай, не журіться, якимось то буде. Воно ще не так зле. А що вони льокомотиву відопняли і поїхали, то нехай їдуть. Добре, що вагони наші. А я вам ручу, що завезуть нас там, де належиться...

На степу пересиділи більш як п'ять годин; одні плакали і журилися, що поїхали у чужину пропадати, інші сміялися і жартували, кажучи: “що до пекла легка дорога, а до неба утяжлива”.

Український піонір оре волами на степах Саскачевану в околиці Бірмінгем “?” в Західній Канаді.

Вже сонце схилялося добре на захід, а наших панів з льокомотивою не було. Думалисьмо, що прийдеться на степу заночувати. Жінки почали вже й дітей годувати, та розпроділювати харчі на вечеру. Дітвору безжурно бігала по степу за “гофриками”, яким тоже вже на спання збиралося, бо “цевкали” так, мов курята на дощ, чим діти дуже одушевлялися, бо таких звіряток вони не бачили перед тим. Час однак, для нас старших, роком ставав.

За той час, ми всяке обговорили. Одні казали, що це якесь ошуканьство, бо в оголошеннях захвалюють Канаду, а на ділі вона не така, як її малюють. Другі казали, що то певно якась помилка через тих, що мають білети заплачені до “Синабої”. Інші толкували, що от пустий степ і хочуть, щоб його заповнити галіціянами, а тут й хатинки нема з чого скласти. Бери хоч в землі яму, як медвідь пазурами дри, і там жий, як звірина. — Досить цього, що обмовили тоді Канаду, від ніг до голови. Я однак все стояв при своєму, що Алберта, то не “Синибоя”. Бо

наші Банилівські писали, що в Алберті є і ліс і земля добра, а за "Синибою" ані згадували.

Вже пізно над вечір вернули наші пани з льокомотивою. І скоро прийшли до нас і вже лагідно почали говорити, кажуть: "Це була помилка. Наш потяг не їде до Алберти і ті, що мають білети "тікети" заплачені до Ассинибої, лишаться в найблисшій стації. Наш потяг там заночує. Рано приходить тягаровий потяг, що йде до Алберти і тих, що йдуть до Алберти забере з собою."

Так і сталося. Другого дня раненько прийшов потяг і наші вагони причепили ззаду і поволікли нас аж до Едмонтону. — В Алберті ми почувалися вже так, як дома. Тут і своїх людей здибали і країна гарна, не пуста і не без ліса, як "Синабоя".

В Стратконі, тепер "Савт Едмонтон", ми висіли і заночували в іміграційнім домі. Третого дня ми пішли шукати фармів. Два тижні шукали і в кінці знайшли добрі землі на міскім, тепер почта Сунленд, Алта.

Вже в Едмонтоні, ми жартуючи до галиціянів, казали: "А-мо, що, якби не вперті буковинці, то в "Синабоя" булибисьти гофрики їли"... А вони нам у відповідь: "Ми тому гуцулів трималися, що вони знають, де є ліси, а де полонини"...

ПЕРШІ УКРАЇНСЬКІ ОСЕЛІ В КАНАДІ

Де, коли і ким, започаткувалися українські кольонії в Західній Канаді, про це колись мало хто з наших людей старався розвідати. Майже нікого це питання не інтересувало. Буквально і сьогодні трудно сказати, хто був перший у даних околицях, які тепер заселяють українці маже компактно. Знаємо лише з переказів тих наших піонерів, що приміром:

Типічна українська хата з газдинею в північній Алберті, побудована з льогів 1910 року. Є це друга хата на гомстеді.

В МАНІТОБІ:

Появилися українські родини, які приїхали з Галичини вже в 1892 році, однак кольонії, тоді вони на фармах, жадної не започаткували.

Хоч вже в 1891-му році приїхало двох перших селянів, як Іван Пилипів і Василь Єлиняк, то приїхали вони не як кольоністи, а робітники. Оба вони походили з села Небилова, повіт Калуш в Галичині, краю Австрії.

Зараз слідуєчого року,

то є, 1892-го прибуло до Канади сім фамілій з того самого села, а були це: Василь Яців, Михайло Романюк, М. Єлиняк, Йос. Пайш, А. Пайш, Николай Тичковський і Д. Вижинович. Окрім А. Пайша і Н. Тичковського, які у Вінніпегу відорвалися від тої групи і поїхали до Алберти, всі другі лишилися у Вінніпегу. Там одні дістали роботу в місті, інші поїхали до Гретни в полудневій Манітобі і там нанялись працювати, як робітники у Менонітів, німців з Росії. Хоч правда, по кількох роках побуту в Манітобі, всіх їх, окрім Василя Яціва, здибаємо на фармах в Алберті, в околицях Бівер Крік і Бівер Лейк.

Фактично першою українською кольонією, яку започаткували українські кольоністи в Манітобі, являється околиця Стюартбурн, 1896-го року. В тім самім році бачимо українських поселенців на фармах ще й в Гонор, лот 175—Брокенгед, дальше на схід. І околиця Давфин, на північний захід від Вінніпегу.

В Стюартбурн, вже тоді, били знані такі родини: Прибіжанські, Подольські, Пригорські, Загарії, Штіфури, Кишуки, Стефановичі, Смуки, Когуті, Думанські і багато других галичан і буковинців.

А вже 1897 і 1898 рр. українські кольонії в Манітобі значно помножилися. Приміром: Сифтон, Етельберт, Пайн Рівер, Гільберт Плейс, Дак Мавітін та Райдінг Мавітін, Сенді Лендс, Мензі, Розбурн, Стратклеір, Шоал Лейк, Тюлон, Плезент Гом, Гімлі і другі...

В САСКАЧЕВАНІ:

В провінції Саскачевані перша українська кольонія появилася 1896 року в околиці Гренфель, в Ассинібоїні. Однак скоро вона зникла, розбіглася. Причина мабуть була та, що там не було ліса. І українці воліли околиці з лісом, де було дерева на будову й на опал. Слідуючого року, то є, 1897-го скоро виросла українська кольонія в північному Саскачевані в околицях Дак Лейк, Фіш Крік і Крукед Лейк. Тепер там місточка Вакав, Ст. Джуліен та Ростерн, Саскачеван. Знані там були тоді такі українські імена кольоністів, як Романчичі, Малковичі, Залешуки, Михайлюки, Боднарчуки, Білінські і багато інших. Всі вони, мабуть, походили зі Східної Галичини в Австрії.

В АЛБЕРТІ

В провінції Алберті, почали українці оселяватися на фармах вже під 1892-го року. І першими такими кольоністами були Николай Тичковський і А. Пайш. Поселилися вони між німецькими кольоністами в околиці Брудергайм. В 1893 році прилучився до них ще Іван Пилипів і мабуть Стефан Чічак. А вже в 1894-му році започатковано українську кольонію в долині річки Бівер Крік, яка впадає до озера Бівер Лейк в Алберті. Започаткували її односельчане з села Небилова. Між ними були такі родини: Ів. Пилипів, Вас. Феняк, пять родин Мельників, Пулишії, Пайші, Єлиняки, Добруцькі, а там ще й другі. Ця кольонія відтак поширилася далеко на полудне в околицю Бівер Лейк і на північ за ріку

Норт Саскачеван, на Вікторію. І сьогодні являється найбільшою українською кольонією в Західній Канаді, бо більш як сто миль довга, до 75 миль широка.

Обильні жнива на кольонії "Бівер Крік" у перших часах в Алберті, де жнивarka не могла брати, там жінка жне серпом і снопи видно складано тоді ще не в "стуки", а в "клані", на старокрайовий спосіб.

заселена майже на 70% українцями. Започаткував цю кольонію Федько Фугр, з села Висоцького, повіт Ярослав, в Західній Галичині. Він був купив ферму в німецького кольоніста за готівкою і цим робом, являється в історії українців Канади, першим сластителем землі у новому прибраному каю. Він вже в 1896-му році мав контракт на ферму в скрини. А вже в 1898 році бачимо там більше його краянів, як Добки, Підгірні, Олекшій, Середи, Бориси, Воркуни, Пирчі, Манчаки, Хімери, Фицовичі і багато інших імен.

Вже в 1896 році почали до Алберти напливати українські кольоністи і з Західної Галичини, а так й з Буковини. Ті з Західної Галичини одні оселялися в околиці Бруредгайм, інші вибрали собі околицю Реббіт Гілл, на полудне від Едмонтону. Хоч в цій околиці мешкали вже кольоністи, як німці, мадяри, шведи і другі, то українці влізли між них клином і почали тих вчасних кольоністів викуплювати. Сьогодні ця околиця, Реббет Гілл,

Збір сіна на гомстеді в околиці озера у перших часах населення.

Перший українець з Буковини, який вибрав собі фарму в Алберті, називався Софроній Мандрик, з села Шипинці, повіт Кіцмань. Він започаткував і кольонію "Шепинці", тепер стація Кейленд, Алта. В 1894 році він виїхав з села до Зєдинених Держав, Америки. По двох роках побуту в Америці вернув на Буковину, забрав родину і поїхав до Канади. За ним тоді масою емігрували бідні і багаті русини-українці з Буковини до Канади. Одні оселилися на фармах в Стюартбурн, Манітоба, а більшість їх оселилося в Алберті в околицях Егг Лейк, яке то по своєму назвали "Іглики", тепер околиця Шандри, а почта була Витфорд. Інші осілися на неміряних ще фармах, околиця звана Вікторія, з почтою Пакан, де був Годсон Бейській "Трейдінг Пост", над рікою Норт Саскачеван в Алберті. Це мабуть найсоліднійша і найбільша кольонія заселена українцями з Буковини в Західній Канаді.

НЕЗАВИДНА ДОЛЯ ВЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ КОЛЬОНІСТІВ В КАНАДІ

Трудности, з якими стрічались вчасні українські кольоністи в цім новім краю, тяжко як слід описати. Можна це лише переповісти п'яте через десяте за тими, що ті злидні переживали.

Приміром, оповідає Кость Загарійчук з Смоки Лейк в Алберті, таке:

“Я приїхав до Канади з села Топорівці, на Буковині, 1898-го року. Приїхав з родиною і замешкав у Гефбрідів в комірнім на Пакані в Алберті. — Ми були бідні, бо заледво було в нас \$10 готівкою, як опинилися на Пакані, 80 миль на схід від Едмонтону. Це було в осени і я рішився піти пішки до Форт Саскачевану і там десь у фармарів наймитись до роботи. Там у німця нанявся я копати бараболю. І за тиждень заробив десять міхів бараболі. Це було найбільшим моїм щастям, бо було запевнення, що не помремо в зимі з голоду. І коли я написав до жінки, що я заробив десять міхів бараболі, то вона не повірила, а прийшла п'ятдесят миль пішки, аби наочно перевірити, чи то правда. Бараболю мав відвезти мені німець аж по молочінню і я її закопав в землю, аби не замерзла. За це, що він мав відвезти мені бараболю аж на Пакан, я мусів вимастити глиною його стайню, аби худобі було тепло.

“Жінка моя, не чекаючи, прийшла пішки і взяла майже міх бараболі на плечі і так несла аж на Пакан. Це було 50-ть миль дороги. Потім ще два рази приходила дивитися, чи бараболя не замерзла, або, чи хто не закрав. Оба рази пробувала брати на плечі і нести в мішку на Пакан, але німкиня її не дозволила, кажучи: “Ти жінко дурна, таж ти колись на здоровлю відпокутуеш; мій чоловік як сказав, що бараболю відвезе, то відвезе”...

“Я робив там ще й коло машини і бараболю і мене німець відвіз, як вже впав сніг. Жінка моя тоді, як клякла над тою бараболею, то з годину молилася. Дякувала Богу, що не дасть нам загинути в Канаді з голоду. І на весні, як наші люди довідалися, що в мене є бараболя на насіння, то 20-ть миль здалека приходили просити. Ми уділювали кождому потрохи. — І що ви думаєте, вони очка в бараболи вирізували і клали в землю аби росла, а осередок варили на росіл і тим малі діти годували, бо молока не було. Розказувати тепер комусь про давні злидні, ніхто не повірить. А я не забуду їх і до смерті...”

“Скоро на весні 1899 року я вибрав собі землю десять миль на північ від Пакану, тепер там містечко Смоки Лейк в Алберті. Хоч земля там тоді була ще неміряною, все одно я хотів десь збудувати “бурдей”, аби було в чім родину примістити, а самому йти шукати роботи. Ми цілий тиждень носили з жінкою на плечах корчами нашу господарку з Пакану на гомстед. Найгірше приходилося нести в руках корчами-ломами, старокрайову скриню, в якій були всі наші маєтки. Дороги туди не було і возом не мож було там дістатися. Я там вибрав перший гомстед. Там ще й тепер стоїть перша хата, яку моя жінка побудувала з моїм малим десять-літнім хлопцем, Петром. Бо на весні, коли ми туди перебралися, я збудував лише буду, аби вони мали де від дощу схритися та в ночі від дикого звіра сховатися та спокійно ніч переспати. А звіра тоді було всякого рода, найбільше мусів та каютів і медведів.

“Коли вже поносили ми свої “скарби” на “гомштад”, я сейчас вибрався 80 миль пішки в дорогу до Едмонтону, а жінку з дітьми лишив в корчах. На життя лишив для них міх муки “форексу”, трохи ще бараболь і кавалок солонини, а грошей, ані шелюга. Одинокую пятку, яка в нас була, я взяв з собою на дорогу, бо в дорозі без centa хоч пропадай.

“На Пакані був Годсонбейський стор, де індіани і гефбріди торгували. Я попросив Мічеля, управителя, що коли б моя жінка прийшла дістати цукру або кукурудзяної муки та солонини, аби її дав; а я скоро дістану роботу то йому пришлю гроші. Як я це йому толкував, то й самий не памятаю; досить, що він сказав: “алрайт, Кость.”

“В Едмонтоні роботи не було. Пересидів там три дні і четвертого дня колов дрова в готели і дали мені за це пообідати, бохонець хліба і 40-центів. На другий день я ще купив два бохонці хліба, вудженої солонини і пустився трекою на полудне до Калгари, бо думав, більше і старе місто, то борше можна роботу дістати. По дорозі я вступав до фармарів, які там вже були і питав роботи. Четвертого дня я дістався до Ред Дір. Це більше як сто миль від Едмонтону. Підчас подорожі, як захопила ніч, то ночував у когось в стайні, або таки під стиртою сіна чи соломи.

“В Ред Дір здибав російських німців і вони мені порадили йти до Глейшен, бо там фармарі давнійші і багатші, і певно дістану роботу. Я так зробив. Дістав роботу у німця двацять миль на північ від “Галішен”, бо цю назву наші люди так вимовляли. Німці називали його “Гляйхен”, а англійці “Глейшен”, ми русини казали “Галішен”, бо так нам було легко вимовляти.

“Там я робив ціле літо і заробив сорок долярів готівкою і вдоватку дав мені цей господар жеребну кобилу і одну корову. — Як я цю худобину дорожив, то я вам не годен сказати ні пояснити. В багача може міліони не такі були дорогі і він може й своїми дітьми так не тішитися, як я цим зарібком. Взяв я її на воловоди і в руках, пішки, вів аж до Ветасківін. Взяло мені чотири дні і три ночі часу дістатися до Ветасківін, бо подорозі мусів її пасти. Там прийшов я до фармара попросити для себе їсти, бо мій футраж, якого дала мені газдиня де я робив, вичерпався і я чувся дуже утомлений. Фармар бачив, що я веду худобу і ледве ногами плентаю, запитав звідки я це провадю і куди? Я сказав. А він каже: “Ю крейзі. Конину маєш, а самий пішки йдеш; таж привяжи корову коневі до хвоста, самий сідай на коняку і їдь як господар”. Так я й зробив. З Ветасківін додому їхав верхом. Я це міг відразу зробити, але я жалувал жеребної конини.

“Як привів я цю худобину на “гомштад”, то жінка аж наполохалася, думала, що то певно я чужу худобу пригнав і почала мене лаяти. Й мусів її переконувати, що я собі її заробив. Мою жінку здивувала худоба, а мене здивувала нова хата, яку вона з хлопцем через літо збу-

дувала. З середини і з надвору вимастила глиною і накрила дах сніпками з довгої осоки, яку жала і пів милі носила з недалекого озера, а в хаті мала дитина в колисці плетеної з канадійської лози, чого не було тоді, як я вибірався на весні до роботи. Ось, як ми в Канаді дороблялися.”

ЯК МИ ЇХАЛИ З ЕДМОНТОНУ СПЛАВОМ НА ГОМСТЕД

Оповідання Марії Юрійчук з Гемлін, Алберта

“Було це при кінці місяця вересня 1899 року, як нас сім фамілій, п'ять з Буковини, а нас дві з Галичини, приїхали до Страткони в Алберті.

“Буковинці мали тут своїх знайомих і третого дня трафілася їм фірманка, заплатили по 15 долярів від родини відїхали на “Іглики”, тепер околиця Ендрю в Алберті. І ми могли з ними туди поїхати, але в нас не було грошей, бо всего малисьмо ще \$7.50, а це треба було на харч. Ми були би і це віддали, але фірман жадав 15 долярів, а в нас їх не було.

“Наші чоловіки рішили тоді шукати гомстеду десь блисше Едмонтону і цілий тиждень ходили пішки голодні за тими гомстадами усюди, по лісах і пісках та мочарах, але доброї землі вже не знайшли, бо добрі землі люди тут давно забрали, треба було їхати чи йти сто миль дальше або на схід або на північ. Той чоловік, забула його ім'я, що ходив з моїм чоловіком шукати гомстеду, на пісках здибав знаомого і відтак забрав туди і свою родину, а я сама з малими дітьми лишилася в тій заїздній стайні в Стратконі. Доки були ще ті люди, то так не скучалося, але як і моя товаришка забралася, а мій чоловік цілими днями бувало піде до міста і шукає чи не трафиться хтось, аби нас відвіз на Вікторію, де ми мали адресу до Пасічного, то я сама з дітьми мало не знуджуся, аж за серце з туску стискає. Плачу я, плачуть і діти; думалам, що прийдеться вдуріти з роспуки. Відвезти нас на Вікторію ніхто не хоче, жадають 20 долярів, а в нас їх нема і в Стратконі нема чого сидіти, бо зима приходить, а в нас нема грошей на прожиток.

“Вкінці чоловік рішився збити “сплав” і сплавом рікою дістатися 120 миль на схід до Пасічного, який мешкав над берегом цієї ріки Норт Саскачеван, на Вікторії, а почта його була Витфорд, Алта.

“Мій чоловік був потний і здоровий, але не второпний гуцул. Нас гуцулами називали тому, що ми мешкали в Галичині в горах Карпатах. Мій чоловік там в лісі дерево спускав і сплавом провадив його Черемошом аж на Молдавію. На Буковині він довідався, що люди вибираються до Канади і він собі на “галай, на балай” забав Канади; не подумавши того, що не штука до Канади заїхати, але чим там жити. Казали в нас гуцули: “не знаєш броду, не лізь в воду”, але мій чоловік цього не розумів. Скоро когобудь послухав, і через це ціле життя він і я з ним, тяжко бідували. Не досить, що в Алберті корців надерлися, то на ста-

рість захотілося йому ще й Брітіш Колюмбії і там кедрові пні добували. Там він й помер. Там я стратила самотнього сина. Утопився в ріці, як зганяв льогі коло трачки.

Марія з Ірійчуків П. Лучак, яку родичі малою 1899 року привезли з Едмонтону на Вікторію сплавом, рікою Норт Саскачеван в Алберті, гонить машиною при молочінню на фермі в Гемлін, Алта. Рік 1940.

дурних і ще сміялися. Чоловік не вмів говорити по англійськи і не знав попросити якогось "трагара", аби нам її відвіз до сплава. Аж надіхав один і бачив, як ми мучимося качаючи скриню улицею, підїхав і казав покласти на віз. Мій чоловік йшов вперед коней і показував кудю везти. І коли привіз над ріку то той фірман аж зареготався, а мійські діти позбігалися з цікавості дивитися, як то ми попливемо. Всі сміялися і казали: "галішен гов гомстед".

"Цей візник нічого за перевіз не брав, лише помахав до нас рукою і сказав: "бай-бай". Було то вже з полудня, як ми пустилися сплавом на воду і відплили від берега і другого дня над вечір були коло порона в Форт Саскачеван, то є 25-ть миль на схід від Едмонтону в Алберті.

"Вода на ріці була мілка і сплав плив дуже поволі. Там здибалисьмо німців, які вміли по руськи говорити і казали нам, що візьме нам цілий тиждень дістатися на далеку Вікторію. — Ми мали їди лише на два дні, і чоловік мусів побігти до Форту купити бараболі сала і хліба. На сплаві мали бляху, на якій розклали ватру і пекли бараболю, мастили салом і так їли.

"На сплаві збудував чоловік і колибу-буду, аби було де схритися від дощу та бурі і в ночі там спали наші діти. Ми їхали сплавом в ночі. Трохи одно в ночі дрімає, а друге пильнує сплава, аби не забрив на мілке, аби не вдарило ним до берега та не розбило сплава.

"Сплав плив дуже пиняво і третої ночі, коли то почав падати ду-

"Я не доповіла вам, як ми дісталися сплавом на Вікторію, до Пасічного.

Скоро чоловік збив сплава на ріці в Стратконі, зараз ми взялися переносити наші клунки з тої заїздної стайні, в котрій я пережила два тижні—до сплава на ріці. Все йшло яко-так, але коли прийшлося качати паку-скриню, в якій був весь наш маєток, і яка важила около чотири сотки фунтів, то люди збігалися і дивилися на нас як на

же густий сніг, ми пообвивалися в верені і на прикучки сиділи в колибі і не завважили як наш сплав занесло на мілину-пісок, і став. Ми му-сіли босими ногами лізти в воду струнути сплава назад на воду; і що ми ся не напручали та намучилися і зсунути сплава ніяк нам не вдало-ся, там ми заночували аж до раня; так на прикучки сиділи у вході ко-либи. А снігом сипало як на збитки, мов хотіло нас живцем присипати. Ватри розкласти не було як, бо снігу через ніч впало більше як на два-найцять цілів грубо і патики, яких чоловік придбав ще в Едмонтоні до палива замekli і горіти не хотіли, бо все снігом мело. Думалисьмо, що до раня буде нам амінь, так ми позмерзали, що аж зубами затинали. Я тоді проплакала свою долю і прокляла чоловіка і його Канаду. Вже пізно перед полуднем заглянули нас Індіани, які мешкали недалеко на берегах ріки і прийшли подивитися, що то чорнілося на змулиску і так нас забрали до своєї старої якоїсь хати. Там загрили чаю, дали нам яки-хось коржиків сухих і ми заледви огрилися. Діти наші, не так змерзли були, як ми обое з чоловіком. Вони через ніч спали, бо я прикрила їх піриною, яку везли з собою з Старого Краю. Але ми дуже простудилися тому, що ходили в воді і пручали сплава. Того часу, я й до смерти не забуду. — Подумайте, на ріці в болоті, кругом вода, а снігом сипало до безтями, а тут пуца і ми не знаємо де ми знаходимося і як ще далеко нам прийдеться плисти, а хоч шукати за людьми, аби помогли нам сплава струнути на воду. Щастя велике від Господа Бога, що заглянули наш сплав Індіани і прислав їх з цікавості до нас подивитися, бо як би не вони, то приходилося нам там пропадати.

“Виратували нас Індіани чабакою, котрою вони певно через цю ріку на другий бік переходили. Всьо було забрали гаразд, але з нашою скри-нею знова був клопіт.

“Як вже трохи ми відогрилися, Індіани старалися до нас щось гово-рити, але ми їх ніц не розуміли. Мого чоловіка ще в Едмонтоні навчи-ли, що як здибле когось по дорозі, аби казав: “мій гов гомстед, Пасіч-ний, Вікторія”. Це він говорив і до індіанів. Вони мабуть зрозуміли йо-го і питали: “Ю галішен?” Мій чоловік не розумів, що це слово зна-чить, але махнув головою, що так. Вони тоді викликали його на двір і почали показувати в горб на стежку і казали йому йти туди, а там мешкає Стефан Рацой, галішен. А це було десять миль дороги, бо по-казували на пальцях в обох руках. Чоловік їх зрозумів і пішов аж на Пакан, а там його гефбріді справили до Рацоя, який жив тут вже два роки і мав вже свої коні. А я, тимчасом з дітьми, лишилася між індіа-нами. Були і в них діти і хотіли говорити до моїх, але одні других не розуміли.

“Вже над вечір, приїхав Стефан Рацой возом і мій чоловік відтак позносив все з сплава на фіру і забрав нас до себе на Пакан, а наш сплав з колибою лишився на Пайн Кріку. На другий день рано відвіз нас 25 миль до Пасічного, тепер там почта Васел, Алта.

“Злидні, які я пережила в Канаді, не списавби і на воловій шкірі. Бо не досить що через 22 роки дерли пні в Алберті, то чоловікові забаглося ще й Брітіш Колумбії і там кедрові пні через 15 років добували. Там він і помер, там стратила я і самотнього сина. Спускав льогі на воду коло трачки, впав в воду під льогі і втопився. Я вернула назад до Алберти, беру тепер старечу пенсію і живу у дочки заміжньої за Петром Лучаком на Гемлін, Алта. Однак, як нагадаю собі ще рідний край, та свої роки молодії, то з жалю мало серце не пукне. Там так було весело жити, а тут так тяжко гарувала і щастя не знала. Канада може добра країна, але не для мене.”

На світлині бачимо дві українських дівчині, а це, одна донька а друга унука Никифора Гаврилюка з Шандро, Алберта, у ріднім народнім строю, який то привезли родичі з Буковини, в 1897-му році. Обі дівчині вже роджені в Канаді, і коли друкувалися ці рядки, то вони вже були матерями і по мужам називаються: зліва, Остафійчук і Войчук. Обі мешкають на фермі недалеко від родичів в Алберті.

РОЗДІЛ IV.

ЯК ВИБІРАЛИСЯ УКР. ЕМІГРАНТИ З СЕЛА В РІД. КРАЮ ДО КАНАДИ

Коли емігрували з Західної Європи народи до Америки, то були між ними так звані “еміграційні товариства”, які долею емігранта і там і тут журилися і помагали в чім лише могли. В багато случаях журился тим їх церковний провід у старому краю, а навіть і державні круги. І їх емігрант заздалегідь був добре поінформований про країну і обставини, які чекають тут емігранта. — Інакше емігрували українці з Європи до Канади. Між ними подібної організації ні товариства не було, ні в Європі ні в Канаді. Їх долею, яка чекає їх в Канаді не журилася ні австрійська держава, з якої більшість українців тоді емігрувало до Канади, ні рідна руська церква. Отже, ані там ані тут, українським емігрантом ніхто тоді не журился. Їхали як самі казали, “на волю Божу і опіку корабельних агентів”.

Українські емігранти ті, котрі вибиралися на сталий побут до Америки чи Канади, уважалися для Старого Краю і свого народу пропавшими. І лучалося, що підчас коли священник там у церкві прашав таку родину чи родини, які вибиралися до Канади і благословив на щасливу путь, то плакали за такими не лише родина, але ціле село гірш як за мерцем. А жіночки товаришки прашаючися з собою, цілувалися як малі діти плачучи і при цім приговорюючи: “Прощай сестричко, побачимось аж на Йосафатовій Долині”.

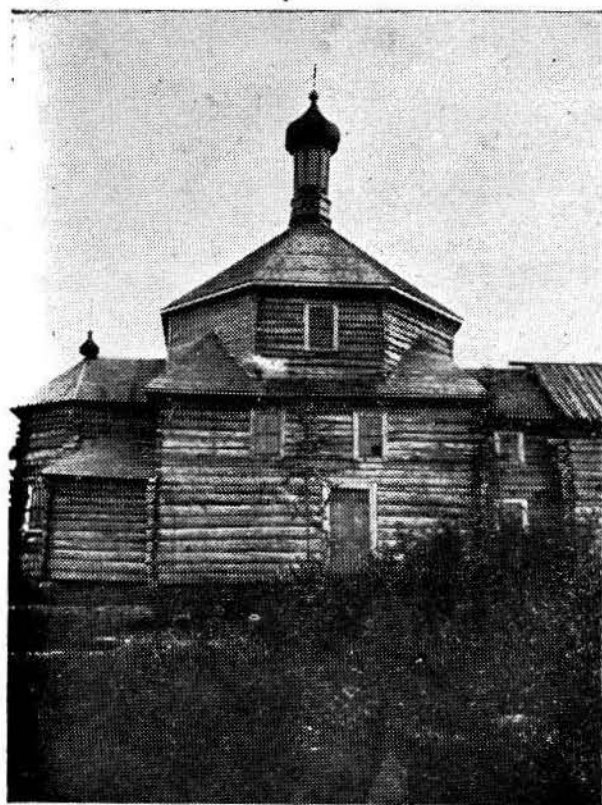
Дуже цікавим явищем тоді було, а це, звідки простий селянин набрав тоді такої відваги-рішучости, бо країна до якої він вибірався, була для него цілком не знана. Не один казав: “ет, що буде то буде, але гірше не буде як в Австрії”. Однак розлучатися з ріднею, сусідами і знакомими і рідним селом, не було легкою справою. Треба було сильних нервів аби не потрясли людського жалю. Бо родина розлучається на вічність з ріднею, з якою більш не побачиться, і їхати в незнаний край не то що вмирати, а гірше. Тому були й случаї, що жінки умлівали з роспуки, з жалю. Бо лучалося, що мати розлучається з дітьми, одних бере до Канади інші лишалися в Старому Краю. Або на відворот.

В Канаді вже приходилося їм в друге, знакомі з знакомими розлучатися, і тут та сама сцена. На чужині розходитися в незнані сторони, одні губились на степах інші щезали в темних лісах. І роки минали, одні про других більше не чули і не знали де вони живуть. Розгубилися, як курята без квочки. І справді воля Божа над ними була і надія в Него, додавала нашим піонерам сили і витривалости. Нагадали вони собі українську приповідку: “Бога взивай, а рук прикладай”. Або: “Бог помагає то-

му, хто сам собі помагає". Це вони й робили. Помагали собі чим могли. І хоч національно були вони мало свідомі, то спільна українська мова і народний та церковний звичай, лучив їх в одно. Не могли вони одного питання розв'язати, а це, "чом то одні Русини, а дві вірі?"

ТУГА ЗА РІДНИМ КРАЄМ І ЦЕРКВОЮ

Проминуло повних п'ять років від коли почалася українська еміграція з Європи до Канади, і в між часі, не появився на чужині між нашими виходцями ані один рідний священик, будь католицький чи православний. Під цим зглядом чулися дуже опущеними. Бачили що всі другі народи, бо навіть горстка поляків мали свого священика, лише українці

Світлина Першої Руської Церкви побудованої на кольонії Бівер Крік, в Західній Канаді, 1897-8 р. Історію її читай на іншому місці цієї книжки.

опущені в Канаді. Це питання гризло їх сумління, а ще більше викликувало жаль до свого церковного проводу у Старому Краю, і виплювало в них тугу за рідним краєм. І коли приходили великі свята, як Різдво або Великдень, сходилися гуртом до того, в кого була більша хата і там разом сумували і радилися, що нам робити? "Яка доля чекає нас і нашу церкву в Канаді? Де примістяться наші діти і як вони будуть святкувати рідний звичай на чужині?"

Журилися разом тоді рідною церквою в Канаді і православні і католики русини - українці. Бо і одні і другі знайшлися в однім і такім самім положенню. А до безрелігійности вони не привикли, а чужим об-

рядом вони не вдовольалися. Тому на початку, це питання зблизило русинів православних з Буковини до русинів католиків з Галичини. Тужили вони за рідним, однаково.

Он що писала про ті часи Марія Адамовська в "Українськiм Голосі", з 20-го квітня, 1940 р.— Подаємо в скороченню, під наголовком:

ВЕЛИКДЕНЬ У РІДНІМ СЕЛІ

“Давно це було, та мов сьогодні бачу ще величні, живі і свіжі картини Великодня.

Бачу своє рідне село, що під горою проти сонця вигрівається і біленькими, мов вишневий цвіт, хатами пишається. А на горбку церква.

Бачу хатину свою рідну. А в ній, вже покійну, мамусю мою, яка раненько збудила мене, личко вмити й до церкви йти, аби не спізнитись, бо ж сьогодні велике торжество свято — Великдень.

Шумлять вишневі садки поміж хатами і запахом розцвілого квіту наповнюють всю вселенну.

Ціле село від веселого пташного співу-щебетання аж розлягається, особливо спів соловейка, кування зазульки так і чарують усіх.

Ось бачу коло церкви великий здвиг людей, довгі ряди кошиків, нецок — а в них повно всякого дару Божого, — яєць, писанок, зоями ковбаси, шинка, сир, масло та паска — усе добро до свячення.

Лунає весела пісня: “Христос Воскрес!” — По скінченню воскресної відправи нарід розходиться весело домів і село на хвилю затихає.

По обіді кожний по стороні звичаю спішить до дзвіниці, щоб у всі дзвони ударити. А молодь сходиться грати “гаївки”.

Нічого веселішого, свободнішого в життю селянина немає, як оця гаївка.

Перша Греко - Католицька церква св. Володимира і Ольги у Вінніпегу. Рік 1904.

Кругом церкви гурток дівчат завели спів:

Іде, їде Зельман,
Іде, їде його брат,
Зельманова,
І братова,
І вся його родина.

Споминаючи Великдень з дитячих літ у рідному селі, ще й сьогодні не можу налюбуватись, натішитись тими величними картинами”

Висше наведені спомини є лише малесеньким відблиском того, що діялося і відчувалося у серцях тисяч колись українських кольоністів піонерів в Західній Канаді.

Таке релігійне опущення—туга за церквою та рідним краєм; рідними звичаями і обичаями, побуджувало наших ко-

льоністів-піонерів до спільного ділання і творіння свого рідного оточення хоч би і на еміграції — на чужині. Бо здавалося, що без рідної церкви, рідних звичаїв, життя в Канаді буде сумне, невеселе. І справді, сумували і тужили наші за своїм рідним.

ПОЯВА РОСІЙСЬКИХ МІСІОНАРІВ МІЖ УКРАЇНЦЯМИ В КАНАДІ

Роки минали, а наші переселенці не чули в Канаді свої рідної ні Літургії ні Богослуження. — Для них це здавалося карою Божою. Бо ані православні, ні католики, до такої безрелігійности не привикли. І як вибиралися на еміграцію про це й не думали. Не подбали і церковні влади, аби вислати було хоч одного священика за тими нещасливцями.

Щоб як-будь заспокоїти себе, ті наші піоніри-виходці, почали в Канаді сходитися гуртом у когось в хаті на спільну молитву; там часто відправляли утрення, як хто вмів. І здавалося їм, що сповнили свій релігійний обов'язок. — До чужих церков не йшли, бо мови не розуміли. А хоч часом загостив між них римо-католицький польський священик, то й його обряд був далекий від українського-руського. Тим більше, що українці ще в старому краю ненавиділи чомусь польських ксьондзів, уважали їх за ворогів...

Аж літом 1897-го року, в місяцю липню, появилися російські православні місіонарі в Алберті, в особах Романова і псаломщика Александрова. Говорилось тоді на кольонії Бівер Крік, що спровадили їх з Сан Франціско в Каліфорнії, до Канади — п.п. Сакман і Немирський,

Російський православний батюшка Романов, хрестить діти на подвір'ю коло хати Теодора Немирського на Востоці в Алберті. Це діялося на Зелені Свята, 1898 року. Знимку цю брав Вол. Александров, псаломщик з тої самої місії.

оба галичани, які мешкали в околиці знаній потім, Восток, Алберта.

І перше Богослуження ці місіонарі відправили під голим небом на фермі Федора Немирського, дня 6-го (ст. ст.) липня, 1897 року.

Появою тих монахів на кольонії Бівер Крік, зацікавилися майже всі тоді українські кольоністи і просили їх загостити ще колись. І ті російські "місіонарі" потім частіше відвідували не лише руську кольонію в Алберті, але й заглядали до Саскачевану, а там і Манітоби.

РИМО-КАТОЛИЦЬКИЙ ЕПИСКОП ЛЕГАЛЬ ЗАТРІВОЖИВСЯ

Несподівана місія російських православних батюшків між русинами греко-католиками на кольонії Бівер Крік-у в Алберті, затривожила римо-католицького єпископа Легалья в Сейнт Алберт, Алберта.

Про появу "сизматиків", так звали католики православних, на Бівер Кріку в Алберті, доніс єпископови Легалеви, ксьондз Ольшевський, який тоді мешкав в околиці Бівер Лейку, тепер містечко Гілярд в Алберті, і в тих сторонах обслуговував і римо-католиків і русинів греко-католиків в Алберті.

Поява російських місіонарів в Алберті тривожила єпископа Легалья тому, що це було в його дієцезії і він мав припоручення від висших римо-католицьких властей опікуватися рівночасно і русинами греко-католиками в Алберті. Він не довго потім, мабуть в порозумінню і з єпископом Лянжвеном у Вінніпегу, Ман., спровадили з Стейтс о. Нестора Дмитрова, руського греко-католицького священника перший раз до Канади. І він першу відправу мав між греко-католиками, кольоністами в Стюартбурн, Ман., а вже осіною загостив і до Алберти. — На кольонію Бівер Крік, о. Н. Дмитрів приїхав разом із єпископом Легалем з Сейнт Алберт, і тут в школі Лаймстон Лейк, мав першу руську греко-католицьку Службу Божу, на старославянській мові.

Єпископ Легаль, участі в руським Богослуженню не брав, а лише приглядався; мабуть перший раз бачив український обряд в практиці. По відправі говорив і єпископ Легаль до зібраних по англійськи. А зібралось було тоді велике число українських кольоністів і греко-католиків, римо-католиків і православних, які того року появилися в Алберті.

Всі русини тоді раділи з цієї okazji, що врешті мали приємність виставити рідного священника на своїй кольонії.

Єпископ Легаль завзивав людей до єдності і аби трималися католицької віри і організували між собою церковну громаду, а він постарався дістати від уряду для них землю даром, під церкву і на цвинтар.

Тої самої днини, коли священник о. Нестор Дмитрів мав перше Богослуження в школі Лаймстон Лейк, вписалося багато людей в члени першої Руської Греко-Католицької Громади на Бівер Кріку в Алберті. Зимою вже постаралися о дерево на будову церкви і літом 1898-го року стояв церковний будинок в шкільнім дистрикті Лаймстон Лейк, там, де ще й сьогодні є руський цвинтар коло залізничної стації Стар в Алберті.

— Тую першу руську церкву на Стар в Алберті будували Д. Глухи і Іван Матій, оба мабуть були римо-католики з Галичини.

Літом, коли там будувалася церква, на кольонію загостив ще другий руський греко-католицький священник, о. П. Тимкевич, зі Зєдинених Держав Америки. І він скоро виїхав назад до Стейтів.

ПЕРШІ УКРАЇНСЬКІ КОЛЯДНИКИ В АЛБЕРТІ

Підчас Різдвяних Свят, так згадує Іван Романюк, зібралася перша група українських кольоністів на Бівер Кріку, аби йти колядувати між кольоністів на викінчення церковного будинка. Організатором групи був Іван Пилипів, а провід у коляді-співі вів І. Романюк, син Михайла, який відтак жив на фермі в околиці Мирнам в Алберті, а батько його в околиці Чіпмен, Алберта. Ось це була перша група колядників кольоністів в Канаді, яка перший раз на еміграції розносила українську пісню по широкому просторі околиці Бівер Крік і Бівер Лейк, в північній Алберті. Колядниками були переважно односельчани Небилівці, і не минали вони тоді нікого, а їздили хата від хати, колядували і збирали гроші на церкву.

Від літа 1898-го року до червня 1900 р., до Канади між українських кольоністів не появився ані один український священник ні зі Стейтів, ні Старого Краю. — Говорили старі кольоністи в Манітобі, що через Вінніпег в 1899 році, їхав о. Поливка з Галичини в дорозі до Зєдинених Держав Америки, але на кольонію нігде не появився.

Підчас неприсутности своїх священників, українські кольоністи з релігійними потребами, силою обставин, мусіли вдаватися до чужих священників, як протестантських, римо-католицьких, а найбільше підхожі їм були російські батюшки, бо ті навіть і плати не жадали. Ця обставина дала велику нагоду російським місіонарам робити свій вплив на кольонії.

Що наші кольоністи вже тоді були поріжнилились на релігійні відтінки, за доказ служить цей факт, що приміром Павлінку хрестив римо-католицький священник, у сусіди Михаська, протестантський, а третого сусіди, Василенку хрестив православний російський батюшка. А бувало й таке, що коли появився на кольонію будь чий священник, то брали шлюби чи хрестили у такого діти наші українці, як православні так й греко-католики або й римо-католики. А були й такі, що казали: “дітей своїх не хрестимо в іншій вірі доти, доки не приїдуть свої священники. Чейже дітям за той час роги не повиростають. А як виростуть, то добнею обібу, а чужу віру не прийму”.

ПОЧАТОК ЦЕРКОВНО РЕЛІГІЙНИХ КЛОПОТІВ НА КОЛЬОНІ

Вже 1900-го року, ходили поголоски поміж українських переселенців в Канаді, що русини греко-католики не дістануть своїх священників з Галичини, бо Рим не дозволяє жонатим священникам їхати до Канади,

а й православні з Буковини не дістануть своїх, бо тут вже є російські і все одно православні.

Тоді нашим, занедбаним релігійно кольоністам в Канаді, не лишалося нічого іншого, як вибрати собі віру, котра кому до вподоби. І вибірали. От в Алберті просять Антона Савку, іспитованого дяка в Перемишли, Галичина, який мешкав на Бівер Кріку в Алберті, аби писав до російського єпископа Ніколая в Сан-Франціско, Каліфорнія, аби післав до Канади сталого місіонера для русинів в Алберті, бо кольонії зростають і діти ростуть нехрещені а молодь жиє не вінчана — без шлюбу... Це було 1899-го року.

Православний єпископ Николай, відписав їм дуже прихильного, казали листа, що пришле не одного місіонера, а двох. Лише не сказав звідки і коли. На жаль, копії ні одного ні другого листа на руках тепер нема. Затратилися. Найбільше тим клопоталися Русини-Галичани греко-католики, які жили на кольонії Бівер Крік і Бівер Лейк ще від 1894-го року.

Римо-католицький священик о. Лакомб в Римі

Римо-католицький єпископ, Легаль, в Алберті, цю обставину між греко-католиками скоро зрозумів і 1900 року вислав свого довірчого священика о. Лакомб-а. до Риму, представити стан русинів греко-католиків в Канаді. Бо в дійсности, українські кольоністи починали тоді великий релігійний рух в Канаді. Одні думали організувати "Руську Независиму Церкву", інші приставали до, як казали, "Православія", треті "латинщилися", а ще інші схилялися до протестантизму, або ставали "соціялістами"...

З Риму о. Лакомб поїхав до Відня, а звідти й до Львова в Галичині і там мав переговори з молодим ще Митрополитом, Андреем Шептицьким, який за порадою о. Лакомба, вислав до Канади о. М. Заклинського греко-католицького священика для українських кольоністів в Алберті. А слідуєчого року, то є, 1901-го приїхав о. Жолдак, секретар консисторії у Львові, перевірити наочно стан і обставини між українськими кольоністами в Канаді.

Поява о. Жолдака на американському континенті викликала заінтересування у русинів греко-католиків, як в Америці так й в Канаді.

В Канаді, о. Жолдак відвідав майже всі більші українські кольонії і обіцяв, що скоро верне до Старого Краю, то поробить заходи, що консисторія вишле їм священиків; однак не казав яких.

Підчас, коли о. Жолдак відвідав Канаду, то в Алберті був вже о. Заклинський. В тім самім часі появилася між українськими кольоністами ще й той сподіваний російський православний місіонар, батюшка Яків Корчінський з Аляски, і від тоді починаються релігійно церковні клопоти між греко-католиками в Канаді.

ПОЧАТОК ПРОЦЕСУ ЗА ЦЕРКОВНИЙ БУДИНОК НА СТАР, АЛТА.

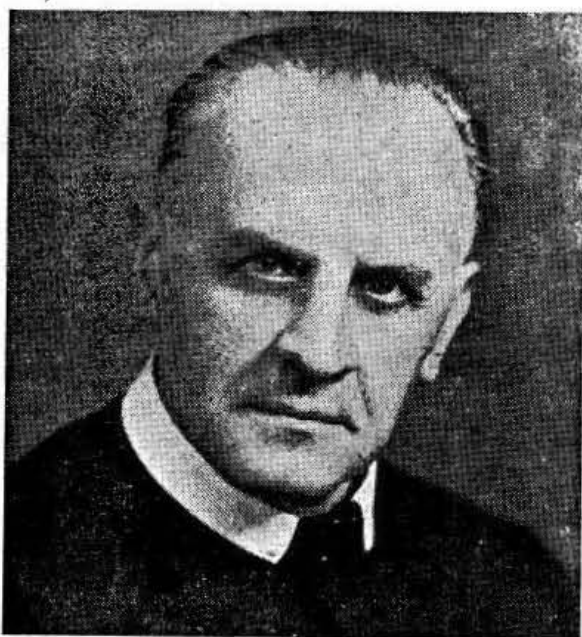
Клопіт між майже односельчанами за церковний будинок на Бівер Кріку в Алберті, почався з дуже простої і не обдуманого причини. — На самий Великдень 1901-го року, громадяни тої першої руської греко-католицької церковної громади, одні запросили до церкви о. Заклинського, а друга група закликала православного батюшку Я. Корчінського. Хоч вже перед тим вони між собою поріжнилися на православних і католиків, то все одно одні другим не перескаджали запросити свого панотця до церкви на відправу, щоб лише не разом та не на одну неділю тоді, коли є один, аби не був другий. Неперескаджали одні другим тому, бо вони спільно тую церкву на Стар, будували. Але, коли прийшов “Великдень”, то й одні і другі хотіли мати першєнство. Греко-католики стояли при тому, що як вони будували цю церкву, то було зрозумілим всім, що це церква греко-католицька. А друга сторона перечила, мовляли: це церква православна, бо першу відправу правив в ній російський православний батюшка. Отже першєнство повинні мати, православні. І над цим питанням тоді посперечалися так, що “Йоже Цей День” не був Великоднем, бо до церкви не пустили ні о. Заклинського, ні батюшку Корчінського.

З пасками, які громадяни привезли святити до церкви, одні розтаборились по одному боці церковного будинка на дворі, а другі по другому боці. Там сварилися і кепкувалися одні з других так, що аж було соромно слухати. І від того часу почалася між громадянами ненависть. З цим завелися аж до суду; перше в Едмонтоні, відтак до Оттави, а в кінці аж до Лондону в Англії.

Процес тягнувся майже чотири роки і коштував поперх 75 тисяч доларів. Всіх членів громади було поперх 60-ть, однак лише 26-тьох заплатили кошта, бо другі перед тим вже, висунулися з громади. А інші, пристали до римо-католицької церкви.

**О. О. ВАСИЛІЯНИ В КАНАДІ І ЗАПИС ЦЕРКОВ НА “ФРАНЦУЗЬКУ”
ІНКОРПОРАЦІЮ**

Скоро о. Жолдак вернув з Канади до Старого Краю, зараз розписав конкурс за охочими священиками греко-католиками їхати до Канади. Ходили в Канаді поголоски, що зголосилось тоді в Галичині п'ятнадцять охотників світських священиків і зголосилися до консисторії у Львові за інформаціями. Чому ані один з світських священиків тоді не приїхав до Канади, то й до сьогодні лишилося тайною. На томість в 1902 році, приїхало трьох о.о. Василіянів в особах: П. Філяса, С. Дидика, А. Строцького і один братчик, Й. Янішевський і чотири сестриці служебниці.

Отець Созон Дидик, "Ч.С.В.В.", перший український піонер місіонар з 1902 року, між грек-кат. в Канаді. В 1942 році тішився 40-літнім ювілеєм місійної праці на церковній ниві, між українськими переселенцями в Канаді.

В осени 1903 року, приїхало ще двох монахів, о.о. Мат. Гура і Н. Крижановський. Перші поїхали до Алберти і підчинилися під юрисдикцію римо-католицького єпископа Легалю, а другі лишилися у Вінніпегу і були під юрисдикцією римо-католицького єпископа Лянджвина.

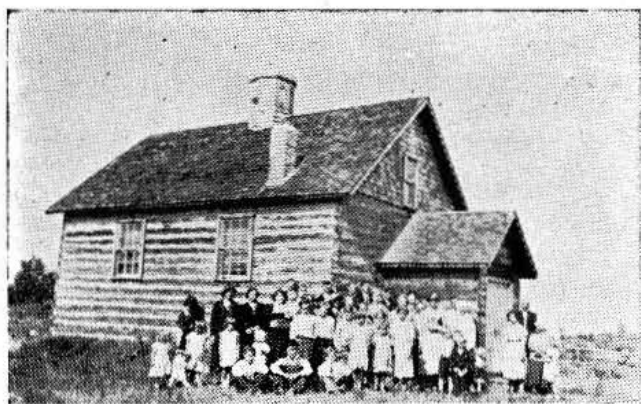
Ці молоді руські місіонарі, взялися щиро до своєї місійної праці так, що замість церковну справу між греко-католиками в Канаді поправити, вони, здавалося, погіршили. А все через запис церков на "французьку" інкорпорацію звану, "Конгрегейшен оф Грік Рутеніен Кетолік Юнайтед ту Ром".

О.О. Василяни в Канаді, аби найборше позбутися суперників, російських батюшків, які до того часу були

вже на добре між русинами греко-католиками на кольоніях розгадувалися, почали майже силою примушувати церковні громади записувати церковні будинки та землю-цвинтарі на висше згадану інкорпорацію тоді, коли російські батюшки цього не вимагали. Ось ця наглість з записами, викликувала невдоволення і у найвірніших мирян; підозріваючи о.о. Василянів, що вони приїхали до Канади на те, аби приспорити латинізацію між русинами греко-католиками. Бувало говорять, "на що французам наших церков як не на те, аби нас в свої руки взяти".

Найбільшу опозицію стрічали о.о. Василяни між кодьоністами там, де вже вкорінилися були російські місіонарі, там де знаходилися поселенці, які ще у Старому Краю боронили Руську Церкву перед польськими ізуїтами і там, де був елемент з радикальними поглядами. А ще одна була причина, а це та, що наші кольоністи тоді не знали в руській церкві "монахів", бо такі були лише у римо-католиків, а ніколи в греко-католицькій церкві. Цей монаший чин св. Василя, існував між русинами в Галичині від недавна, бо десь від 1882 року, і хоч існував, то не всюди по селах про це знали. Тому то, як появилися руські монахи в Канаді, то уважали їх за перевертнів, казали: "вовки в овечій шкірі".

“ЕПИСКОП” СЕРАФИМ В КАНАДІ

Перша українсько-греко-католицька церква в Ройс, Піс Рівер, Алберта.

мою гадкою, і цею незалежністю заінтересувалися українські кольолісти й в Канаді. А тим більше, що всі сподівалися, що до Канади прийдуть світські жонаті священики, як бувало це у Старому Краю, а тут бач, прислали “целібатників”. На цю тему, чому монахи, а не світські священики, провадилася усюди по кольоніях і містах, жива дискусія. І з цього, прямо виходив хаос.

“Епископ” Серафим був на часі, і всі інтузіясти “независимости” скоро прийняли Серафима між себе. Передовиків він висвячував на “попів”, яких усюди приймали з отвертими руками подібні інтузіясти на кольоніях.

Перший з організаторів незалежної руської церкви, дався висвятити на попа, Теодор Стефанік у Вінніпегу, потім Іван Бодруг, Ів. Негрич, Мих. Бачинський і багато других на кольоніях. Серафимщина пішла вперед повним ходом і люди справді були б нею заінтересувалися, якби Серафим був правний єпископ. А то показалося потім, що це був звичайний російський суспендований батюшка і обманець. Отже, його попи побачили, що мають з обманцем до діла, одні поскидали ризи і ковнірці обернули на своє давнє місце, а інші подалися між протестантів і з цієї “серафимщини” повстала між українцями протестантська церква, яка проіснувала якійсь

В часі, коли прибули о.о. Василяни до Канади, тоді навинувся звідкілясь ще й російський “єпископ” Серафим, по призвищу Устовольський. І почав організувати у Вінніпегу, “Независиму” Руську Православну Церкву, яка б не підлягала ні Римові ні Москві. Тоді й в Зєдинених Державах, українці носилися з тою са-

Перша буковинська православна церква за рікою Норт Саскачеван, на Пакан в Алберті. Будована 1902 року.

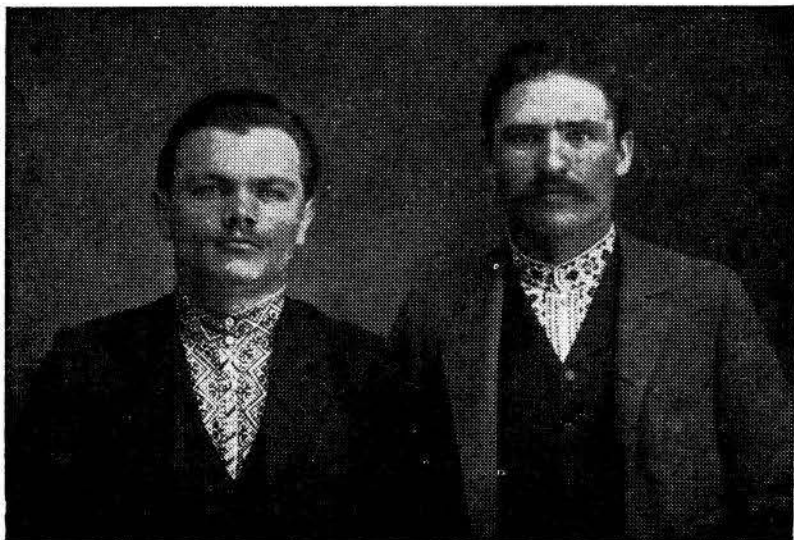
час і тоже упала. Хоч у самих початках старалася приєднати до себе невдоволених з Серафима, то однак тих, що вірили в "Руську Независиму Церкву" в Канаді, не потянула на свій бік. Вони все мріяли про українську незалежність, як церковну так й державну; церковну в Канаді, а державну в Європі.

Іван Бодруг, родом з Березова у Східній Галичині, один із перших ширителів "Независимої Руської Церкви" в Канаді під час "Серафимщини", а потім перший із протестантських проповідників між українцями в Канаді. Через довгий час редагував їх релігійний часопис "Ранок" в Вінніпегу. У старшому віці замешкав в Торонто, Онтаріо і релігійними справами мало інтересувався.

Павло Крат, Торонто, Онтаріо, перший пропагатор між українцями і організатор групи "інтернаціоналістів" в Канаді. В 1915-му році лишив цю групу і висвятився на протестантського проповідника. Як звичайно молоді студенти так і він, був горячий "революціонер". Його бурливі тенденції наробили не мало клопоту 1904 року між студентами університету у Львові, в Галичині. Самий він походив з Великої України в Росії. В Канаді появилася десь около 1906-1907 року.

РОЗДІЛ V.

Т. Д. Ферлей — Юрко Сиротюк — оба українські піоніри, “соціялісти” радикали в Канаді. В 1902 році відвідали Агапія Гончаренка “комуну” в Гейвард, Каліфорнія, З. Д., а вернувши відти назад до Канади, завзято ширили між українською еміграцією національно освітний рух. На основі їх ідеології, виросла між українцями в Канаді поступова група, звана “Самостійники”.

ЯК ЗРОДИВСЯ “СОЦІЯЛІЗМ” МІЖ УКРАЇНЦЯМИ В КАНАДІ

Церковно релігійні клопоти між українськими кольоністами, як на фармах так й по містах в Канаді, до певного степення, здеморалізували тодішний елемент. Хоч до того часу знаходилися деякі, яких звали радикалами, то в сути річи, вони були ще люди релігійні. Як колись у старому краю так і тут ненавиділи диктатури в церквах. І ці, особливо тут в Канаді, не любили слухати нахабних проповідей, чи було то в церкві католицькій чи православній, а хоч би й протестантській тому, що у тих проповідях не було щирости побожності, а радше агенційне нахабство. Бо справді, священик одної руської церковної групи, дуже часто негідно, накидувався на свого противника другої церкви, хоч тут і там знаходилися українці і брати по крові.

Фанатична впертість, нетоліранція і нахабство у релігійному цер-

ковному проводі, не виплекала тоді благородного духа у тих опущених і занедбаних русинів переселенців в новій землі, а навпаки. І тому свідоміші люде почали критикувати тих всіх "місіонарів", які тоді із всіх сторін злетілися ратувати "руську" душу в Канаді, а самі ляли помиями одні на других. Як звичайно тепер, бувало й тоді, тих смільчаків, які не годилися з такою "наукою" і не йшли до церкви, таких церковники називали "соціялістами".

Майже з кожним роком тих "соціялістів" все числом збільшалося, а збільшалося тому, що напливала все нова іміграція до Канади, а між ними то все більше свідомої молоді.

І ті "соціялісти", аби показати ділом, що вони справді інтересуються долею свого меншого брата тут на чужині, почали організуватися в так звані "Читальні" просвітні товариства, де лише на це була нагода. І таке "соціялістичне" товариство перше зорганізувалося між українцями в Канаді 1903 року в Едмонтоні, мабуть у склепі Павла Рудика, при улиці Кіністіно.

У Вінніпегу, вже в 1904 році кружок українських поступовців заснувався з молодіжи у хаті Кирила Геніка, іміграційного комісара, там вони відіграли й представлення "Сватання на Гончарівці". Однак 1905 року, провід тої групи мав збори у Едінгеровій Канцелярії і там оснували "Читальню". Хоч ця читальня не мала ще приміщення, то члени її сходилися гуртом де лише могли і там спільно читали та дискусували над своєю і свого брата долею тут за морями...

Едінгер, німець з Буковини, займався продажем реальностей тоді у Вінніпегу і бачив, що українцям бракує "народного" дому, де б ці "соціялісти" могли сходитися і організуватися. Отже, побудував на свій кошт "салю" при ул. Селкирк і МекГрегор. І це був перший "український" народний дім у Вінніпегу. Цю "салю" потім купив о. Гура, на Греко-Католицький Народний Дім. Зробив він це тому, бо й при Василянській церкві була вже читальня, і аби радикалам підтяти крила, треба було їх вигнати з під боку.

"Соціялісти" тоді, аби не датися, знайшли приміщення в Баптиській церкві при ул. Манітоба, лише кілька блоків на північ від ул. Селкирк, у Вінніпегу. Цю церкву вони пізніше й купили від другого "гешефтьєра", жидка, на ім'я Зальцман. Від тоді, між тих українських "соціялістів" закрився ще й інтернаціоналізм. Привіз його до Канади Павло Крат, з російської України. Але наші "соціялісти" ідеології його, не подобали. І 1907 року зірвали з "інтернаціоналістами" і сформували групу "Українських Націоналістів", яка то група під проводом Т. Д. Ферлея, ще й до наших днів люкувалася у своїй вже домівці, "Український Народний Дім" при ул. Борровс, Вінніпег, Манітоба.

В Едмонтоні, ця перша "соціялістична" читальня згодом, перестала існувати, бо провід її розіхався по майнах Алберти та Брітіш Колумбії. Тоді то зорганізовано другу читальню не соціялістичну, при грек.-кат.

церкві, на ул. Немейо. В 1918 році, ця громада, побудувала власний дім при 109-ім Евеню. Деякі члени з тої першої в Едмонтоні "Читальні" пробували організувати "Товариство", але все бракувало сил, аж вкінці студенти і свідомійша українська молодь, завязали "Драматичний Кружок" ім. Ів. Франка, і ця група дала почин і основу Укр. Інститута ім. Михайла Грушевського, в Едмонтоні.

ТРУДНОСТИ І КЛОПОТИ В ОРГАНІЗУВАННЮ ШКІЛ НА КОЛЬОНІЯХ

Згадувалося вже, що до Канади їхали українці убогі і ті оселялися на просторах Великого Заходу Канади. З якими труднощами вони на цих широких пустах стрічалися, може собі читач уявити з попередно згаданих скупеньких споминів. Перше журилися наші піоніри кольоністи самозабезпеченням і себе і родини від голодової смерті, потім ще журилися церковно-релігійними справами. Але була в них на увазі, ще одна головна і необхідна річ, а це, школа для виростаючої молоді.

А школами найбільше журилися ті, які розуміли її вагу у чужій стороні. Не досить, що більшість кольоністів було тоді неграмотних, то збільшалося їх число виростаючими дітьми вже в Канаді. Стан такий, здавався між українськими кольоністами був найгірший. Бо зайшли вони в ліси, де дороблятися було тяжко, доріг майже не було і соціальні відносини між такими, були жалюгідні. І пройшло кілька, а то й кільканийцять років, нім наші у деяких сторонах почали думати про школи для своїх дітей. Іміграція в тих часах так скоро до Західної Канади з Європи напливала, що шкільні уряди просвіти у провінціях не могли настарчити кваліфікованих англійських учителів.

Народи, які їхали до Канади зорганізовано, то знаходилися між ними священики і учителі, а було багато між ними й таких, що мали вище образування з старого краю. Українські кольоністи на відворот, між ними було дуже мало таких, щоби могли бути заняти місце священика чи учителя. Були околиці, що трудно було знайти чоловіка аби міг занятися організацією бодай рідної школи на кольонії, а про організування публичної школи не було й мови. До цього діла треба було знання англійської мови, а таких на початках між українцями, було дуже мале число. Кажуть, що в Манітобі перший Кирило Геник навчився англійської мови; потім Теодор Стефаник став всім нашим за "тлумача". Хто в Саскачевані з українців став першим переводчиком з українського на англійське, точно не знаємо, але була мова, що найбільше тим тлумаченням займався Петро Швидкий, з Ст. Джулієн. В Алберті знали наші п.п. Кілляра, Павла Рудика і Михайла Говду в Едмонтоні, Петра Зварича у Вегревіль і Андрія Шандру, в Витфорд. А там ще Теодора Немирського на Востоці. Безперечно, що вже пізнійше тих "тлумачів" по містах намножилося так багато, що наш кольоніст приїхавши до міста немігся від них обігнати. Всі хотіли йому служити, але як мав чим платити.

У самих початках між нашими кольоністами в околицях, де вже перед тим зайшли кольоністи англійські, німецькі чи французькі, там наші не мали клопоту зі школою, але де появилися кольонії виключно з кольоністами пня Славянського, які мови англійської ніколи не чули і не знали, там був клопіт. Аби зорганізувати школу на кольонії, треба було конечно переводчика, аби дістати урядові інформації, в який спосіб організуються шкільні дистрикти в Канаді.

Це трудне положення найборше розв'язав уряд провінції Манітоби. Він назначив кількох так званих "шкільних організаторів". Наші переселенці називали їх "інспекторами", і ті організатори мусіли знати не менше як дві мови; англійську і свою, або ще яку. Вони їздили між тих кольоністів де ще не було школи і там організували перше шкільні дистрикти, а відтак вже будувалося школу, по середині такого дистрикту.

Між українцями, такими першими шкільними організаторами, в Манітобі, були п.п. Іван Бадерський, поляк і Теодор Стефаник, українець; а вже десь около 1910 року, став до їх помочі ще, Павло Гігейчук.

В провінції Саскачевані між українськими кольоністами, займалися подібною працею і були платні тамошнім урядом, Осип Мегас, Никита Романюк, а там ще й Михайло Кунь, і мабуть Юлько Андрухович.

В провінції Алберті, шкільних організаторів чужинецького походження не було. Подібним становищем, як "Скул Органайзер", займався між чужинцями в Алберті п. Р. Флечер, фермер з Ламонту. І коли треба було йому переводчика між чужинцями, він брав з собою переводчика, або шукав за таким на місці. Між українцями він послуговувався переводчиками, як Федором Немирським на Востоці, Андрієм Шандром в Витфорд, Василем Гаврилюком з Васел та Іваном Летавським з Ламонту, або Петром Зваричом в Вегревіль, Алберта.

РУТЕНІЄН ТРЕЙНІНГ СКУЛ У ВІННІПЕГУ

Трудности в організуванні шкільних дистриктів були не лише між українськими поселенцями, були вони і між другими тоді приходцями в Західній Канаді.

Зорганізувати шкільний дистрикт на кольонії було пів лиха, тяжче приходилося там школу отримувати. Не досить того, що кольоністи були бідні і не могли цілорічно одержати учителя, але було трудно й дістати кваліфікованого учителя. І як були які тоді учителі, що займалися наукою дітей в школах, то половина учителювали за пермітом.

Доріг на кольонії тоді ще не було і до школи приходилося дітьом іти корчами, млаками або лісом. Зимою школи взагалі не було, бо були морози, а літом як була, то половина або й більше дітей, сиділи в дома. Бо старші діти помагали в дома при тяжкій піонірській праці, а малі безвістями милю дві а то й три, боялися самі корчами йти до школи. — Не мали вони охоти йти до школи ще й тому, що не розуміли учителя. Звичайно, і то у більших случаях, учителювали за пермітом або ве-

терани з Бурської війни, або англійські студенти, які літом заробляли аби на зиму піти самому далше на науку.

Не були це “педагогі”, а по prostu, як наші люди називали їх, “люмбреджеки”. І кваліфіковані учителі, як які були в провінції, то з природи-річи, воліли учителювати між своїми перше нім найматися і йти у чужі дистрикти, де була й біднота і менша платня, та й не вигоди. А яка тоді була платня учителя на кольонії? — Від 30 до 45 доларів на місяць. З цього треба було ще заплатити за харч і помешкання. Приміщувалися вони тоді у фермерів. Там разом, дуже часто, разом із фермерською фамілією в одній кімнаті, жили і там харчувалися. Були випадки, що в однім році в одній школі, вчило аж трьох учителів. Повчив місяць оден, пішов. Нанявся другий і той довго не попас, і так на переміну. Переходять “учителі” з дистрикту в дистрикт, шукаючи “лучшої” школи, а вони були всі однакові, бо будовані на один “плян”. Та не шукали вони красшого шкільного будинка чи дітей, а більше вигідного місця — помешкання. Трафлялося, що учитель мешкав дві а то й три милі від школи. І коли приходилося місити болото три милі, йому вже відхотілося вчити. Сонце літом, як пригріє, учитель випустив дітей на павзу чи обід, а самий, диви, він вже хропе коло столика. Ось так минали часи. Терпіла на тім найбільше молодь, яка у тих часах виростала не дістаючи бодай найменшого формування. І люди на кольонії почали нарікати та дорікати урядам, що задармо платять податки на школи, а користи з шкіл не було жадної.

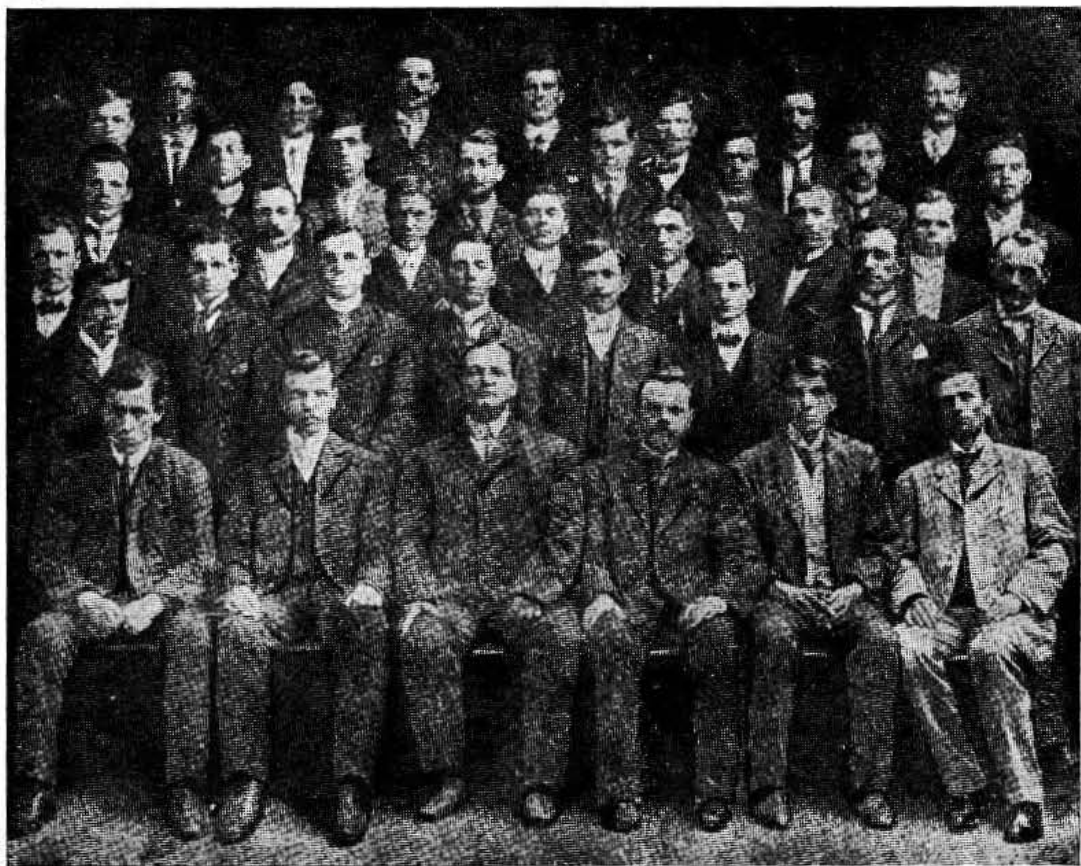
Щоби справу між новими кольоністами поправити на красше, журилися тим не лише провінціональний уряд, який був відвічальний за такий стан, журилися і самі свідомійші кольоністи, а з осібна українські інтелігентнійші люди в Канаді, які бачили як марнується українська бідна виростаюча молодь. Бо не то що, що нашого імігранта всюди погорджувано і використовувано, оплюгавино, як найгіршого із всіх імігрантів порівнюючи його з індіанами. А це все виходило з цього, що Середно Європейці приїздили найбільшійші люди до Канади, а до того й тутейшої мови не розуміли — а тут ще наша молодь виростає без науки, без знання мови, і їй прийдеється колись через це гірко бідувати; наставляли перше на манітобський уряд, аби цей отворив спеціальний учительський курс для українських хлопців, які є в Канаді і мають середне формування на рідній мові.

Уряд провінції Манітоби, дав себе переконати і згодився отворити “Руський Семинар”, який назвав “РУТЕНІЄН ТРЕЙНІНГ СКУЛ” при улици Мінто, у Вінніпегу. На початок записалося 22 студенти, а до року було 38 студентів.

Цей “Руський Семинар”, студенти називали “Бурсою”. В цій бурсі, принципалом і настоятелем був Персі Крессей, англієць, родом з Йоркшаєр, в Англії. Учитель нисших грейдів називався А. Цісголл, канадієць. А учителем українознавства, був Яків Макогін, українець з Галичини, а

гімназію кінчив в Чернівцях на Буковині. Всі вони були на службі провінціального уряду.

З задля невияснених тоді причин, на другому році, Я. Макогона видалив, чи радше скажу, відправив уряд з тої посади, а на те місце поставив Д. Д. Пирча, народного учителя родом з Лемківщини в Галичині. До Канади приїхав з міста Шамокин, Пенсильванія, в Зєдинєних Штатах.

Перша конвенція укр. англ. учителів, 1907 року у Вінніпегу, Манітоба.

Сидять з ліва на право:—Якимішак, Коцан, Запорожан, Т. Д. Ферлей, провідник українського руху в Канаді, Орест Жеребко і П. Войценко. 2-гий ряд — Деделюк, Арсенич, Грушовий, Огризло, Остапович, Головацький, Чайковський і А. Новак. 3-тий ряд: В. Кудрик, Пляцко, Гаврилюк, Гігейчук, Саранчук, Чумер і Я. Колтик. 4-тий ряд: Маєвський, Петришин, Смук, Кунинський, Гикавий, Климків і В. Когут. 5-тий ряд: — Литвин, Драбинястий, Вовк, Т. Стефаник, шкільний організатор, Махній і Самотюк; громадяни Шолдра і Гомонілович. Нема на світліні: Карпця, Колодзінського, Гео. Рошки, Грабана і М. Басарабовича.

Цей “Семинар” у 1909-му році, з Вінніпегу, перенесено до Брендону. А це тому, що робили доноси до манітобського уряду “добрі” люди, в Вінніпегу, що студенти того “семинара” за дуже всюди мішаються в політику. — Треба прицім не забути, що Вінніпег тоді вже був метрополією “Середно Європейців”, які заздрили українцям такого “щастя”, яким обдарив їх манітобський консервативний уряд, а цим щастям являвся, “Рутенієн Трейнінг Скул” на Мінто, в Вінніпегу, Манітоба.

Висше згаданий “семинар” мав підготувати українських молодих людей на учителів “піонірів”, які мали тих “непожаданих” Середно Європейців вчити англійської мови, якої не зуміли, чи не змогли вщепити англійські учителі в дітей, яких вони називали “галішонськими”.

І справді, поки між тими середно європейцями не було українських учителів на фармах, доти там наука англійської мови в школах між дітворою, вчасних емігрантів славянського походження, принималася дуже пиняво. Школи, які там були, виглядали дуже занедбані. І у дітей не було видко охоти йти до школи. Бо що ж там їх вчили: “зи док, зи кет, зи бой”. Але витолкувати цих слів дітьом на розум, не було кому. Англійський учитель не розумів дітей, а вони його. І не диво, коли одного разу писала одна англійська місіонарка-учителька в англійським релігійнім журналі, “що ті середно європейські діти такі тупі, що з них мабуть ніколи добрих і пожаданих горожан, не можна сподіватися в Канаді”. Вінніпегський Фрі Прес тоді, ще за нею й потакнув; а навіть пропонував спинити еміграцію з Середної Європи, до Канади.

Тоді у західних провінціях, як в Манітобі, Саскачевані та Алберті, існувала двомовна система у публичних школах. Могли діти попри англійську мову вчитися ще й свої рідної мови. І така система у початках української іміграції до Канади, була спасаючою для підростаючої тут української дітвори. Бо кваліфікованих англійських учителів не було на стільки, на скільки було їх потрібно, аби заповнити всі школи. Отже могли побірати науку діти і в рідній мові. Цю нагоду використовували найбільше французькі і німецькі кольоністи, бо між ними було багато, як учителів так священиків, що заступали місця учителя в школах між своїм народом. І хоч самі англійської мови не розуміли, то на місці вчили дітей рідної мови. — Українцям, на такий вибрік було трудно здобутись, бо до Середно Європейців було упередження і канадійські “патріоти”, боялися “Балкану” в Канаді.

Щоби справу із школами між українцями посунути на перед, п.п. Рудницький і Косовий, українські інтелігенти, які в 1904-му році жили в Вінніпегу, порадили оце манітобському урядові, що добре зробив би, як би отворив спеціальний учительський курс, для українських молодих і інтелігентних бідних хлопців, які мають вже середне образування в рідній мові, а не мають змоги виучуватися англійської мови, з браку фінансів. — Ця розумна думка, була дуже на часі, і уряд в Манітобі, скоро цею справою заінтересувався. Хоч сипалися на нього громи з боку

(За поясненням до об'язка гляди на сторони 75-тій)

Студенти укр. анг. учит. "Семинара" в Реджайні, Саск., потім учителі піоніри в тій провінції.

Перший ряд:—Павло Закус, Стефан Дідич, Никита Романюк, учитель українознавства, Лазарович і Василь Мартинович.

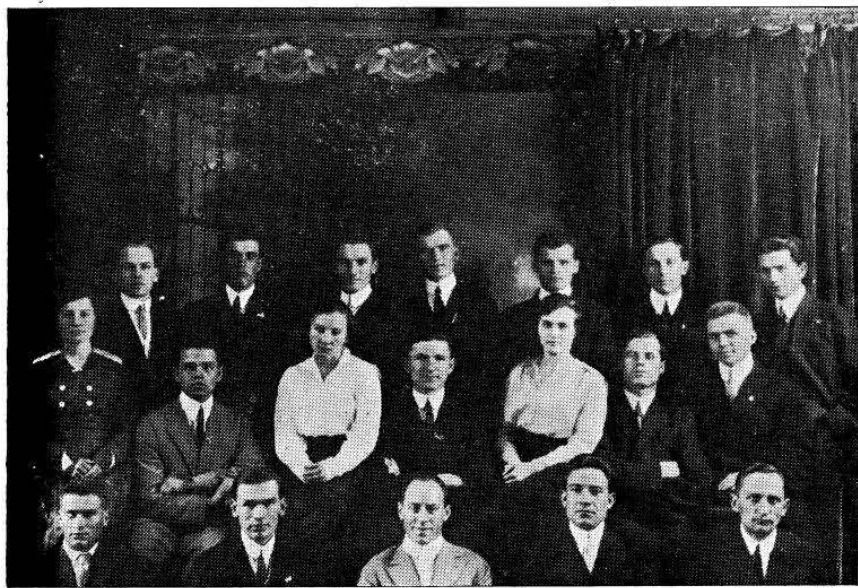
Другий ряд:—Іван Сироїшка, Іван Карпінка, Дмитро Курляк, М. Грушка, І. Яголницький, Михайло Чорнейко.

Третій ряд:—Василь Бойцун, Ф. Федів, Гриць Войценко, Василь Вашук, І. Цимбалюк, Василь Палій, Николай Білокрил.

Четвертий ряд:—Василь Сікора, Онуфрій Дирбавка, Ф. Карасюк, І. Мороз, П. Сарчук.

П'ятий ряд:—Яким Бабин, Е. Снятинський, І. Рабчак, Дмитро Олійник, Стефан Минкин.

противників, то він таки свого доконав і з початком 1905-го року, отворив такий три-річний курс для українських хлопців. Цей "Семирар" в кінцем червня 1907 року, видав вже 28 українсько-англійських учителів в Манітобі. Були це люде дуже ревні у своїй задачі. Їм — мабуть, треба завдячити за освітний підйом між українською молодю, в Канаді.

Перша Конвенція Укр. Учителів і Студентів в Алберті, в Едмонтоні, рік 1915. Перший ряд з ліва на право: П. Федірчук, М. Яковишин, Н. Будинський, Ілія Шклянка, Іван Гринчишин. — 2-гий ряд: Настя Мельник, Ол. Григорович, Стася Мельник, Мих. Лучкович, М. Томашевська, А. Т. Кібзей, Іван Оробко. — 3-тий ряд: Б. С. Микитюк, В. Франчук, М. Гошко, Ст. Пилипів, Вас. Грицюк, Г. Косташ, Іван Рурик.

ЯК ПЕРШИЙ УКР. АНГ. УЧИТЕЛЬ ДІСТАВ ПОСАДУ В МАНІТОБІ (Оповідання)

“З кінцем 1907-го року, коли то наш учительський курс закінчився, п. Бадерський загостив до “Бурси” Рутенієн Трейнінг Скул в Вінніпегу і запропонував школу “Б” для тих, що можуть володіти чотирма мовами, а це, англійською, польською, руською і німецькою. Було кількох других окрім мене, що ті мови знали, однак відказалися і не прийняли пропозиції. Бо, йти молодому учителеви в розсварений дистрикт і годити податковців, не апелювало до здорового розуму, хоч дистрикт був не злий і близько місточка Бозежур. — Я, вкінці, рішився прийняти пропозицію Бадерського, і до сьогодні цього не жалую, бо це був мабуть найкрасший потім дистрикт, який я коли здивав в Західній Канаді між Галичанами.

Іван Бадерський повідомив тростизів школи “Б”, що учителя для них знайшов такого, якого вони бажали і приїде до них в половині серпня зробити і підписати угоду.

Дня 19-го серпня, я вибрався з Вінніпегу залізницею і за годину і пів був вже у секретара школи, який мешкав в місточку. Представився йому що я за оден, а він познакомив мене з своєю дружиною. Там я довідався, що моя справа не зле стоїть, лише буду мати труднощі з “чейрменом”, бо він ніяк не годиться, аби “галішен” вчив в їх школі. За собою він має ще п'ятьох других німців. Тут я говорю з секретарем школи, який тоже німець, але шкільними справами згадані школи не журился, бо хоч він самий перед місяцем в тім дистрикті мешкав, однак фарму продав новоприбувшому українському кольтоністови за готівку, а самий, як “ретаєрд фармер” рішився мешкати в місточку.

Подякував я секретарови за інформації і подався впрост три милі на північ пішки до найближшого тростіса, тоже німця, як він на справу задивляється. — А нуж й він незгідний, то на дармо мої заходи, думаю. Але йду. Було то в неділю по полудні і застав його з родиною в дома. Родина його складалася: їх двоє і осьмеро дітей. Там всі живо мною заінтересувалися мов були приготовані витати нового “шувльлерера”. Особливо його діти, бо їх попередний учитель був собі старий баптиський німецький піп, якого не лише другі діти в дистрикті не любили але й німецькі. Ну, а цей “галішен” хлопець як огірок, ще й по німецьки вміє. І там я зрозумів, що я напевно дістану учительство в їх дистрикті, хоч і є перешкоди з боку “чейрмена”, але тростіс поляк вже всюди розголосив, що приходить новий учитель русин, який що йно покінчив школи і знає всі мови податковців, які заселяють цей дистрикт. Отже, вісімдесят процент податковців стоїть за “галішен”, хоч його ще не бачили.

На другий день вечером, зійшлася шкільна рада до школи і при-

іхав їх секретар з місточка годити учителя. “Чейрмен” хоч на мітинг прийшов, але стоїть при своєму, заявляючи, що “проти старого учителя нема інших закедів—як лише ті, що він старий чоловік, але в науці йому ніхто нічого неможе закенути.”— Це були його особисті погляди, і ще кількох других німців. Однак загал з цими поглядами не годився і рішив змінити учителя. Над цим тростіси розвели довгу дискусію. А я із секретаром вийшли на двір, даючи тростісам нагоду вибалакатись, бо почалася між ними сварка, вже на остро. З середини було чути на двір їх голосну дискусію і між іншим, “чейрмен” заявив, що й він не є против зміни старого учителя на нового, але він не погоджується з тим, аби “галішен” вчив його діти.

Почувши ці слова, я сейчас увійшов до середини і ужив своєї дипломатії і почав з “чейрменом” дискусію на розум так, що розпряг я його до шпеника і йому не лишалося нічого іншого, як лиш, або підписати контракт, або без него обійдеться. І він згодився зробити це перше.

Науку в школі “Б” я почав 1-го вересня, 1907 року. Майже всі діти у шкільному віці прийшли до школи, не післали лише прусаки; збойкотували “галішенського” учителя. Вирядили своїх дітей до сусідньої школи “Г. Б.”, бо там вчив учитель, німець.

“Про соціальне співжиття громадян шкільного дистрикту “Б” і околицю, не думаючи тут переповідати, бо всюди воно було тоді подібне: скажу лише, що слідуючого року, 1908-го, всі німецькі діти у шкільній ніці прийшли до школи на науку і учащали регулярно більше як другі”.

ПЕРШИЙ “ГАЛІШЕН КРІСМЕС КОНЦЕРТ” В ОКОЛИЦІ “Б”, В МАНІТОБІ

“На другому році мого побуту в тім дистрикті, загадав я улаштувати в школі, “Різдвяний Вечерок”, перший того рода в тій околиці. Попросив тростісів і ці виасегнували 25 долярів з шкільної каси дітьом на дарунки та цукорки і орішки. В Вінніпегу за ці гроші, я купив презентів всім дітьом, які учащали до школи; понумерував до ладу і під час концерту всі ті презенти пишалися на удекурованім столику перед таблицею. І коли вже по концерті, діти тягнули тикети і кому який “тикет” припав, такий дарунок з столика подавав “Санта”.

Шкільна кімната була прибрана гарно в зелену ялину і завітчана кольоровими ланцушками зробленими з паперу так, що дійсно все виглядало на святочно.

Вечерок відбувся день перед англійським Святим Вечером, точно о 7-мій год. вечером і тревав до 10.30 в ночі.

Програма “Вечірка” складалася з Різдвяних Колядок і “діялогів” на чотирох мовах: по англійськи, українськи, польськи і німецьки, яку виголошував голова місцевої шкільної ради гр. “Л”, галицький німець.

Народу на той перший "галішен концерт" прийшло з околиці так багато, що аж душилися в шкільній салі. З цікавості приїхало з місточка кількох людей і двох визначніших англійців, а саме, "майор" місточка і "чейрмен" шкільної ради. Мабуть хотіли наочно бачити, що то той "галішен тічер" утне, про якого так похвально висловлювалися податковці школи "Б". І їх посаджено як гостей, на передньому місці.

Вступне слово виголосив учитель і пояснив ціль вечірка, а потім слідувала програма. — Першу пісню всі діти відспівали по англійськи: "Сайлент Найт". Потім слідувала коляда, "Суж то Прошем за Новина", відколядували польські діти. За цим, колядували українські діти нашу традиційну коляду, "Бог Предвічний", а в кінці німецькі діти співали, "О, Таннен Баум", це є, німецька коляда. За піснями слідували діяльогі в настрю Різдвянім, і так на переміну. — Це був наче контест пісень, чотирох народів. І це був перший, але надзвичайний "Крісмес Концерт", який коли відбувся на кольонії в школі Західної Канади у тих часах. Бо справді, заінтересування, інтузіязм, який виявили діти—кожна група співаючи рідну пісню, і одушевлення і настрій у публики, були свідочством великого вдоволення.

По закінченню концертної програми, "Санта" роздавав дарунки: перше шкільним дітьом, а відтак орішки і цукорки всім присутнім дітьом і старшим.

Радостям того вечера, не було кінця. Всі хвалили дітей, за їх пописи і подивляли помислови учителя, за так надзвичайну програму.

Учитель відтак, подякував присутнім за так чисельну участь, жінкам за удекуровання шкільної кімнати, школярам за карність і пописи в колядуванню, а тростисам за дарунки для дітей...

Потім попросив слова, гість з місточка "майор" війт, містер "Д".

Зміст його бесіди, яку виголосив він до присутних по англійськи, по українськи звучить:

"Пані і Панове": — "Я є 54 роки старий, ходив колись самий до школи ще в Старій Англії, і в Канаді бачив не мало шкіл і був через довгі роки тростисом, однак признаюся вам, що я не стрічав нігде такої "вондерфул" надзвичайно-інтересної школи, як о це, ваша. — Цего вечера, ваші діти із вашим учителем, мене прямо очарували і я не пам'ятав де я сиджу. А сльози тиснулися до очий і я мусів силуватися аби не вибухнути плачем, як старенька бабуня в церкві тоді, коли священник дає доцільну проповідь."

"Цілий час я був зворушений до глибини; подивляв і вглублювався прекрасним аріям пісень, які надзвичайно гарно співали ваші діти, слідив за рухами і ко-операцією, яка панувала між учителем і дітворою, і кажу вам не з підхлібства, бо ви всі мене надто добре знаєте, я не вірив, аби "галішенс" мали такі прекрасні пісні."

"У мене нерви ще й тепер неспокійні, зворушені від вражіння, яке викликали у мене ваші діти із вашим учителем. Бо зараз на самім по-

чатку, коли то вони співали мені добре знану різдвяну пісню: “Сайлент Найт”, то мені нагадався Старий Край, де то я будучи ще малим хлопцем бігав з другими дітьми по під хати колядувати і за це кождий діставав “пенни”, цента. Я нагадав не лише то, мене більше дивувало і подивляв я вашим дітьом, як майстерно і милозвучно вони ту пісню всі співали, неначе роджені в Англії. І аби вам виявити чи висказати мій подив, у мене бракує слів. Мені навіть встидно признаватись, що я перший раз в життю сьогодні, чув “Галішен Крісмас Сонгс”. І хоть я слів не розумів, то арія сама за себе говорила. Я ніколи не припускав, аби у вас були такі гарні колядки. — А що найбільше мене цікавило то це було те, як міг оден учитель навчити дітей так гарно співати, бо аж чотиромя мовами. — У нас англійців, є це надзвичайна рідкість знати кілька мов нараз. Бачу, панове, що між вами є здібні діти і добрі учителі.”

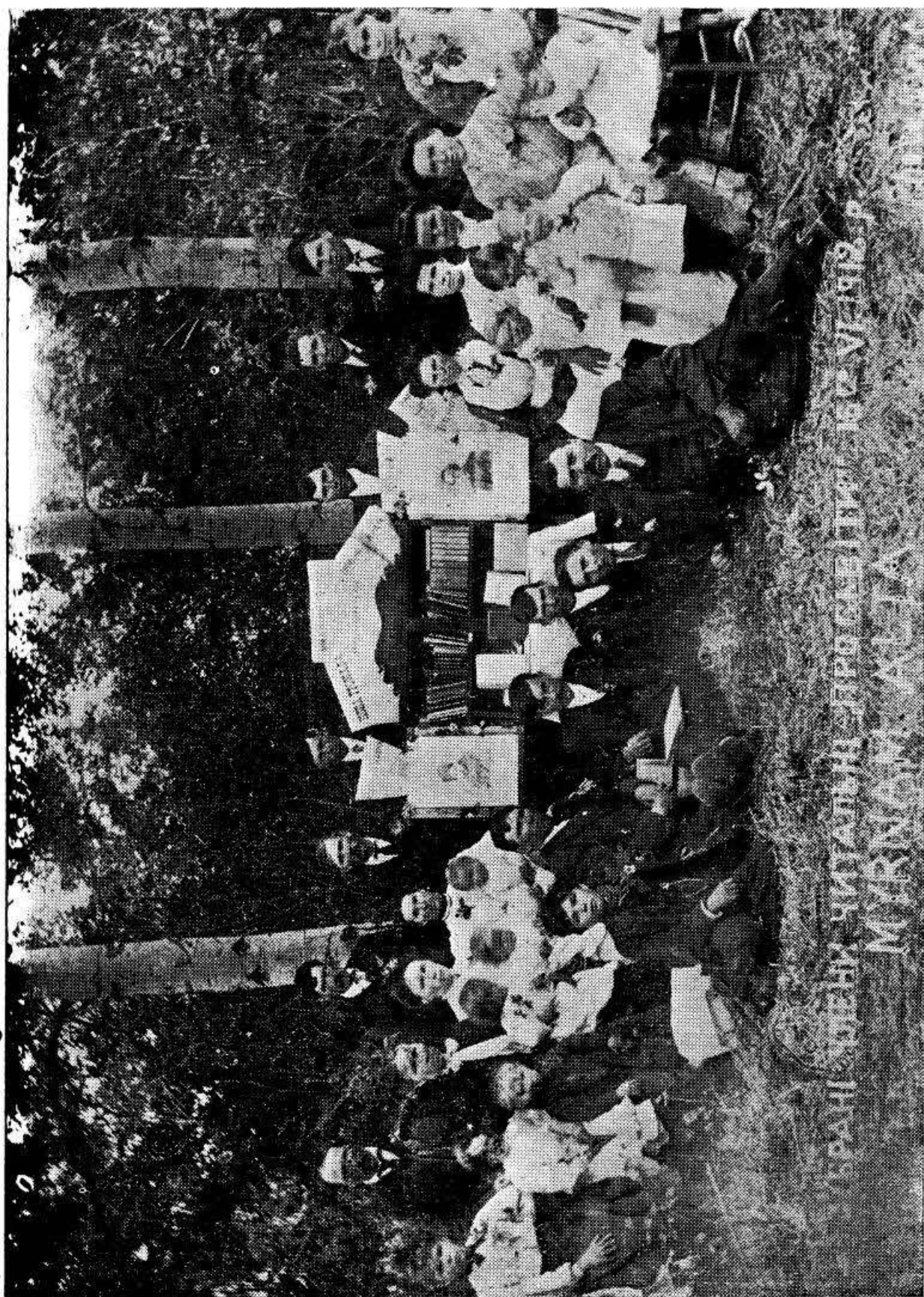
“Я чув багато про вашу школу і вашого нового учителя, і це мене зацікавило, тому то нарочно сьогодні, я навмисно приїхав з паном “Б” до вас на цей концерт, бо говорили у нас в місточку, що у вашій школі буде “Галішен Крісмас Концерт”. І я як їхав сего вечера з паном “Б”, то говорив, про ваших дітей, як то два роки тому я переїздив по при вашу школу і діти, мабуть підчас павзи, місили болото на дорозі і кидали ним за мною так, як то буває зимою бавляться снігом.. Я приймав це за жарт, то всеж таки уважав, що у дітей брак цивільної карності і шкільної дисципліни. Сьогодні однак, я переконався, що то було тоді, коли мали старенького учителя—прічера. Сьогодні, всі сумніви про злу дисципліну у вашій школі, мене лишили. І я заявляю вам, що я бажав би такий лад, ко-операцію і порядок бачити у нашій школі в місточку. На кінець, я лише погратулюю вашому учителеви і вашим дітьом за надзвичайно вірцевий порядок і гарний концерт. А в місті скажу, “гват а вондерфул скул ю гаве”... Оплески!..

Зараз по цій бесіді, громадяни мов змовилися і всі в один голос, заспівали учителеви, “Многая Літа”!..

Інтересним було те, що співали те “Многая Літа” не лише українці, але й поляки та галицькі німці. І пруські німці ті, що колись бойкотували галішонського учителя, тепер гратулювали йому і обдарували особисто “Крісмес Презентами”. А українці, які до того часу почували себе на третьому з ряду місці у тім дистрикті, випростовувалися і піднесли голови до гори. Чулися гордими з свого краяна. Бо справді, їх учитель поводився не як “форејнер”, або якійсь незнайко, а показався дійсним управителем школи і добрим провідником в дистрикті та на околиці, помимо цього, хоч більшість в тім дистрикті населення було не українське.....”

ЧЕСТЬ, КОМУ ЧЕСТЬ!

І справді, ті перші українсько-англійські учителі із тих, як звали тоді "Скул Фор Форейнерс" являлися між українськими кольоністами в Західній Канаді не лише як взірцеві учителі, але були вони й проводом на кольоніях. Були це молоді люди з середньо а то й висшим освітленням та знанням, і знали свої обов'язки. Їх мов Бог создав тоді за просвітителів тих бідних і опущених русинів, яких Старий Край уважав за пропавших. Ті учителі тоді з великою посвятою працювали між українськими кольоністами. Їх наука не обмежувалася лише в школі з дітьми, вони працювали й поза школою між старшими. З їх появою на кольоніях, повіяло іншим духом. Соціальне життя між старшими і молодшими змінилося на краще. Вони стали правдивими провідниками і учителями та заступниками свого пониженого брата. Вони, ті учителі, всюди дбали і старалися піднести українського кольоніста в Канаді і поставити на висшій щабель знання, як він був до того часу. Вони, ті учителі, хотіли бачити своїх братів в Канаді, як не на першому місці, то бодай зрівнятися з другими цивілізованими народами, які заселяють цю велику країну. Вони клали не лише підвалини основно під українське соціальне співжиття кольоністів в новій землі, але й гляділи аби український кольоніст став гідним і примірним горожанином. І молодь українська, аби не була занедбана та не стала підніжками других. Їх посвяті подивляли не лише розумніші українські кольоністи фермері та робітники, але й чужинці. Уважали їх за великих працівників та націоналістів. Одним словом, вони збудили українського кольоніста з оспалости та занедбанности; вони попхнули його в той вир канадійського нового життя, до науки-знання, без якого було б прикро жити колись—його нащадкам в Канаді. Вони, ті учителі, зробили з полохливого і пониженого "галіціяна" русина, свідомого українця—канадійця. І як не пішла на марно праця наших піонерів кольоністів на фермах, так й увінчалася великим успіхом праця тих перших українсько-англійських учителів, між українською молоддю в Західній Канаді. Їх труд, видає сьогодні стократні плоди. Отже честь, кому честь . . . !

Члени першої Читальні Просвіти в Мирнам, Алта., заснованої 1909 року.

РОЗДІЛ VI.

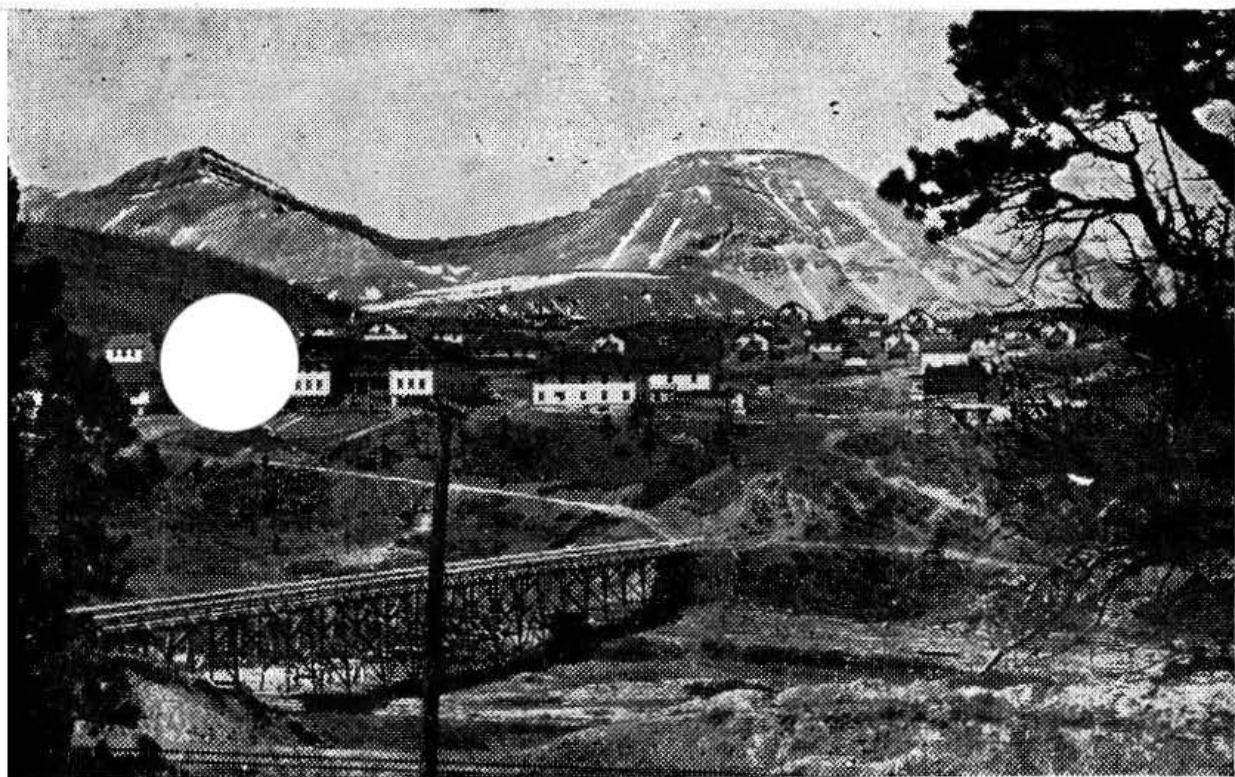
УКРАЇНЦІ ЯК РОБІТНИКИ В КАНАДІ

Згадувалося вже про гаразди наших кольоністів на фермах, однак мало згадувалося про українське робітництво по містах. А воно може колись буде інтересним знати, як повстало і провадилося соціальне життя між українськими робітниками, які полюбили життя в містах і там вони рішилися жити і виростати своє покоління. Тому бодай в коротці, хочемо і про них згадати.

У самих початках української еміграції до Канади, їхали наші люди з родинами з цілею оселитися на землях, на фермах. І хто їхав самотній, то з цілею розглянутися по Канаді, ознайомитися з обставинами, а потім спровадити й родину і оселитися на фермі. Мале дуже число українців у тих перших часах емігрували за море з цілею зарібків. І коли хто їхав в тій цілі то не до Канади, а до Зєдинених Держав, Америки. Бо там за робітником був попит.

Не кождий український тоді кольоніст чи емігрант приїхавши до Канади мав на стільки ще фінансів, аби міг підтримати родину на фермі не потребувавши йти шукати заробітку у заможніших тут фермерів або десь коло роботи при залізниці та в місті. Ці життєві конєчності примушували і фермерів шукати роботи будь де, коби лише заробити грошей на прожиток родини на фермі. Були тоді між емігруючими і самотні люди, і ті скоро приміром дісталися до Вінніпегу в Західній Канаді, там й лишалися в цілі заробити трохи гроша, а відтак знайти собі гомстед, спровадити родину, в кого її не було, шукав собі дружини і оселявався на гомстеді. А були й такі, що подобали собі мійське життя, тут вони й лишалися. Однак найбільше лишалося таких самотних, що приїхали до Канади парубчаками і заробивши пару долярів в місті при будові каналів, або на залізниці при будові залізної дороги, на зиму вертали до міста, бо іншого дому вони в Канаді ще не мали—там й зимували. І з таких бездомних, творився український пролетар в Канаді. З бігом часу, тих робітників в містах західної Канади, все збільшалося з прибутом еміграції. І найчорнішу або найтяжшу працю, виконували українські робітники. Іншої роботи вони не могли вчепитися, бо мови не розуміли. Ця обставина, безумовно, зробила наших чорноробами в Канаді.

До 1905-го року, західна Канада була переповнена тими чорноробами не лише українського походження, але й другими Середно Європейцями.

Вид майнерського міста і залізної дороги, де то українські вчасні ко-
льоністи фермері і робітники, заробляли на прожиток.

Шукати праці в містах, приїздили ще й ті бідні “вуйки”, так називали наші молодики в містах тих, що приїздили з ферм до міста шукати роботи. І слово “вуйко”, стало патентованим між нашим робітництвом через довгі часи. Про це буде мова на другому місці.

Бувало, що до містів напхалося так багато наших ось тих “робітників”, а для всіх робіт не було, то ходили вони вулицями гурмою і цим звертали на себе увагу чужинців. З цього навіть вийшло англійське слово, “пур галішен”, цебто, бідні галіціяни. І справді, був це стан жалюгідний. Бо не оден з тих “пур галішен” і по тижневи не їв, ходив голоден, бо запасів не стало, а й роботи не було. Це діялося в містах.

Дуже часто лучалося, що тих швендяючихся бідолахів старалися вислати десь до роботи в ліси чи далеко до залізниці, а там потрібно було приміром десять чоловіка, а запишуть і вишлють п'ятдесят. Що ті непотрібні роблять, відтак пішки голодні вертають на зад до Вінніпегу, Едмонтону чи Реджайни і знова чекають чи не трафиться робота. Мови не розуміли і скаржитися не було перед ким. До Бога високо, а до “губермена” далеко. Отже наш чоловік емігрант без жадної опіки, не знаючи обставин краю, чужий у чужому краю, у одного родина за

морями, іншого далеко на фармах в лісах Канади, чувся справді опущеним, але мовчав хоч чорно бідував.

Інакше почувалися молодики, яких нічого не журило і вони скорше могли дістати роботу, як старший чоловік. Пригадується, як бувало приїде гурт робітників, до так званої “стім шуфлі” на залізній дорозі; “босс” махне рукою і покаже десять пальців, що значило, потрібно лише десять робітників, то ті молодики побіжать і вже тримають за “шуфлі”, а для старших не стало. Їх часто десятками лежало під голим небом на степу і чекали на ту тяжку чорну працю по кілька днів і холодних ночей, а її не було. Посидять кілька днів і вертають голодні одні домів, інші розходяться між чужинецьких фермерів шукати праці на фармі. З цього був хтось написав поезію:—

“НА ЧУЖИНІ”.

Щастя шукаючи, долі не знаючи ходив я.
Краями далекими, горами високими—блудив я.
Тоска тяжкая, неміч важкая, душу і серце розриває,
Пропадеш в чужині, без щастя надії, зловіщий голос промовляє.

Щастя шукаючи, долі не знаючи—ходив я.
Краями далекими, горами високими—блудив я. —Д. Я.

Були між українськими вчасними емігрантами в Канаді ще й такі, що Канади собі взагалі не подобали. Було їх менше на фармах, як між робітництвом в містах. Що їх не вдовольняло, не думаємо над цим розводитися, бо на невдоволення знаходилося тоді сотки різних причин і кому вони здавалися не зносимі, то заробивши або позичивши у свого приятеля грошей на шифкарту, вертав назад до старого краю. Багато їх вертало назад до Старого Краю, або їхали і до Зєдинених Держав в Америці.

Оден із тих, що не сподобали собі Канади і вертав до Старого Краю, написав про це поезію, під наголовком:—

“Ти не моя Канадо!”

Ти не моя, Канадо дорогая!
І не мені богатства твої;
Віщує доленька сумная,
Що ти, Канадо, не моя.

Ти не моя! — хоч й свобода в тебе широкая...
Справляє хтось другий для тебе колодія;
Мої літа пройдуть тут марно,
Бо ти, Канадо, не моя.

Ти не моя! хоч як манить мене до тебе;
Любить тебе інший, а не я...
Ти й пригорнеш його до себе,
Бо ти, Канадо, не моя!...

Ти не моя:—бо щож я тут маю?
Чим похвалюсь тобі і я?
Хіба лиш тим, що тяжко гарую;
Но ти, Канадо не моя! —

Ти не моя, країно щедра!...
Хоч усміхається будучність твоя,
Моя все буде тут доля гіркая;
Бо ти, Канадо, не моя!.....

“ПУГАЧ” — рік 1905-тий.

“ПАРТІЯ НЕ ЖУРИСЬ”

Українські робітники, які замешкали по містах в Західній Канаді, зараз з самого початку ділилися на дві, так би сказати, категорії чи групи.

До одної групи гуртувалися свідомі і розумні люди, а була друга група, яких світ не обходив і що з ним завтра станеться, коби лише “гуд тайм”. Цю другу групу називали партією “не журись”, або “дже-комахією”.

Обставини тоді складалися у містах такі, що дуже часто між тих бурлаків попався і гарний чемний хлопець, але товариша мав вітрогона і той втягнув його між пусту розп'ячену партнерку і взяло часу нім він від таких увільнився. Над тою молодіжею, а то й старшими в містах не мав ніхто контролю. На наукові сходи́ни вони не приходили, ні до церкви не йшли. У вільні часи пють в готели, а неділями по цілих днях грають в карти на станції.

Не було случаю під час публичних забав, в саях чи на весіллях, коли появляться ті “гультіпаки”, аби вони там не устроїли неприємної верезії. Дуже часто поліційні амбулянси возили, як баранів тих “галішен бойс” до арешту і тримали їх до другого дня на переслухання. І це не були кримінальні справи, а попросту за глупу буйність, не оден дістався на поліцію. Приміром, підопе такий “Джек” в готели і показує свою “мудрість”, тоді господар покличе поліцію, аби його спрятала на двір. Поліцман чемно каже йому вийти з готелю, а цей до него і за обшівку, хоче показати, який він потужний.

Ці “джеки” мали між собою зорганізовану партнерку, яка вразі небезпеки, ратувала свого товариша. І за це ратування всі такі діставали-

ся на поліцію. Тоді на сторінках ранніх новинок в англійських денниках писалося на першій сторінці великими буквами: "БОНЧ ОФ ГАЛІШЕН БОЙС ВЕР АРЕСТЕД"; або, "ПОЛІС АМБУЛЯНС ВАС БИЗІ ЛЯСТ НАЙТ"; або, "БІГ ФАЙТ АТ ГАЛІШЕН ВЕДДІНГ."

Ось така кляса і характери між українськими робітниками, наносила сорому цілому нашому загалові в Західній Канаді. І трудно було дібратися до них аби їх було зцивілізувати. Бо найбільше тих молодиків упинилося в Канаді без батьківського нагляду; заробивши гроша, уживався на волю у повнім значінню слова. І з таких "гільтаїв", складалися а група тих тоді так званих "галішен бойс" робітників, в Західній Канаді.

Аби цьому зарадити і направити справу між тими свавільцями, свідоміші старалися заложити організацію, яка би ширила просвіту між нашими робітниками по містах. Підчас членських сходин давали виклади на різні теми і ці сходи мали деякий вплив на тих, що на такі відчити приходили. Клопіт був однак в цім, що ті бурлаки не дуже то рвалися йти чи належати до просвітнього товариства. Це для них виглядало марнованням часу. І вони дальше трималися "робітничої" культури: пили, гуляли і в карти грали.

Он що оноді, з насмішки тих Джеків, писав сатирею, Стефан Фодчук у часописі "НОВИНИ" в Едмонтоні, 1914-го року:

"ЛИСТ ДО БЕЗСМЕРТНОЇ ПАРТНЕРКИ "ДЖЕКОМАХІВ" У МАНІПЕГУ"

Дуже "Шановна Партнерко:"

До стола сідаю за перо хватаю та своїй партнерці письмо відсилаю. Летиже листочку через ліси гори, а як прийдеш до Маніпегу то поклониси моїй партнерці безсмертній і скажи Славай-су.

"Кохані Парубки"!!! — Письмо від вас дістав тай зараз відписую. Не бануйте щом так довго мовчав, гей би ми замкнуло — а вважайте все через дурну натуру.

"Це було так: Дав Пан Біг свята, а я кау: як маєм святкувати то світкуймо як належитси. — І Майк зараз догадавси до чого я пію, тай тиць доляра на початок. А за ним, дай їм бо здоровля, дали на ту складку Джім, Тоні, Чалій, Бил тай другі колегі. Навіть цей манігрула Петро дав кводра, він буде рік жалувати за ним. Але що то дивуватися—манігрула манігрулов. Він шос десь видів! Таж він їсти ще на генку не вміє... Та бо бігме-ну, прийде зроботи і цілими вечерами никає по тих книжках та газетах, гей би той дяк в селі. Або то читане шос помагає. Від коли я його добре змашкарих від тоді вже на голос не читає.

Правда є книжки файні. Ади якосьту місус читала про пророшницу Михалду. То то бадьо — аж сум пориває слухати. — Цуда тай ружності діються на божім світі, а християнин жие як муха.

“Але забалакавси, тай забув доказати, як було з тов складков на свята.

“Досить того, що зібрали на два “кечки” пива і батлинку віски, тої що як випеш один то аж тобі очі перевертаються, і з пів години візьме нім слівце годин їс заговорити... Рада-раду, а хто би пішов принести. А цес манігрула каи, а хтож другий піде як не вуйко Штифан. Вони кажут, що нічого ни встидаютси, бо їх тут ніхто не знає....

Не хотів я на Вознесене робити трублю, тай стримавси а мав-їм йому заїхати в ліхтарню. Може твій неньо кау, називаєси Штифан, а я називаюся Штіф, ти манігруло в довбаних чоботях!

“Взяв я міх на плечі тай поплентавси за пивом до лікер-стору.

“Прикотив мені клерк два кечки, я поклав перший в міх потім другий, щоби два рази не ходити. Батлину заткнув в задну кишеню. Завдали мені клерки кечки на плечі аж мені хребет затріщав, ну, тай пішов. А вони аж заходітси від сміху. А я думаю—смійси дурню, сміявбисьи до образів, абисси сміяв.

“Двигаю то пивце, аж очі з голови лізут, а піт котитси з чола, а на лиці браці такийсми червоний гейби з лазні вийшов. А Гарі здибає мене, каже: “А що вуйко, паску двигаєте?” — Ледви притащив і шпурнув під лаву аж підлога затрясласи. “А най тя холера возьме із пивом, тай зі всім, мені аж бебехи обернулиси; сів, та ледви хлипаю.”

“Не знаю чим си подвігав чи шос, бо вже і света були мені не милі.

“По тих светах вилежавсми зо шість неділь і просив Джана аби тицьнув басови в кишеню аби де там коло роботи і мене притулив, бо у мене у кешенях вже свище. Як дістану роботу то вам ще про всю напишу. Тепер кланяюси вам партнери міліонів разів, і до побачиня.”

Ваш щирий, “Штіф Табачнюк”.

Згаданий висше лист, нагадує тих українських імігрантів парубчаків в Канаді, що сорому не мали і треба було їх аж такими статтями в часописах напоминати. Були тоді ще й інші типи між тим руським робітництвом за яких говорить “повість” під наголовком:

— “ГІСТЬ З КАНАДИ” —

Саме перед півночею станув поїзд у чудовій над-дністрянській околиці освіченій повним місяцем. З вагонів вийшло кілька запасних жидів і жидівок і якийсь чоловік з малою скринкою в руках.

Він вийшов з двірця на дорогу і зараз скрутив на пасовисько на стежку, що з високого горба вела стрімко в низ в село “Д”. Тут не мав, видко, охоти пристанути хоч на хвилину, щоби подивитися на гори, як гарно виглядало село в долині, як білили хати між садами, як блистів до місяця широкий і глибокий Дністер, як легенька срібна мряка прикривала лози і високі зелені берези; він спішився, або був зовсім не чулий на красу природи.

Тільки в селі, коли зайшов в одну бічну улочку станув і почав розглядатися. Яких п'ятьдесят кроків перед ним стояла хата з господарськими будинками, потім боці улиці знову хата, а далі під горбом між деревами, було вже темно і сумно; світло місяця туди не досягало.

В хаті і на дворі все спало.

Постоявши хвилину подорожний підійшов крадьки під вікна найблишньої хати і заглянув у мале віконце. Нічого не бачив ані чув. Тоді поклав скринку на землю, вхопив за рами віконця і силувався відчинити. Не йшло.

В кінці з пересердя вдарив ліктем в шибу, розбите скло задзвеніло і в хаті скрикнув хтось: "О Господи!"

"Відчиняй!" — приказав подорожний грізно.

"А хтож там?" — спитав перестрашений голос з хати.

"Се я, Яків! Твій чоловік!"

"Ай, Господи! Яків! — Я зараз! Тільки світло засвічу."

Блиснула невеличка лампа в хаті і по хвили відчинилися двері.

Яків увійшов зі скринкою в хату.

Ані не звітався з жінкою, ані не сказав доброго слова, тільки розглядався хвилину по хаті, потім сів на лавці і сердито глянув на жінку, котра не знала, чи має тішитися, чи смутитися, так її зараз ся перша хвилина прибила.

"Ти нащо шибку вибив?" — спитала несміло.

Яків не відповідав на се питання, тільки від себе спитався:

"Дитини нема?"

"Аджеж вмерла зараз в першій році, як ти поїхав: — Я тобі писала".

"А друга де?"

"Яка друга? Аджеж другої в нас не було."

"В нас не було, але в тебе найшлася! — гримнув Яків гнівно. Я все знаю."

"Я там за морем уже три роки працюю як в ніч так в день, а ти тут з іншими водишся! Кажі де дитина?"

Молодиця спрацьована, утомлена, але з лиця доволі гарна, поправила собі хустку на голові і блиснула гнівно карими очима:

"Ніякої другої дитини не було і нема!... Коли не віриш шукай! — відповіла твердо.

Яків встав з лавки. "Ти ще пискуєш! Мені писали! А з сусідом Вербовим що?"

"Неправда, неправда!" — скрикнула молодиця і повернулася до дверей, мов хотіла втікати.

"Присягаю Богу, що неправда!"

В тій хвилині прискочив до неї чоловік і з цілої сили вдарив її кулаком в плечі, потім ухопив за рукав, здер хустку з голови і почав бити, де попало. Жінка кричала і виривалася з рук чоловіка, але він три-

мав її одною рукою як кліщами, а другою бив без милосердя.

“Ратуйте, ратуйте!” — кликала вона упавши на землю.

Відчинилися сінні і хатні двері і на порозі станув дужий мужик, сусід Вербовий, з колом в руках.

“Се що за розбій по ночі?” — скрикнув він. А то ти Яків? Так з жінкою вітаєшся і спати не даєш?”

Відложив кіл на бік і упряного з гнівом Якова одним замахом відорвав від жінки і кенув у другий кут хати так сильно, що той головою посунув тяжку лавку далі в кут.

“Се що за повіденція?” — крикнув ще і розставивши ноги широко, як до боротьби, станув над Яковом, готов кожної хвилини почастувати ще красше.

Яків справді зірвався з землі і замахнувся на Вербового. Той вхопив його за обі руки, скрутив їх так, що аж затріщали і силоміць посадив напасника на лавку під вікном.

“Сиди і не рушся! Кажи, що тобі треба? Якої напасти собі шукаєш?”

“То ти до моєї жінки... І ще мене беш!” — хрипів з лютости Яків, силуючись вирватися з сильних рук сусіда.

На ці слова сусід відповів таким поличником, що Яків аж на лаву похилився.

“Не бреш, песій сину!” — наказував Вербовий. Три роки сидиш там у Канаді, до жінки ні слова не напишеш, ані зломаного крейцара не прислеш, — вона тут бідує, ради собі не годна дати, — а ти щойно приїхав і зараз до бійки! То се твої дарунки з Канади?”

“Най з другими не водиться!” — боронився Яків, а по голосі його було пізнати, що чувся переможеним.

“З ким?”

“Адже з тобою першим! Мені писали до Канади”.

Ляснув другий поличник і лице Якова почервоніло та почало пухнути.

“Хто писав?” — спитав Вербовий.

“Підлужний писав”

“Не бреш, він не письменний.”

“Він підписаний на листі. — Хтось за него писав.”

“Добре, зараз його питаємо. Ходи.”

Підчас сеї лютої пересправи збита молодиця заводила коло печі мов за покійним.

“Така мені заплата за мою працю гірку, що я йому клаптика землі не продала, що я собі рук і ніг не чую... За три роки аби гріш прислав..., аби добре слово написав..., нічого. То інші чоловіки гроші присилають, суми привозять, а він кулаки.”

“Не плачте сусідо” — тішив її Вербовий, випихаючи її чоловіка у сіни, — “ми зараз сюди вернемося.”

І силою потягнув Якова за руку на двір та у темну улицу під горб.

За ним вийшла молодиця на дорогу. Тут стояла вже жінка Вербового, збуджена криком і бійкою.

“Сусідко, кумонько, ненько моя. Чи чували ви таке? Зза моря приїхав аби мене набити за пусто, за дурно. Мені за три роки ані зломаного гроша не прислав, а сотки видав на дорогу, аби мене сам міг набити.”

Сусіда почала її втихомирювати. Вона притихла лише хлипала, як мала дитина, спершися на ворота.

Минуло добрих кілька хвилин у темній улиці під горбом залунав такий сильний поличник, мов великий батіг ляснув.

“То ти аж з Канади приїхав напасти собі шукати?” — кричав там Підлужний так, що кожде його слово здалека було чути.

“А хтож писав?” — боронився Яків уже зовсім мягким голосом.

“А мене що то обходить? Маєш лист, то шукай собі писаря. А людий не займай, волоцюго світовий. Перебрався і гадає, що він пан...”

“Іди спати” — радив Вербовий і людям дай спати, бо завтра робуча днина, а жінки не бий, бо ще раз прийду до тебе...”

Оба сусіди відвели Якова до його хати.

“А щож? будеш спати, чи маємо тебе пільнувати?” — спитався ще раз Вербовий.

“Не треба.” — відповів Яків. Зайшов до хати взяв свою скринку і вийшов знова на двір.

Сусіди дивилися, що загадує робити. Не промовши до нікого ані слова, гість з Канади пішов уличкою на дорогу і там на скруті зник.

“Я побіжу за ним.” — промовила жінка.

“Хочеш смерти пожити?” — спитав Вербовий. Жінка послухала. Довго стояли всі ще на дорозі і обговорювали сю нічну пригоду.

Тимчасом Яків вертав горбом і пасовиском на дворець залізниці. В одній руці ніс скринку, а другою мацав себе по твари. Вона спухла і пашіла, а в голові шуміло, як у млині. Під капелюхом найшов великий гудз у волоссю, від удару об лавку. Язиком обміркував, що оден зуб хліпався.

Сумний прийшов на дворець, поклав скринку на лавку і сам усів. Думає, думає, потім виняв з скринки фляшку горівки, потягнув здорово — і знову задумався.

У такій задумі застав його залізничий послугач, родом з того села, що й Яків. Він приглядався йому кілька разів і не пізнав.

“Яків чи не Яків?” — спитав нарешті... “з Канади?”

“Єс” — відповів Яків.

“До дому?”

“Но.”

Більше англійських слів Яків не привіз з Канади і тому далі говорив по своєму.

“Я лише на кілька годин приїхав з Канади аби жінку повчити і пригадати її, що має чоловіка. Чи в неї була дитина, чи ні?”

“Ні, я був би чув щось.”

“Але я таки набив її, най знає. Три роки—міркуйте. Одну жінку мати тай розпусту дати? Три тижні їхав. Приїхав набив і вертаю до Канади. Триста корон видав і ще других тільки видам, але най знає.”

“Та за щож ви її били?”

“Аби з іншими не водилася.” — відповів Яків.

“А то чогось ви запухли, певно в Канаді так підгодувалися?”

“Вступися” — відповів Яків сердито. — “Не зачіпай мене.”

Яків чекав ще з годину. Потім купив білет, всів до поїзду, що надїхав, повернувся на лаві і захропів як по парні. Сповнивши свій обов'язок, він вернув знову до Канади. Хто писав лист, се вже його не журило.

—О. М.

З ЧАСОМ ОБСТАВИНИ ЗМІНЯЛИСЯ НА ЛУЧШЕ

Взяло кільнайцять років часу нім український робітник в Канаді зрозумів, що заробити гроша і весело безжурно жити не є ще великим щастям емігранта на чужині. Такий стан міг апелювати до молодиків і то не весь час. Інакше на це дивилися люди розумні і розважні, ну і ті, в яких виростали діти; вони розуміли, що жити на чужині без знання науки прийдеється колись їх дітьом за це відпокутувати. Отже силою обставин, почали між собою організуватися в гуртки, які називали “Товариством”. І ці товариства були різні. Одні мали характер релігійний і уважали, що при церкві і молодь буде чємна і затримають свої давні рідні звичаї і обичаї. Інші знова мали на меті осьвідомити тих, які ходили самопас без батьківського нагляду і тому організували так звані “Просьвітні Товариства” і туди заохочували самітних молодих людей і там устроювали приличні забави, або устроювали “представлення” з народного життя. І цим способом заохочували українських молодих хлопців та дівчат, особливо у містах збувати вільний час у тих гуртках. Там вони виучувалися ролі до представлення, а дуже часто і вчилися рідних пісень гуртом сьпівати. Цим найбільше занималися молоді студенти, які мали образування ще зо старого краю.

Була між українськими робітниками, жителями міста, ще третя група, яка взяла собі за ціль, осьвідомити себе клясово. Цебто, боротися за красшу долю робучої кляси. Вони устроювали віча “мітінги” і там закликали робітників до організації в робітничі групи і гуртом впоминатися в хлібодавців, більшої платні і лучшого трактування. Ось такі мотиви, дали почин українській еміграції в Канаді організуватися.

Члени читальні ім. Маркіяна Шашкевича в Едмонтоні і учасники на сходинах, коло читальні, 1914 р.

РОЗДІЛ VII.

КОЛИ І ДЕ ПОЧИНАЛИСЯ УКРАЇНСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ В КАНАДІ

Майже у кожному закутку, де лише оселялися і замешкали українські переселенці в Канаді, там вони по можності старалися оснувати якусь громаду або гутрок. Найборше почали організуватися в церковні громади, бо священників своїх не було, то силою обставин і з почуття релігійного чулися без рідної церкви дуже опущеними, тому сходилися гуртом до поважніших своїх братів і там часто й молилися, або збували вільний недільний час на балачці і радилися, що їм далше починати. Такі спільні сходи були першою основою ось тих потім різних українських організацій, які сьогодні існують в Канаді. А це діялося зараз на самих початках появи українців в Канаді. І де лише більший гурт українських переселенців знаходився, і де лише обставини вимагали певної організації, там як кажемо, силою обставин, гуртувалися наші перші піоніри в групи; будь вони церковно-релігійні, освітні, клясові чи політичні, а хоч би й економічні.

Поява першої церковної групи між українцями в Канаді, мала місце в провінції Алберті, бо вже 1897-го року в околиці Бівер Крік, оснували там церковну Греко-Католицьку Громаду. І коли наші інформації правдиві, то основателем або організатором був, Іван Пилипів, який перший з русинів-українців появився 1891-го року в Канаді. — Потім вже, церковні громади між українськими кольоністами стрічаємо в Гонор, Стюартбурн в Манітобі. А вже в роках 1899 і 1900 році їх число значно побільшилося. І то з konieczности, аби дістати і зареєструвати землю під цвинтар чи кладовище, в околицях, де був більший гурт українських кольоністів... Інші гуртки, як "читальні", "аматорські кружки", "просвітні товариства", "братства" і "народні доми", хочби і робітничі організації появлялися по черзі. І ось:

В 1903 році засновано першу "Читальню" в Едмонтоні, Алберта. Хто був ініціатором, про це говорили різно а відомо, що в 1904 році кругом тої читальні збиралися і сходилися на спільні наради свідоміші українські одиниці, які тоді там мешкали, як Павло Рудик, Тома Томашевський, Яків Макогін, Іван Летавський, а навіть і Петро Зварич, який тоді вернув з Аляски, де з другими англійськими проспекторами шукав золота. Члени висше згаданої "читальні" в 1907 році перший раз в Едмонтоні, відіграли якесь "руське" представлення, під управою Михайла Говди.

Драматичний кружок ім. Івана Франка, який 1915-го року, відсвяткував перший раз в Едмонтоні, Алберта роковини концертом, в честь Івана Франка, українського письменника і поета в Галичині. На світлині у горі, другий з права стоїть, Мир. Стечишин, редактор "Новин".

Першу однак, аматорську групу в Албетрі між українськими кольоністами зорганізував Петро Зварич, в околиці Бівер Крік. Там відіграли вони представлення.

В 1904-му році заснувався був український аматорський кружок, який відіграв представлення, "Сватання на Гонцарівці". Провідником і організатором був Іван Антонюк, студент гімназист з Коломийщини в Галичині, а мешкав тоді у свого краяна Кирила Геника, іміграційного комісара, в Вінніпегу, Ман. Члени того кружка відбували проби у Гениковій хаті, тоді при улиці Юклід. Члени згаданої групи, дали почин до організованню потім так званих "Просвітно Драматичних Кружків" між українською кольонією в Вінніпегу і на провінції. Навіть перше "Соціалістичне" товариство між українцями 1905-го року, кругом якого гуртувалися і старші люди, живчиком був ось той висше згаданий студент та другі студенти з "Рутеніен Трейнінг Скул" в Вінніпегу.

Перший кенцерт в честь українського поета Тараса Шевченка, відбувся 1906-го року в Вінніпегу, Ман. Зорганізували його студенти з "Бурси" "Рутеніен Трейнінг Скул". Концерт відбувся в місяцю березні, в "Манітоба Галл", при улиці Логен Аве. Дуже милозвучним баритиновим голосом, Іван Антонюк, відспівав Шевченків вірш "Гетьмани", а надзвичайно недбало і без приготування тоді, Д. Д. Пирч, виголосив реферат про життя Т. Шевченка, з чого присутна публіка була невдоволена.

Знаємо ще одну вчасну читальню при українській церковній громаді в Вінніпегу, а то, при церкві о.о. Василіянів, котру зорганізував о. Мат. Гура. При тій читальні 1905 року Вол. Карпець і Ник. Гладкий, заснували Братство ім. Св. Отця Николая. Це являється перша заповомога організація між українськими переселенцями піонірами в Канаді.

Перша "Читальня" між українцями на фармах в Манітобі, появилася 1908 року в околиці Лейдівуд, а перше почта Брокенгед. Зорганізували її брати Козярі і В. Храпливий. Перший відчит до членів і молоді у тій читальні виголосив В. А. Чумер, учитель з Бахман школи в Манітобі.

В провінції Саскачеван, перша читальня на українській кольонії появилася 1907-го року. Казали, що зорганізували її, брати Вівчарі в околиці Канора. Там потім дуже поширився рух за "Руською Незалежною Церквою", яку називали "Серафимською".

В провінції Алберта, першу "Читальню Просвіти", на фармах, зорганізували брати Павло і Петро Мельник, та Василь і Іван Романюки, 1909-го року в Мирнам, 60 миль на північний-схід від Вегревіль.

Члени піоніри, Просвітнього Товариства ім. М. Заньковецької в Вінніпегу, Манітоба. По середині сидять: В. Кудрик, ред. "Українського Голосу", В. Сироїд, ред. "Канадійського Фармера" "?" і Я. В. Арсенич, адвокат.

Однак найстаршими організаціями між українськими переселенцями в Канаді, являються церковні громади. Бо вже в 1898-му році бачимо церковні будівлі, як в Гонор, Стюартбурн в Манітобі, та в околиці Стар, в Алберті.

І торговельні “Спілки” між українцями в Канаді мають свій вчасний початок, бо вже 1905 року бачимо першу таку спілку, як “Жеребко і Турченко” в Сифтоні, Манітоба. — Пять років пізніше, “Брокенгед Фармерс Трейдинг Ко.”, в Лейдівуд, Ман. Зорганізував Вас. А. Чумер. Того самого року появилася “Руська Народна Торговля” в Вегревіль, Алберта. Організаторами були, П. Зварич і Павло Рудик. Подібну “Кооперативу” в Вегревіль організовано між українцями на колонії в Ростерн,

Персонал і будинок, в яким містилася перша, “Руська Народна Торговля” в Вегревіль, Алберта.

Саскачеван. Організатором був П. Швидкий. — В місточку Ламонт, Алберта, була ще велика спілка звана, “Рошен Меркентайл”, шеровцями якої були виключно Русини-Українці, лишень оден німець, Шраєр, родом з Буковини, в Австрії. Всі ті спілки, чомусь не витримали торговельного тесту: одні перейшли на власність “менеджерів”, інші побанкрутували. — Найдовше існувала спілка в Вегревіль, Алберта і мала галузи: в Радвей, в Чіпмен, Іннісфрі, Ламонт, Ендрю і Смоки Лейк, Алберта. Заснувала була і власний “Голсейл” в Едмонтоні. Це мабуть було причиною її упадку.

Управителем спілки “Брокенгед Фармерс Трейдинг Ко.” був В. Карпещ в Лейдівуд, Манітоба, найдовше між українцями в Канаді вистояв на торговельнім пості, бо поверх 32 роки.

В 1909-му році українсько-англійські учителі зорганізували спілку звану, “Українська Видавнича Спілка” в Вінніпегу, Манітоба, з цілею видавати народну часопись для українських кольоністів в Канаді. І цей часопис “Український Голос” почав виходити 1910-го року, в Вінніпегу. Першим його редактором був Т. Д. Ферлей. І коли Ферлея покликано до українсько-англійського семінара за учителя в Брендоні, тоді його місце забрав Василь Кудрик, а управителем став П. Войценко. В його руках, “спілка” затрималася і існувала до наших часів.

Організація “Українських Народних Домів” між українцями в Канаді, почалася десь около 1907-го року, коли то о. Мат. Гура перекупив “Едінгерову” салю при ул. Селкірк і МекГрегор, на “Греко-Католицький Народний Дім”, а потім, українські “Соціялісти” купили ще баптиську стару церкву при ул. Манітоба, яку назвали “Робітничою Салею”.— А потім, вже пізнійше, народні доми між українськими кольоністами в Канаді появлялися там, де були “Читальні” чи “Аматорські Кружки”.

І коли вже Укр. Народні Доми проломили, казали лід, на кольоніях, тоді українці по містах як Вінніпег, Саскатун, Едмонтон, а навіть Вегревіль, загадали організувати українські “Бурси”, де б студенти, які приходили з кольоній до міста на висші студії, мали приміщення у своїх “Бурсах” та не потребували б тиснутися і проситися до місійних чужих бурсів.

Першу таку “Українську Бурсу” збудував 1913 року Павло Рудик в Едмонтоні. І першими студентами, які дістали приміщення були Н. Гонський, Г. Новак і Іван Мельник. Ця “Бурса” служила і за “Народний Дім” для української кольонії. На першій підлозі містилася саля, для публичних сходин і підприємств, а на горі помешкання для студентів.— І коли в році 1918-му Товариство ім. Маркіяна Шашкевича, побудувало “Грек.-Кат. Народний Дім” при 109 Аве., а потім засновано ще Укр. Інститут ім. Мих. Грушевського в Едмонтоні, тоді ця Рудикова “Бурса” стратила свою оригінальну вартість, бо це була приватна власність. Рудик, свою “Бурсу” продав організації “Українських Робітників” на “ТУРФДІМ”.

КЛИЧІ ДО СВОГО НАРОДУ

Аби заохотити наших переселенців в Канаді вступати в члени, читальні, аматорських кружків, народних домів, бурсів та других хосенних організацій, провід тоді ще уживав найможливішого підходячого впливу і кличу такого, аби тим побудити тих байдужих, яких здавалося й світ не обходив.

Учителі на колоніях при кожній спосібності, наминали колоністів аби регулярно посилали дітей на науку, казали: “В НАУЦІ НАША БУДУЧНІСТЬ!”

По містах поступовий український елемент і провідники, усюди під час сходинок накликали з плятформи, “В ОРГАНІЗАЦІЇ І СОЛІДАРНОСТІ КРИЄТЬСЯ СИЛА НАРОДУ”. На провінції по читальнях передові фермери говорили: “ЗНАННЯ ВИСВОБОДИТЬ РІЛЬНИКА І РОБІТНИКА З НЕВОЛІ”. — А ті, що клопоталися торгівлею тож мали свій клич: “КО-ОПЕРАТИВНО ПЕРЕМОЖЕМ ВСІ ТРУДНОСТІ”. — Інші в містах між робітництвом завзивали: “РОБІТНИКИ ВСІХ КРАЇВ ЄДНАЙТЕСЯ!” І в церквах тоді священство часто уживало свого кличу, а це: “ВІРА В ЄДИНУ ЦЕРКВУ СПАСЕ НАС НА ЧУЖИНІ”. . . . ! І справді, кождий провід мав добрі інтенції, і ті “кличі” робили вчасті свій вплив на тих, кому котрий апелював або був по його розумінню для нього цікавий і інтересний. — Помилку бесперечно робили ті, що нікого не слухали, або й ті, що старалися і силувалися перетягати не свідомих одиниць, на свій бік ради особистої користи і інтересу.

Інші апелювали до народу виголошуючи на мітингах поеми Івана Франка та Тараса Шевченка. Одну із Франкових поем, якою дуже часто послуговувалися наші патріоти піоніри в Канаді, містимо нисше:

Вигляд будинка і стиль та напись, на однім із Українських Народних Домів, на колонії у Західній Канаді.

“Пробудися, встань народе,
Пробудись з твердого сну!
Пробудись, створи вже очи,
Пробудись хоч в цім віку!
Пробудися, скинь кайдани,
Не тобі вже їх носити!
Покажи, що ти зумієш
Без кайдан і пут вже жить—
Лишень раб тепер ся клонить,
Гне і спину і чоло . . . !
Ну, чого ще ждеш? Чого?
Чей рабом вже досить бути!
Встань народе, пробудися!
Гей, досить сплюхом вже быть
Гей, до діла лиш берися,
Та зверни на ліпшу путь.”
—Іван Франко.

Пригадуються часи, коли то між тими групами провадилася завзята боротьба по часописах. Із за чого вона починалася:

Першою часописею, що вже в 1903 році почала виходити в Канаді на українській мові був “Канадійський Фармер” в Вінніпегу, Манітоба. Видавали його англійські ліберальні політики в цілі позискання руських голосів в часі виборів.

Потім на перекир лібералам, почали видавати українську часопись “Слово” англійські консервати. Кожда з них хвалила свій крам.

Підчас церковного незалежного руху між українцями в західній Канаді появилися ще й релігійні часописи, як “Ранок”, часопись англійських пресвітерянів, а там ще російсько-православна.

В додатку до висше згаданих, виходив ще “Червоний Прапор”, соціялістична часопись для українських робітників. А навіть “Серафим” видавав якійсь “Православний Листок”, чи як його звали.

Вже в 1905-му році українці між собою ділилися на відтінки, імено: Русинів Греко-Католиків, Русинів Православних, Руських Православних, Независимі Русини Греко-Католики, Серафимці, Пресвітеряни, Соціялісти і Народовці.

Над першою групою мали вплив о.о. Василіяни, друга група то були це виключно буковинці; трета група русинів то це галичани, які прийняли між себе російських монахів, четверта група русини галичани, які не хотіли прийняти до своєї церкви о.о. Василіянів, а жадали світських жонатих священиків. З ними симпатизували і православні русини з Буковини. Пята група складалася з русинів “поступовців”, які уважали католицьку і православну церкву назадняцькою, тому схілялися до протестантизму. Шеста група, то були це скрайні соціялісти, для яких церква і народність не існували. Провідником цієї групи був Павло Крат. Лишилася ще не велика тоді групка людей, котрих називали “Народовцями”, дуже часто “Драгоманівцями”, а навіть “Радикалами”. Ці люди незахоплювалися ні соціялізмом ні жадною церковною групою. Вони уважали, що самотнім спасінням для українського імігранта в Канаді є, освіта і національна свідомість. І при цьому все і всюди стояли. За це приходилося їм дуже часто переконувати несвідомих одиниць із других груп, і цим наносили на себе гнів з боку їх проводу. А найбільше ненавиділи їх, о.о. Василіяни і “соціялісти-большевики.”

Група народовців поширила найбільше свідомість між українськими кольоністами в Західній Канаді. Боронила всюди від нападів з боку несовісних людей і справляла українського імігранта в Канаді на красшу путь. В проводі цієї групи—на переді був, Т. Д. Ферлей в Вінніпегу, Манітоба.

Свідомі українці у всіх трох степових провінціях розуміли значіння організації тому то організували товариства. Товариства провадили свою освідмляючу роботу через читальні, а там відчитами, представленнями та концертами і всякими другими забавами чи виставами. І їх

робота звертала на себе увагу своїх і чужих людей. Тому й сьогодні ще українські товариства в Канаді являються перед не-українським загалом, представниками українського народу.

Йосиф Ясенчук, Венкувер, Б. К., бувший організатор Українських Народних Домів в Алберті.

В Канаді є багато українських товариств. Найважнішими між ними до наших часів були "Народні Доми". В народних домах єдналися всі, старі і молоді, без різниці релігійних чи політичних поглядів. Всі, що розуміли, що вони належать до одного народу і знали, що в організації сила.

Ті товариства провадили не лише роботу між своїми членами, їх завданням було ширити свідомість і між не членами та інформувати про добрі і гарні українські звичаї і обичаї ще й чужинців так, що колись погорджений "галішен", що року все більше був шанований і поважаний чужинцями. Бо де відбувалося яке підприємство, там наші провідні люди все старалися запросити когось із канадійців, що мав значіння в провінції і такий часто, все щось доброго написав в англійській часописі про українців.

Культурну роботу провадилося в нас на кольоніях не лише в народних домах,

але й українські учителі пробували впливати на українську молодь і в школах, заохочували їх до науки до знання. Часто наминали і згадували дітьом в школі про великого українського поета Тараса Г. Шевченка, який між іншим писав до своїх менших братів:

"Учітєся брати мої,
Читайте, думайте;
І чужого научайтєся
І свого не цурайтєся.

Бо хто матір забуває,
Того Бог карає;
Чужі люди цураютьсѧ
В хату не пускають !...

По містах в Канаді, значно борше, почали українські переселенці організуватися в просвітні товариства, чи робітничі організації, як на кольонії на фармах. В містах була більша нагода, чого не було на кольонії. Однак й на кольонії знаходились одиниці, яким залежало добро свого народа і вони як вміли, так пробували і старалися творити і в себе на кольонії товариства, в яких часто провадилася робота на взір укр. товариств в місті.

Надзвичайно інтересним було бачити на кольонії українське представлення зорганізоване аматором, який колись бачив в місті представ-

Перший український Драматичний Кружок в Вегревіль, Алберта. З книжкою в руках стоїть, Петро Зварич, піонер основатель і провідник.

лення і подібне пробував устроїти на кольонії між своїми сусідами. Там зібрав він кого лише міг в “аматорську групу” і давай давати представлення, або й відограти концерт в честь Тараса Шевченка, Івана Франка або й Маркіяна Шашкевича. Часто члени такої групи були люди неграмотні і приходилося режисерови виучувати аматорів ролі, на память. І справді треба було великої посвяти і терпеливості виучити одно представлення, а хоч би й концерт. Сьогодні тої завзятості між нашою українською молодіжею не здибаємо, яка була колись у тих піонірів.

ЗГАДКА ПРО ПЕРШИЙ КОНЦЕРТ В ЕДМОНТОНІ

Будеш, Батьку, панувати,
Поки живуть люди,
Поки сонце з неба сяє,
Тебе не забудуть.

СВЯТОЧНИЙ КОНЦЕРТ

В день 14-го марта, в суботу, 1914, відбудеться заходом “Українського Драм. Клуба ім. І. Франка” святочний концерт з нагоди 100-літньої річниці уродин Генія і Пророка Українського Народу ТАРАСА ГРИГОРІЄВИЧА ШЕВЧЕНКА.

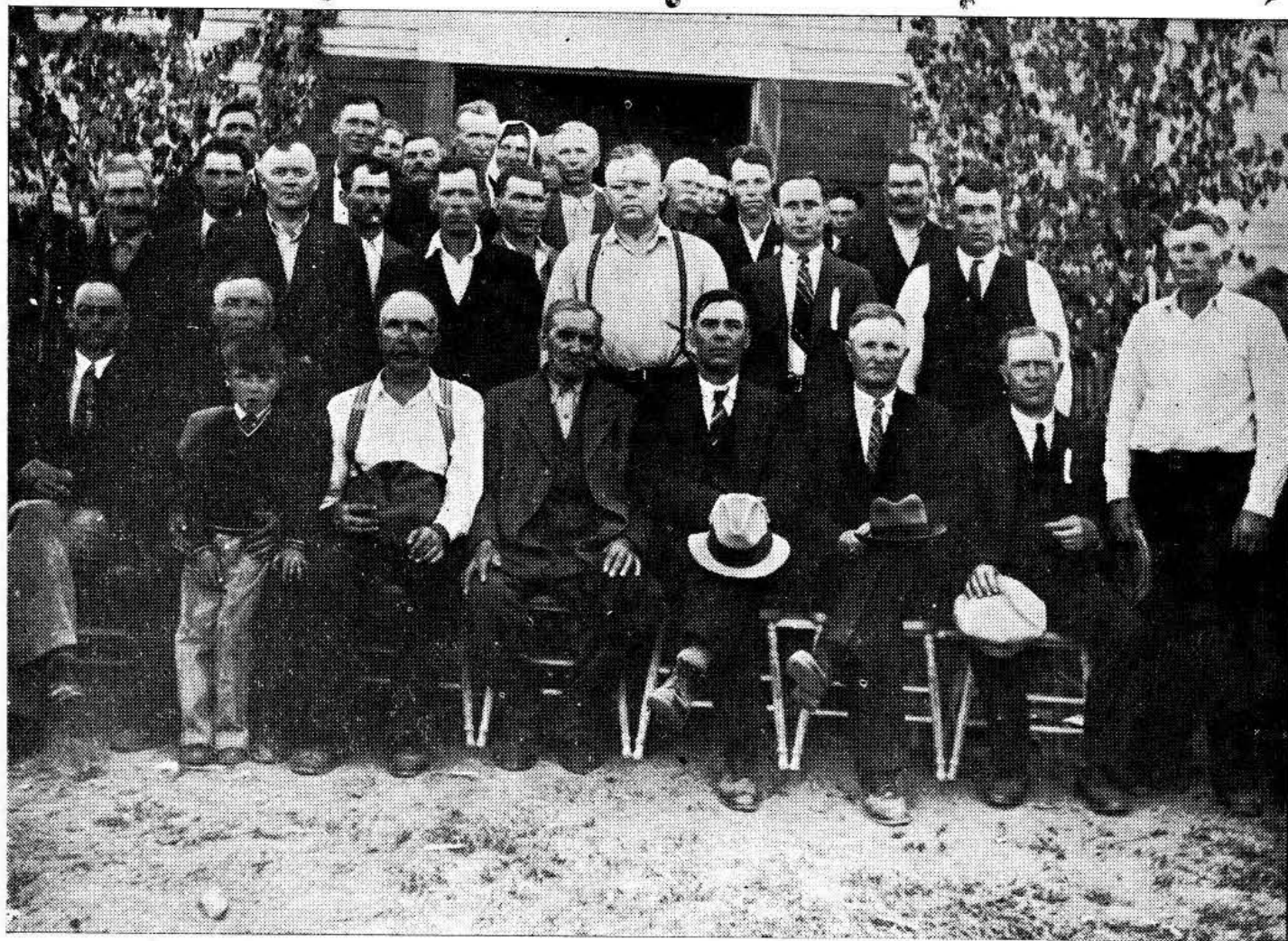
I.

Пращання Вітчизни — сольо на фортепян—відіграє п. Е. Андерсон.
Вступне слово — виголосить — п. Б. Деделюк.
Думи мої — відспіває мішаний хор.
Суботів — (в супроводі хору) — віддеклямує п-на С. Сенюк.
Квітки мої веснянії — сольовий квартет.
Не співайте мені тої пісні — (тен. сольо в супроводі гітари) відспіває славний ліричний тенор, п. В. Стешин.
На що мені чорні брови — терцет — відспівають брати Шатульські.
Тополя — віддеклямує — п-ні Томашевська.
Вулиця — вязанка укр. народних пісень — відспіває мішаний хор.

II.

Хто був Шевченко? — вірчить — п. І. Яремко.
Коли розлучаються двоє — дуєт в супроводі фортепяна — В. Стешин і І. Яремко.
На Великдень на соломі — віддеклямує п-на Є. Фербей.
Сонце заходить — відспіває мужеський хор.
“Послання” — віддеклямує п. Д. Ростоцький.
Завіщання — 2 мішані хори і басове сольо.
Концерт відбудеться в Галі Консервативного Клубу (Стара Церква) ріг Джеспер і 3-тий Стріт.

Фотепяновий супровід обняв п. Е. Андерсон.
Хорами управляє п. Б. Деделюк.

Піоніри переселенці з Сокальщини в Канаді, а потім члени Укр. Народного Дому в Спедден, Алберта

РОЗДІЛ VIII.

Склеп українського “сторника” в Західній Канаді.

ТОРГОВЛЯ МІЖ УКРАЇНЦЯМИ НАЙДОВШЕ КАЛІКУВАЛА

Найгірше і найдовше калікувала між українськими кольоністами на початках торгівля, до якої не мав відваги вчепитися український імігрант в Канаді.

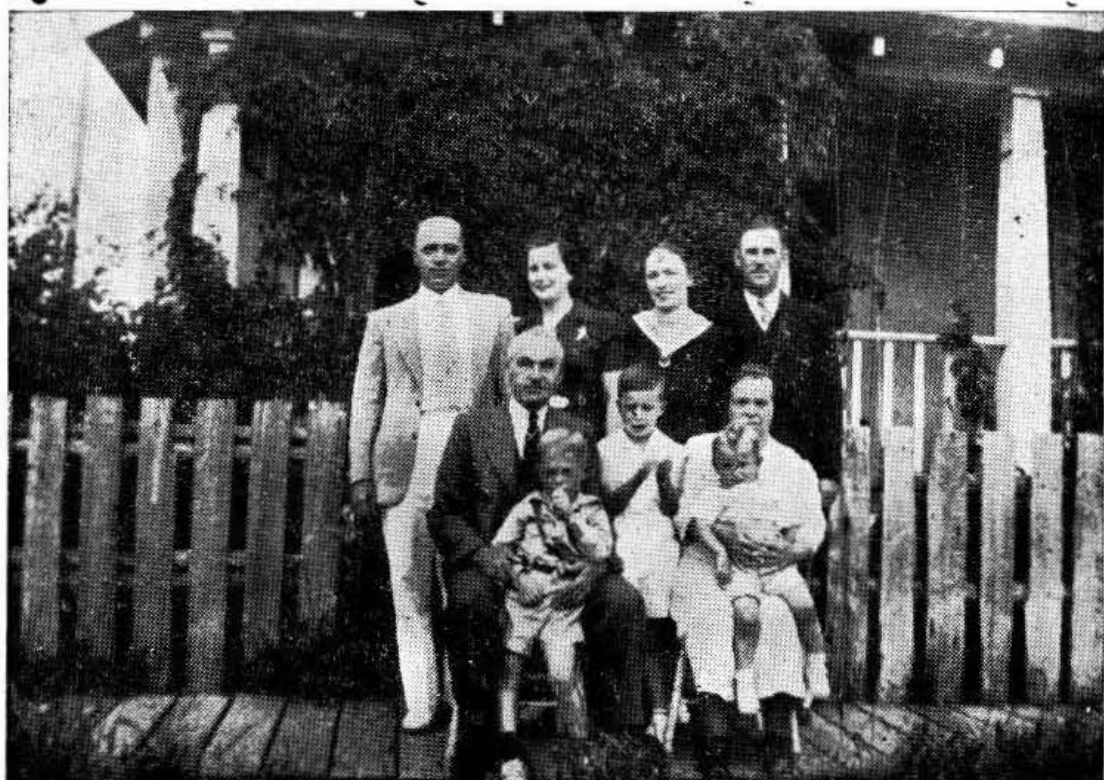
Вже й на фармах наші економічно не зле стояли і робітники в містах відчували красші часи, і молодь наша в школах не зле вчилася; всюди здавалося робили українці поступ, лише до торгівлі були тупі. І тоді, коли український емігрант від тяжкої праці горбився, тоді приміром жидівський накладав сала на черево і то на українській кольонії.

З привички українська жінка ще у Старому Краю торгувала у жидівських там крамницях, і в Канаді застали тих самих приятелів. Тому то наші кольоністи під цим зглядом не відчували koniecznosti основувати своїх склепів, до яких вони з давна не мали замилювання. Цю галузь між українцями, як у Старому Краю так потім вже в Канаді, заповняли чужинці. — Не бралися українські хлопці в Канаді до цієї галузи ще й тому, що боялися банкруцтва. Не вірили, щоби українська жінка при-

викла торгувати у свого борше, як приміром у жида. Це є цікаве відкриття, але на жаль, правдиве.

Перший український хлопець, який відважився і взявся до торгівлі зараз на початку свого прибуття до Канади, був Павло Рудик, родом чи не з Лішнева, у Бродському повіті в Галичині. До Канади приїхав з родичами, 1897-го року і оселилися в околиці Бівер Лейк, Алберта. В 1901-шій році, стрічаємо Павла вже в Едмонтоні, де то він служить українським приходцям за "тлумача" у англійських "шторах", а не довго потім він заложив і собі невеличку крамницю при улиці Кіністіно в Едмонтоні. Займався він ще й продажею реальностей в Едмонтоні. Своєю білгостою, працювитостою і бізнесовим хистом, Павло Рудик, завстидав і чужинців. Бо вже в 1911-му році уважали його за наймаючийшого українця в Канаді. В 1912 році був він управителем готелю "Інтернейшенал" і властителем чотири поверхової камениці "Рудик Блак", при ул. Джеспер в Едмонтоні.

Другий українець, який взявся до торгівлі в Канаді зараз у перших початках був, Федор Фаріон в Сифтоні, Манітоба. Він тоже 1904-го року, почав малою крамничкою у малому "шекови", а по кількох літах

Гнат Павлюк і родина, піонер склепар в околиці Радвей, Алберта. Коло них бачимо вже внуків, а по заді стоять з ліва на право син Петро, доктор і його дружина з Чікаго, Ілл., донька Марія і її муж, п. Снайчук, купець збіжжя в Радвей.

бачимо в него обширний склеп з різними товарами і паровий млин під назвою: "Фаріон Міллінг Ко.", Сифтон, Манітоба. Ф. Фаріон, походив з Борщівського повіту в Галичині.

В провінції Саскачеван, хто перший з українців взявся до торгівлі нема докладних інформацій. Кажуть, що біглим і вчасним українським бізнесовцем являвся Василь Катаринич, в околиці Геффорд, Саск. Однак показалося, що чомусь скоро він зійшов з обрію цієї галузи. Він займався більше рільництвом і готелями. Одного часу був власником готелю в Геффорд. І це мабуть він, являється першим українцем, по Павлові Рудикови, який в Канаді взявся до цього корисного підприємства.

Як українські молоді люди підходили і бралися до бізнесу в Канаді над цим широко не думаємо розписуватися, бо підходили вони і підготовлялися у різний спосіб і починали з різних мотивів. Були такі, що любили це заняття, інші з зазвисті, що прості жиди робили гроші, то чом вони не можуть таки між своїми людьми. Іншим знова вкучилося приміром тяжко працювати на залізній дорозі чи під землею в майні, заощадивши троха гроша, задумав поспробувати, як казали, лекшого хліба. А багато з тих перших українсько-англійських учителів, яких доля не похнула на висші студії до університету, коли навкучилося їм учительовання, бралися до торгівлі. І коли писалося ось ці спомини,

Николай Вірста під власним домом в Белліс, Алберта. — В цій книжці він оповідає про своє пережите.

українців в дрібній торгівлі було зайнятих не менше як три тисячі. Багато є вже фахових ремісників та професіоналістів.

Як пересічний український, приміром робітник в Канаді дороблявся, подаємо оповідання, Николая Вірсти з Белліс в Алберті, під наголовком:

“МОЇ ПЕРЕЖИВАННЯ В КАНАДІ”

(Оповідання Николи Вірсти з Белліс, Алберта).

“Нас в краю було 9-ро у фамілії, п'ять хлопців і 4 дівчині. Найстарший брат помер як мав сім років і лишилося нас осьмеро. Наші родичі були бідні, бо на початку мали лише морг і пів поля. Були дуже працьовиті і до старости приробили більше, мали вже 14 моргів поля. В цім діти їм допомагали в праці.

Я, як мав 16 років мусів ходити до роботи і разом з косарями тягнути косою як дорослий хлоп на панському лані. Малім хлопцем я ходив до школи, але наука спрацьованих дітей від домашньої роботи не бралася до голови. Я заледви скінчив три класи, потім родичі попросили священника і директора школи аби мене виписали з школи, бо треба в господарці робітника і ці мене увільнили з школи. Такий був тоді звичай, що про школу старші люди мало дбали а журилися працею.

В 1907 році мене покликали до війська і я служив при артилерії 30-го полку, що стояв в Пекуличах коло Перемишля в Галичині.

При війську зразу було всіляко а коли привик, то вже було не зле. В 1909 році мене комендеровано до Відня, де я був чотири місяці, а так до Праги на Чехах. Там я був два місяці. В тих чужих краях я багато дечого навчився. Там я вчився і по німецьки говорити. В 1910 році я був определений назад до регіменту в Перемишлі. Там попросив я свого майора аби дав мені відпустку “урльоп” на два тижні поїхати до дому до Перегинська, повіт Долина, відвідати родичів. Мене пустили.

Підчас коли я був при війську, з нашого села поїхало до Канади чотирох молодих хлопців, але тоді ще в нас не знали за Канаду, а все говорили, що поїхали до Америки. Я зайшов в селі до тих родин, що їх сини поїхали до тої Америки і прочитав листи від тих хлопців. В листах було писано, що їм добре і заробляють по 15-ть корон денно і прислали вже трохи грошей родичам. Я прийшов до дому і розказав родичам, що і я хочу їхати до Америки, бо дуже набрав охоти хоч би, кажу, і зараз. Тато на це не годилися, кажуть: “Ти сину вояк і не можна з війська дезертувати, бо як зловлять то мусиш відпокутувати”. Я кажу, що вісім місяців задармо служити ще при війську і користи з цього нікому, я зараз їду. Брат попер мою думку і тато вже не перечили лише кажуть: “А щож з мундуром та шаблею зробиш?” — Відошлю до регіменту. Зараз таки того дня написав до агентів по інформації і за пару днів вони мені відписали.

Пішов я до війта, а був він мені добре знакомий і попросив аби видав мені “робітничу книжку” до роботи до Німеччини, що він і зробив.

Вісім день був в дома а так тато відвезли мене до Крехович на стацію, там я попрощався з татом, обцілював їх а вони мене і дуже плакали, бо предчували, що більше мене не побачать. Потяг приїхав і я сів і поїхав. Нім я сів на потяг тато дуже наказували мені, аби я добре в Канаді заховувався, шанував других і був ощадний, та абим не забув за братів та сестер в краю і аби не забував про Бога та не цурався своєї віри.

До Перемишля я приїхав над вечір і дуже мав охоту стрінути своїх знайомих на стації, але з вагона я не виходив, бо боявся аби хто не пізнав мене у цивільному убранню. Через вікно я заглянув дуже доброго приятеля цугс-фірера Оржиховського, але я до него не признавався, бо душа була на рамени, а нуж хтось довідається, що дезертер?

Заїхалисьмо до Мисловиць і там була візита на пашпорти. Я з собою взяв ще молодого хлопця Петра Луклана, ми собі були кузини і він їхав на книжку до Німеччини на роботу. Агенти зараз почали відділювати людей хто де їхав і ми щасливо дісталися до Німеччини. Там вже я віддихнув, бо був безпечний, що вже не завернуть. Шестого марта ми вже їхали до Антверпен в Бельгії. Там чекали два дні на шифу; ходили по місті і приглядалися великім будинкам та гарним церквам, а 9-го марта булисьмо вже на морю. Шифа була тягарова, що привозила худобу з Канади до Бельгії.

Ліжка на шифі були залізні і поверх одно другого, а було нас в одній сали поверх дві сотки. Агенти захвалювали перед тим, що на шифі всякі вигоди і шифа почтова з чотирима коминами, а ми мешкали в тій самій сали де перед тим з Канади стояла худоба, лише повмивали і побілили вапном чи чим там, аби не було чути худобячого сопуху.

На 21-го марта ми дісталися до Ст. Джоґн, а так приплили до Квебеку. Там знова нас візитирували, чи хто не слабій. На шифі дуже люди слабували і їда була дуже кепська. Багато давали риби, але від неї ще гірше люди слабували. При візиті треба було мати \$25.00 готівкою, бо хто не має, казали, що зевернуть. Я був дуже в страху, бо не мав лише п'ятнайцять долярів, але в біді і розуму чоловік вчиться. Звинув одну десятку в двоє ріжками до гори і як переходили попри агента чи офіціяліста показав, що було в мене дваїцять п'ять. Як цю процедуру минув, то вже чувся щасливий в Канаді. Коли вже в Канаді то вже всьо зло думаю минуло. В пару годин ми сіли на потяг і відїхали на захід.

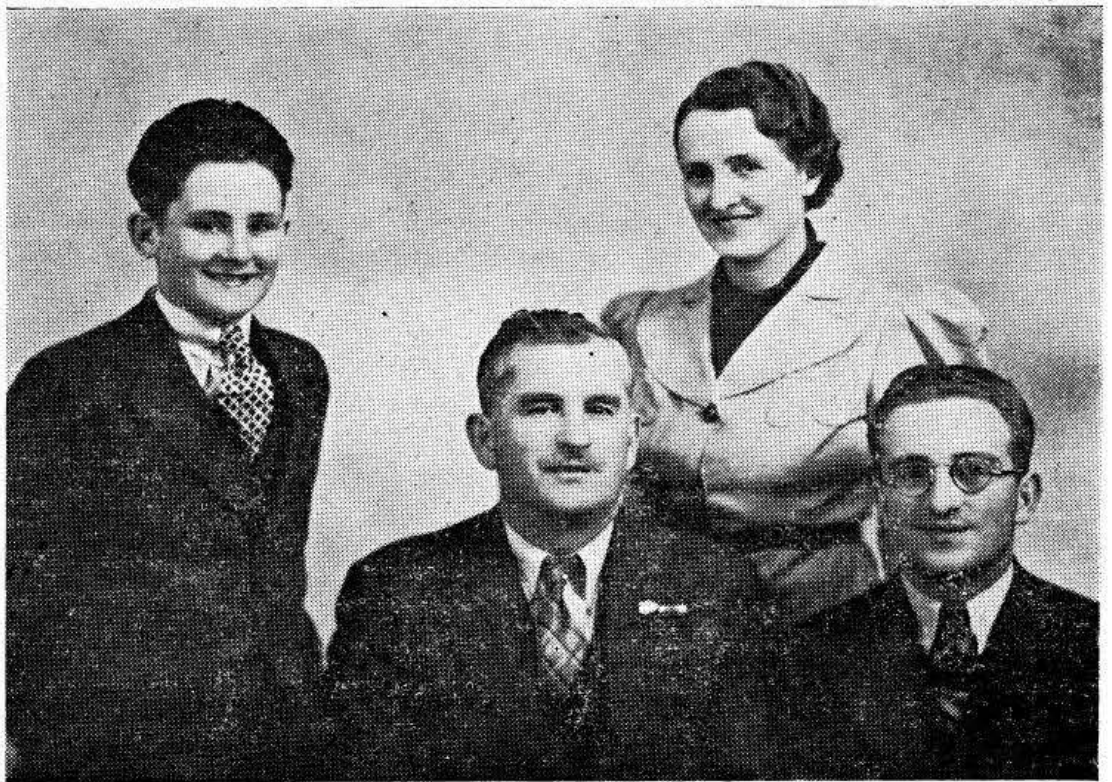
Їхалисьмо тими онтерійськими пустарами аж нудьга брала і третого дня над вечір приїхали до Вінніпегу.

Нім доїхали до Вінніпегу на якійсь малій стації пізнали свого края-на Федора Яцуку, шукав там роботи, а що не було вертав назад до Вінніпегу. Нам дуже приємно було його здибати, бо знали, що він нам стане в пригоді. Першу ніч ми з ним переночували на однім матраці, бо ліжка там в його кімнаті не було. На другий день пішли в місто

купити їди—і треба було шукати роботи, але не знайшли. Третого дня знова пішли шукати роботи і надибалисьмо гурток людей, що стояли коло якогось офісу. Ми зачули, що вони говорять по українськи і ми приступили і запитали чого вони тут чекають, а ті сказали нам, що тут записують до роботи. Ми запитали, яка робота? — Відповідають, що мулами орати і возити землю, а платня \$35.00 в місяць і харч. Таж то купа грошей гадаю, в старому краю і за пів року тільки не заробиш. Записалися і ми.

На другий день рано відїхали залізницею і над вечір були вже в місточку, що звалося, Болгаріс в Саскачевані. З стації ми ішли ще дві милі пішки на ферму, а там повно всяких возів, плугів, скрипів та другої машинерії, багато коней і мулів. Це був Д. Дж. Мекартурів ренч, він був головним контрактором від нових доріг і залізниці. Другого дня рано взялися до роботи. Звинули шатро, яке там було, поклали все на вози "домпінг вегон" і рушили як татари степом дальше на захід. Вїхали яких 18-ть миль і там над якоюсь, здавалося, гарною річкою розтаборилися. В тій річці гадя плавало як риби так багато, чого я ще з роду і потім вже не бачив.

Там ми почали сипати насип під колійову дорогу. Одні орали інші

Петро Луклан і родина, склепар і провідник між українцями в Глендон, на північ від Сейнт Павль, в Алберті.

тягали землю великими скрипами “фреснами” називали. Хто мав четверо коней або мулів тому платили \$40.00 на місяць. Хоч робота була тяжка але гроші файні. Там робили вісім місяців доки не замерзло. Звідтам післав я \$60.00 родичам, а так пізніше ще \$40.00, але то було вже як приїхав до Вінніпегу.

Зимою я записався до ліса аж до Форт Френцес по \$20.00 долярів на місяць. Заледви виробив місяць, бо зима була завальна і дуже зимно, що трудно було витримати і робота тяжка. До стації було 18-ть миль і ішов пішки, але щастя, що натрафив на “ватер-тенк” на треці і там був огонь, пец, що ogrівав воду, там я трохи обігрівся і так дістався до стації. В пару годин надійшов потяг я поїхав назад до Вінніпегу. Тоді робітники з бегами-торбами, як старокраєві діди швендалися від стації до стації. В кого не було гроша то пішком і по кілька сот миль чимчикував в голоді і холоді. Але все минається і то забувається.

В Вінніпегу за кілька день ми дістали роботу при “екстра-генку” \$1.25 на день і з цього треба було собі борт платити. Робота було тяжка але й жити треба було, мусів робити. Робив цілий місяць.

Все я мав думку дістатися до Брітіш Колюмбії до майни і нарешті під весну записували до нової там дороги коло Едсон, а було то 1911 року. Платили \$2.00 денно, але з того обтягали по \$1.00 за харч.

З Вінніпегу їхалисьмо Сі-Ен-Ар-ом до Едмонтону, а так до Едсон. З Едсон до Гінтон трен їхав від п'ять до десять миль на годину, бо вода заляла домпу і нанесла ріща. Потягом колисало як шифою аж страшно було, здавалося, що леда хвилі перевернеться або вискочить з рійок. З Гінтон їхалисьмо ще два дні пішки, а там були вже цельти та всяка збруя до роботи. Це було на Грент Тронк дорозі.

Забралисьмо джагани, бігі та шуфлі і сокири та прирубували ліс і корчували корчі на вазову дорогу. Земля була ще замерзла і форман був якійсь Скачмен вічно гадемував. Поробилисьмо там два дні і повтікали з роботи. Але в дорозі назад надибали другий такий “генок” і нас закликав форман до роботи. Це був вже людяний чоловік і ми там робили з ним аж до осіни.

В 1912 році зимою записався я вже з Едмонтону до ліса на захід від Едсон, там виробив два місяці за дурно, бо контрактор збанкрутував і ми заледви до Едмонтону голодні дісталися. В Едмонтоні зайшли на Кіністіно (96-та улица) і там здибали якійсь “бордінг гавз” і мали платити \$20.00 на місяць, а в нас і центушка не було. Три дні шукали роботи по місті і кругом Едмонтону і заледви дістали роботу в цегольни і заробили тільки, що нам стало заплатити господини за харч.

На весні поїхали знова до Гінтон до залізної дороги і там робили аж до осіни. В зимі я записався знова до ліса до Принц Алберт в Саскачевані. Довго там не робив бо дуже заслаб і вернув до Едмонтону. В 1913 році літом робив всіяку роботу, а на зиму то є 1914-го року по-

їхав до Брю Лейк тесати "тайзи" швелі. Там я довідався, що відкривають нову майну, копальню вугля і там я дістав роботу. Пробивалисьмо в скалі тунель до вугля. Розстрілювали динамітом день і ніч аж врешті добилися до вугля. Тунелю того було більш як 600 фітів, стіп. Робота була дуже небезпечна, але робити мусілося бо треба було жити.

Григорій і Йосипа з Стефановичів Фарина, піоніри перше в Стюартбурн, Манітоба, а потім в Нортерн Валеї в Алберті. Тепер секційний форман у "Сі-Ен-Ар-а в Елк Пойнт, Алберта. На світлині стоять їх діти, Розалія, учит. д. ек., Левко, окуліст, Катруся, учит. і Роман, студент.

Вже й знайшли вугіля то робити було тяжко, бо свіжого воздуха не було, аж так добилися вуглем до гори і пробили воздух, але до того часу робітники з роботи повтікали в кінці і я не мав що робити і відїхав до Едмонтону. Тоді почалася війна Австрії з Сербією і всі чужинці мусілися реєструвати. В Едмонтоні ми оба з Іваном Іваницьким дістали роботу в Вестерн Стіл Ко., робили через три місяці, а так для нас роботи не було, бо певно тому, що ми були чужинці. Ми відїхали до краєнів на Делф, Алберта, до Михайла Тичковського і до Василя Федіняка і там по 50 центів на день робили коло молочіння. В зимі там пе-

реживали і я вчив діти по українськи і за це платили 50 центів на місяць від дитини.

В 1915 році я знов поїхав до Брю Лейк і там дістав роботу в майні. Піт бос був вже містер Блейк, а потім Коррей, дуже розумний чоловік і робота йшла добре; там виробив я півтора року. Там заробив трохи гроша і нас у трох до спілки вирентували саялю в Рудик Блок на рухомі образці. Не довго ми там побізнесували, бо рент був великий і фільми дорогі, а по п'ять центів тикети, отже не виходило на рахунок. За місяць ми свій бізнес звинули і я з Дмитром Галушком поїхали до Словгед до майни, коло Коал Спур Бренч і там у "кейфі" як усунулося вугілля малом життям не заплатив. Відти поїхав до Корбін, Б. К. і там робив в Гіб Шов, потім у Блеймор, а так ще й в Роздейл. А в 1918-му році вернувся до Коал Спур а потім до Кедомін, майни.

В 1919 році вже було по війні і з краю дістав листа, що там ще гірша біда, як було за Австрії, я рішився лишатися в Канаді. В місточку Кедомін я збудував собі "щечка" і рішив оженитися, що й зробив. Взяв доньку Василя Кутири з Чіпмен, Алберта. В 1920 році у Кедомін майні занялася майна і нас 50 майнерів гасили цілий місяць і нічого не помагало. Робилисьмо по 16-ть годин денно мов в пеклі кожної хвили смерть була за плечима. Багато майнерів розійшлося відїхали, а нас кільканайцятьох, що хотіли заробити гроша лишилися і відкрили тунель з другого боку гори і там добували вуголь.

В грудни 1920 року заслабла моя жінка і цілий рік лікар в Кедомін її лічив і нічого не помогло, повіз до Едмонтону до доктора Алана і той зробив операцію, другого дня, то є, 1-го січня 1921 р. вона померла в Александра Шпитали, в Едмонтоні.

По тих всіх клопотах й робота не була мила, хоч я робив то всеж здавалося без ціли. В половині липня 1921-го року, я взяв собі знов, як то кажуть, урльоуп і поїхав до Торонто, Онтеріо. Там стрівувся з краянами, а при цім із давною сусідкою, ще у рідному селі, Марією дочкою Михайла Мельника і Анни з роду Луклан, в грудні приїхали до Едмонтону і тут взяли шлюб. В пару днів, жінку лишив у добрих людей в Едмонтоні, а сам поїхав до майни заробити грошей. Але трафив, що майнері вийшли на страйк і не було роботи аж в червні 1922-го року. Тоді забрав туди і жінку, я рачкував в тунелях і добував вугля з майнерами, а вона варила нам їсти та й шмаття прала.

В 1925 році мене в майні дуже вугля побило так, що я два місяці не міг на ноги стати, і від тоді ноги в мене слабі. В 1925 році лишилисьмо майну і поїхали до Белліс і купили будинок, що називали "Готель". Коштувало багато праці і гроша нім ми його злагодили на готель так, що в 1926 році уряд дав нам лайсенс, позвоління продавати пиво і людей перетримувати. У два роки потім пристав я ще до спілки

до парового млина на Белліс і бізнес не злий ішов і в готели і в млині, але прийшов вогонь, згорів готель а так і млин, понеслисьмо більше як \$8,000.00 шкоди.

Готель побудували другий, що бачите на світлині, на іншому місці в цій книжці.

Багато пережилося в Канаді за тих трийцять два роки, але всіх гараздів і на воловій шкурі не списав би. Переживав їх не лише я, але тисячі других наших людей переживали може ще гірші гаразди. Цікаво лише як згадаєш тепер, як то людина всьо витримала. Все одно, дуже приємно нагадати ті часи, бо це мов сон, а ті переходили в життя, неначе вандрівка в сні.”

Стефан Панців, дружина, донька і зять п. Кріщук та внуки, піонір—поселенець околиці Ваг, в Алберті.

Д. М. Якимець, примірний громадянин і піонір фермер, в околиці Еґрімонт, в Алберті.

Громадяни і діти школи "Коцман" на першому українському діточому концерті в тій околиці. Концерт устроїв учитель, Іван Никіфорук, 1922-го року.

РОЗДІЛ IX.

УКРАЇНСЬКІ КОЛЬОНІСТИ І ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В КАНАДІ

Не всі горожани даного краю однаково інтересуються громадськими справами чи державною політикою так, як сего вимагає устрій держави. — Багато залежить й від свідомости громадян та державної господарки і її проводу.

Коли оселялися українські переселенці з Європи в Канаді, то цей край був ще звичайною кольонією, хоч мав вже ніби свій уряд. Особливо західна Канада, не була як слід зорганізованою; була в стані кольонізаційним і господарка політична провадилася в ній після обставин і вимог.

Український кольоніст як заїхав в цю широку і безмежну країну, а ще як забився далеко в ліси в пустарі, то всякі строї і устрої політично-державні його не обходили і він тим не журився. Знав свої обов'язки на гомстеді, а це, рубати ліси, тягати коріння, витягати з землі каміння і заснувати там господарку. А зробить се, то дістане на це "патент", мов медаль піонірського "багатерства" чи відзначення; щось в роді призначення.

Аби дістати "патент", мусів такий кольоніст підписати ще декларацію на вірність королеві чи королеви і державі, аж тоді дістав "папери" горожанські. Став горожанином Канади, але не Великої Британії.

Коли приходили федеральні чи провінційальні або й дистриктові вибори, тоді між кольоністів їздили політичні агенти і поучували нових "горожан" як і на кого мають голосувати.

Лучалося, що бувало рано приїде до фермера оден такий політичний агент і вчить, що він повинен голосувати на Гаррісона, бо він файний чоловік, а над вечір приїде другий і каже, що Гаррісон сякий такий і всі русини повинні голосувати на Фергусона, бо його партія русинів до Канади спровадила.

Підчас федеральних виборів дуже часто, ті нові горожани діставали "Горожанські Папери", це залежно було від того, як він прирік агенто-ви, що буде голосувати на його партію, яка в тім часі мала право видавати ті горожанські папери. Хоч це було проти законно, але за це відвічальність спадала на "агентів", ані на кого іншого. Лучалося й таке: "що обіцяв пан кожух, тепле його слово". — З цим найбільше клопоту мали наші неписьменні кольоністи. Дехто й патент на ферму дістав, а горожанських паперів не бачив.

Вчасних українських громадян, які вже в початках інтерсувалися політичним рухом між своїми людьми в Канаді знаємо, Теодора Сте-

фаника, Мих. Слободу, Томка Ястремського, М. Диму, Ів. Негрича, Василя Каракоцюка, Павла Гігейчука, Т. Д. Ферлея, Федя Тацюка, Василя Цюпака, всі в Вінніпегу в Манітобі. Окрім висше згаданих, були люди "політики" місцеві на кольонії, і ці звичайно грали головну роль під час виборів.

В Саскачевані "політикою" між українцями журилися П. Швидкий, Іван Пугатий, Михайло Кунь, М. Островський, О. Мегас, Ю. Андрухович і багато других.

В Алберті між українським населенням знані були як політики, піоніри, П. Кіляр, Павло Рудик, Мих. Говда, Петро Зварич, Андрій Шандро, Василь Гаврилюк, Іван Летавський, Вас. Полишій, Вас. Пилипів, Теодор Немирський, Петро Кульматицький, Кіндрат Шеремета і багато других.

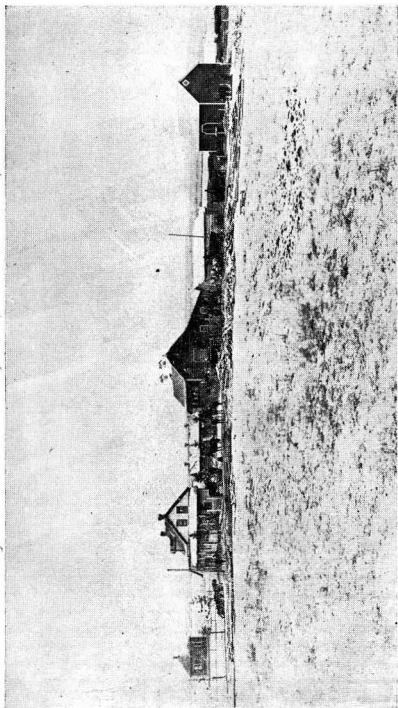
У часах української еміграції до Канади, в Канаді було лише дві політичні патрії, і кому не сподобалася одна то голосував на противну, і так на переміну. Часом заходило й таке, що "чия горівка на столі, того право в селі". Ще й приговорювали, "що за ріжниця: одна за вісімнадцять, друга без двох двадцять"...

Більше поважно взялися до політики українські кольоністи в Канаді вже тоді, коли зрозуміли більше англійську мову, закони, навчилися читати устами і приписи, чулися більше в дома як на чужині; зрозуміли що всьо добро в краю, походить від народу і його дбайливости, а всьо зло, від їх байдужности і недбальства.

ПЕРШИЙ РУСИН-УКРАЇНЕЦЬ ПОСЛОМ В АЛБЕРТІ

Скоро українські переселенці в Канаді привикли, зрозуміли мову цього краю, вивідалися про звичаї і обичаї жителів і господарів тої багатої землі і самі вони прийшли до свідомости, що й вони є співгромадянами цієї країни, бо повичищували землі з корчів, повиягали пні і коріння та каміння з землі і орали та засівали її золотистою пшеничкою; побудували й дороги в краю комунікацію; побудували на фермах господарства, публичні доми, школи, а там ще й міста та місточка, тоді, як горожани в повнім значінню, почали інтересуватися й дрібною політикою. Іменно: одні старалися бути в шкільній раді тростісами, другі дистриктовими кавнсілменами—радними, інші рівами—війтами в муніціпалах. Всюди там брали живу участь, лиш до посольства не мали відваги. Здавалася їм, гей-би ще не були за досить багаті, та достаточ-но кваліфіковані.

Перший українець, який ще 1911-го року відважився кандидувати на посла до парламента в Канаді, це був Василь Головацький, соціяліст. Жив в Вінніпегу, а кандидував на округ Селкирк в Манітобі. Дістав він заледви 146 голосів. — У вир цієї політики впхнули його Павло Крат і Матвій Попович, редактори і організатори соціал-інтернаціоналістично-

Фарма Андрія Шандри, над рікою Норт Саскачеван, 1912 року в Альберті.
(Андрій Шандро перший руський посол до албертійського парламенту)

го руху між українським робітництвом в Вінніпегу, а потім ще й поза Вінніпегом.

Їх соціалістичній пресі тоді, грозило банкруцтво і вони аби здобути будь яких фондів загадали вмішатися в політику, бо водилося тоді, що підчас політичної кампанії можна було дещо зібрати фондів на пропаганду політичну, і з боку дещо дістати. Цей звичай, вони і потім часто обсервували хоч були певні, що їх кандидат не мав шансів.

По цій тоді першій політичній пробі, В. Головацький нагнівався на своїх товаришів і незадовго лишив їх, бо подався до секти “Руссалістів” і виїхав з Вінніпегу до Зєдинених Держав толкувати “біблію”, там й помер. В чотири роки потім, Павло Крат теже лишив “інтернаціонал” і 1915 року дався висвятити на презбитеріянського проповідника в Торонто, Онтеріо.

З тої “трійці” лишився на давньому пості, лише Матвій Попович. І він на половину від українців відлучився, бо посватав єврейку і швагри тоді, помагали йому в розбудові інтернаціоналу між несвідомим тоді ще середно-європейським елементом в Канаді.

Рішучий і дійсний політичний рух між вчасними українцями кольоністами в Канаді, почався 1913-го року в провінції Алберті. Називаємо це політичним рухом, бо він дійсно заслугує на таку назву. — З чого, ким і як він починався:

В половині січня 1913-го року, розв'язано в Едмонтоні парламент і проголошено нові вибори на день 21-го квітня, 1913 року.

Свідомійші українці тоді, як Роман Кремар, Павло Рудик, Петро Зварич, і другі, порадившись між собою, що пора аби українці в цих виборах взяли активну участь. Бо, по розподілах виборчих округів, є вигляди, що українці можуть при добрій волі і організованности та згоді, вибрати що найменше три послы. То чом-же не поставити українських кандидатів? Але як до цього взятися?... І Р. Кремар піддав гадку, щоб скликати всенародне віче, яке й відбулося з початком лютого в місточку Чіпмен, Алберта.

Виборчі округи, які вже тоді були заселені русинами, так вони тоді ще себе називали, були Вікторія, осередок місточко Ламонт; Витфорд, осередок околиця Шандро; Вегревіль, осередок місточко Вегревіль; Верміліон, осередок місточко Менвіль аж на північ по ріку Норт Саскачеван. І округ Сторджен, осередок Егрімонт. Були ще й другі округи де мешкали українці тоді, але вже меншим числом як у висше згаданих. Найбільший процент мешкало українців в окрузі Витфорд, і на цей округ була певна надія, що як де інде не вдасться вибрати свого чоловіка, то там певно виберуть. Так і сталося.

Народу на “віче” до Чіпмен приїхало багато із всіх закутин української кольонії. Здалека їхали два дні кіньми, а їхали, бо цеж перше народне віче!

На вічу виголошували промовці високопарні патріотичні промови і це imponувало вічевикам.

У бесідах натискалося найбільше на те, аби підчас офіційних конвенцій в дистриктах, виборці старалися ставити своїх людей в кандидати.

Н. і П. Буяр, піоніри почтарі і склепарі в околиці Дазнінг, Алберта.

Тоді хтось з публіки запитав председателя: "Добре, що ми тут радимось, але не знати чи партія згодиться на наших кандидатів?" — На салі счинивсь шмер, всі звернули голови в сторону звідки вийшло це питання.

Питання, "що партія скаже", забило клина в цілу справу. І ті, що мали які такі "жнива" і заняття в часі виборів, скоро вицофалися з салі на двір і там почали між собою нараджуватися.

Партію, яку мали на увазі вічевики, то була партія ліберальна, яка була тоді при кермі в Албеті. І присутних вічевиків, які до цього часу підчас виборів попірали все цю партію, на салі була велика більшість.

Дехто із ініціаторів віча завважив, що з цієї гречки муки не буде, скоро затягнув кожуха на плечі і поїхав в свояси, до дому. Лишилися лише ті, що хотіли повести справу так, аби був вовк ситий і коза ціла. І обміркували:

Рішили вислати з "віча" резолюцію до прем'єра Ситфона в Едмонтоні, висловлюючи при цім бажання і сентимент віча.

Резолюцію цю подаємо в цілості в англійським тексті так, як вона була надрукована тоді, в Едмонтон "Булетін", під наголовком:

February, 1913.

RUTHENIANS ARE WITH GOVERNMENT

Large Gathering Held at Chipman at Which Resolution Approving the Sifton Administration is Unanimously Passed.

A delegation of Ruthenians waited on Premier Sifton a few days ago and presented him with a copy of the following resolution, which was passed at a large gathering of Ruthenian delegates held at Chipman:

Resolved, That we convey to the Honorable A. L. Sifton, Premier of Alberta, our high regard for and confidence in him, and for his Government and the private members supporting him, in whose constituencies the majority of our people are his strong supporters.

That we bespeak from him and them, the same equitable treatment in the future that we have had in the past.

Resolved, That we appreciate the Franchise which is granted as freely to us as to any other people of foreign birth and in the exercise of that privilege and of the privilege of nomination as a political candidate, we do so as Canadian citizens.

Resolved, That, while we are proud of the country of our birth, and desire over to keep before us its highest ideals, we recognize that in this, our adopted country, we as citizens are accorded all the rights and privileges of Canadian citizenship and that we believe it to be our duty to work in harmony with all our fellow citizens to build up a united and prosperous nation without distinction of race or creed.

We believe this to be not only our duty, but in the best interest of ourselves and our children, today and of future generations, who, we confidently believe, will be intimately associated with the social, commercial and political life of this great free country of our adoption.

Олекса Сливінський і родина на фермі в Ту Гілс, Алберта. До Канади приїхав хлопцем 1897-го року, з села Ясенів, повіт Городенка в Галичині. На початках працював як робітник і потім оженився з Марафтою Гордійчук і оселився на фермі. До 1941 року тішився гарною родиною і 960 акровою фермою.

Василь Якимець, піонер фармер, сторник і готельник в Елк Пойнт, Алберта. Хоч ще малим хлопцем лишився бідною сиротою у селі Серни, повіт Яворів, Галичина, то до Канади дістався аж вже в 1911-му році, за ошаджені гроші, які заробляв у наймах, то за 30-ть років побуту в Канаді, міг вже тішитися своїми здобутками. А не приходили вони з медом.

НЕУДАЧА НА КОНВЕНЦІЯХ

На “всенародне віче” в Чіпмен, приїхали русини всіх станів і поглядів, і погодити і вгодити всім, було неможливо, бо кожда група хотіла би висунути свого кандидата; ну, а на всіх не було місця. — Незабуваймо й про це, що у тих часах наші в Алберті були дуже між собою розсварені за “віри”. І аспіранти на кандидатів знали це, тому ніхто не мав смілости зголошуватися на кандидата, а чекав на “чойс” вічевиків, а ці цього не рішили. Всі розстроєні відїхали домів і чекали аж до офіційальних ліберальних конвенцій, як виборці і їх делегати рішать. Мовчали і чекали, а тим часом чужинці робили свою роботу між руськими виборцями.

Одинокий, що підготовив в свою сторону делегатів був, Андрій Шандро, в Витфорд дистрикті. Всі другі, очікували готових “голубців”.

ВИБОРЦІ НЕ ВДОВОЛЕНІ

Делегати, яких вислав “нарід” на ті офіційні конвенції, далися довертати з середини і це завважили наші кандидати і через це навіть не старалися висувати свого імені підчас конвенцій. Номінацію отримали у висше згаданих, окрім Витфорд, дистриктах, чужинці. — Це не подобалося деяким виборцям і викликало між сусідами невдоволення. Мовляв: “ади, партія любить русинів, як вони її поперають, але коли приходить русина вибрати послом, то вона до него обертається хвостом”. Хоч по справедливому сказавши, цей закид не мав підстави, але таким сентиментом дехто послугувався.

І невдалося нашим поставити своїх кандидатів на ліберальних конвенціях, тоді—виборці округу Вегревіль, запробували щастя на консервативній конвенції, яка відбулася 31-го березня, 1913 року в містечку Вегревіль, Алберта. Перед тим повели широку агітацію в дистрикті, вибрали більшість делегатів українського походження і були певні, що вдасться їм номінувати Петра Кульматицького на кандидата з рамени консервативної партії.

Означеного дня Вегревіль аж душився від натовпу. На конвенцію приїхали не лише делегати, але й фермери з округу, всі з надією, що тріумф буде по їх стороні.

Тавн Гал — сая, була виповнена по береги. Там піднеслася куртина і ззакуліс вийшов консервативний комітет, а між ними і Петро Кульматицький. На сали понеслися гучні оплески. Президент місцевого консервативного клубу містер Фрейзер, отворив конвенцію.

Делегати українці розглянувшись кругом, зтирали руки з вдоволення, що їх більше як других; певні, що перемога по їх стороні. — Інакше однак міркували не українці.

Секретар прочитав процедуру, після якого порядку годиться перевести конвенцію і другі партійні справи. — Хтось вносить, щоб вибрати “номінаційний комітет” і той обміркує про кандидатів. Внесок перейшов.

За внеском голосували й українці. Не розуміючи політичної ключки, допустили навіть до того, що у номінаційний комітет увійшло більшість неукраїнців.

Підчас коли номінаційний комітет за кулісами раду радив, тоді на сали говорили бесідники на політичні теми.

За пів години на естраду увійшов “форман” номінаційного комітету і заявив, що кандидатом на дистрикт Вегревіль, номінований містер Моррісон, місцевий адвокат.

На сали счинився гамір і понеслися голоси протесту. Українці жадають голосування. Предсідник переконує їх, що номінація перейшла правно.

А. Зигмант, делегат з Іннісфрі, прискочив до стола хватив реєстрову книжку і втік з нею на двір. За ним пігнався секретар і мійський по-

ліцман Б. Роджерс. — Українські делегати зрозуміли в чім діло і собі кинулися ратувати Зигманта, за тими побігли відтак ще й інші.

І не взяло багато часу, як билися делегати на сали, на коритарі, на улиці і відтак на торговиці в місті.

“Війна” тревала майже годину і отихомирила войовників заледви обідна година. Патролювали лише не великі групи по улицах Вегревілю, чи не наступає ворог.

Зигманти з книжкою сховався і не показався аж по обіді, і шпурнув книжкою в поліцмана кажучи, “то ейч” з вашою книжкою, ми собі виберемо кандидата й без вашої книжки. Так й сталося.

Десь коло другої години по обіді зібралися невдоволені делегати на торговиці і запропонували, аби Петро Зварич, прийняв кандидатуру незалежного кандидата на посла на округ Вегревіль.

Петро Зварич був на місці і сейчас вискочив на фермерського воза і заявив:— “До сього часу, я ревню попірав ліберальну партію, але в цій політичній кампанії завважив, що “як ліберальна так й консервативна партія не трактують русинів українців як горожан, тому приймаю вашу пропозицію і буду кандидувати як незалежний кандидат на посла сих виборів з округа Вегревіль.” — Оплески...!

Андрій Шандро, перший русин послом в Алберті, 1913. Родом з Руського Банилова, на Буковині. До Канади приїхав хлопцем з родичами, 1898-го року.

На округ Вікторію, згодився кандидат Григорій Крайківський. Всі приклонили колись, ліберальної партії. А Павло Рудик з Едмонтону, кандидував як незалежний ліберал на протів Андрія Шандри, правительственного кандидата у Витфорд окрузі. Було там ще й двох англійців, іменно: Др. Коннолі, незалежний ліберал і Дик Гюстон, консерват.

Павло Рудик, перший українець skleпарем в Канаді, готельник і властитель каменниці в Едмонтоні, Алберта.

В окрузі Сторджен, де кандидував міністер просвіти І. Р. Бойл, ніхто з українців не важився кандидувати.

По виборах, які відбулися 21-го квітня, 1913 року, ніхто з незалежних українських кандидатів не вийшов побідно. Вийшов лише Андрій Шандро, як правительственный кандидат русин, у Витфорд дистрикті.

ПРОВІНЦІОНАЛЬНІ ВИБОРИ І УКРАЇНСЬКІ УЧИТЕЛІ В АЛБЕРТІ

По сензаційних виборах 1913-го року в Алберті, І. Р. Бойл, став даліше міністром просвіти в Алберті і не забув русинам того, чого вони йому і його партії наварили. І аби пімститися на них, він винував за це, ось тих горстку, як він називав, “галішен тічерс”, мов би то вони були тими політичними інстигаторами і побудили русинів вибирати своїх людей на послів. В таким змислі переконував його Мих. Островський, руссофіл з Лемківщини в Галичині, а ліберальний організатор між русинами українцями в Алберті.

Не взяло більше як місяць по виборах, як то п. Бойл за одним почерком пера сканцелював тим “галішен тічерс” перміти. Бо учителювали тоді трох українських студентів в Алберті з Алберта Каледж, Н. Гавинчук, М. Гошко і П. Божик. Сім студентів з Манітоба Каледж в Вінніпегу і мабуть трох українсько-англійських учителів з третьої класи сертифікатом на Манітобу. Всі безперечно, пермітники. Бо тоді кваліфікованого українського учителя на Алберту ще ані одного не було. — Перший українець, який скінчив “Нормал” в Алберті, то був Василь Курієць, але аж в 1916 році.

Пан Бойл думав, що як понагонить тих учителів, то й збудеться клопоту; бодай на чотири роки буде мати спокій і русини стануть в Алберті назад покірними політичними “козами”. Та не так сталося. Його “указ” обурих тих покірних русинів до крайности і ціла українська колонія запротестувала так, що потерпів на тім і п. Бойл, а ще гірше ліберальна партія в Алберті.

Русини, котрі колись при виборах ревню поперали ліберальних кандидатів, від тоді, стратили своє давнє довірря як свободолюбивої партії, яка все і всюди перед виборами чванилася своїм лібералізмом і приязельством Русинів в Канаді.

ТРОСТІСИ ШКОЛИ КОЛОМІЯ, СТАНІСЛАВІВ І БУКОВИНА ПЕРЕД СУДОМ

“УКАЗ” пана Бойла обурих не лише податковців шкільних дистриктів де учителювали українські учителі, але майже цілу українську колонію в Алберті.

Шкільний дистрикт Коломия, де учителював Іван Генік, студент на другому році філзофії на манітобському університеті, не приняв англійського учителя, якого привіз офіціальний тост, Р. Флечер. Те саме зробили податковці школи Станіславів, де учителював Я. С. Микитюк,

учитель з Манітоби. За це вони опинилися перед судом. Там заплатили гривнюю і дістали напіннення: “що ордер, є розказом”.

Податковці школи Буковина, де учителював В. А. Чумер, учитель з Манітоби, не робили жадної обструкції, а спокійненько без гомону і нарікання, податковці побудували приватну школу зараз в сусідстві публичної, лише через межу і в ній учитель Чумер вчив дітей по приписам закону, а на науку до публичної школи, де Р. Флечер привіз “кваліфікованого” албертійського учителя, не післали ані одної дитини.

Смілість і упертість буковинців, скомпромітувала пана Бойла; не на здоровля це було і “русскому” послови, бож це діялося в його дистрикті і майже під його порогом.

Хоч закон позволяв тоді на приватні школи в провінції, але аби піти в супереч розпорядкам міністерства просвіти і побудувати приватну тоді, коли там вже була публична школа, це понижало престиж пана Бойла. Такого глуму він не міг знести. А що найбільше, докучали йому консервативні послы, закедували йому диктаторство і політичну нетерпимість.

Аби увільнити себе й перед своїми товаришами по партії і відвернути від себе в другу сторону публичну опінію, він всю вину звалював на тих “росшен”-“галішен” та “буковиніен” “тічерс”. — Он що писалося тоді в англійській ліберальній пресі, Едмонтон “Булетін” з дня 20-го серпня, 1913. Подаємо в англійським тексті—так, як було там надруковано:

CONTROL OF RUTHENIAN SCHOOLS IN ALBERTA MUST BE FIRMLY MAINTAINED

**Vigorous Measures Adopted to Ensure English Education For Children
of Foreign Parents**

TEACHERS FROM MANITOBA SUMMARILY DISMISSED

**Minister of Education Deals Firmly With Refractory Galician School
Trustees**

The department of education for Alberta has a real live problem on its hands in connection with the education of foreigners. The Galicians have been putting up a big fight to get control of the schools in their own districts and install Galician teachers. A number of Galicians who had been employed in Manitoba schools came here last spring and were at once installed by the Galician school boards.

It is stated that many of these so-called teachers were scarcely able to speak and write English. When this condition of affairs was discovered

by the department, Mr. Fletcher, the supervisor of schools among foreigners, was instructed to at once have properly qualified normal school trained teachers placed in these schools.

In a number of cases the foreign teacher refused to quit and as the Galician school board refused to dismiss him, the Hon. John R. Boyle, minister of education, appointed Mr. Fletcher, as official trustee and he at once proceeded to dismiss the Galician untrained teacher and install the regular teacher.

SCHOOL TRUSTEES OBSTRUCT

The opposition raised was so strong in the Kolomea and Bukowina school districts that it was necessary to have the school trustees brought before a magistrate and fined for interfering with the qualified teacher in the discharge of his duty. In the case of the Bukowina school district the parents of the children have now decided not to send their children to school.

The Hon. J. R. Boyle, minister of Education, interviewed on the subject today, stated that if these Galicians continued to absent their children from school the Truancy Act would be put into force against them. Mr. Fletcher is meanwhile acting as official trustee and he sees to it that the district pays the salary of the properly qualified teacher.

STRONG MEASURES NECESSARY

In Manitoba the Galicians were allowed to get control of their schools with the result that children are growing up in the province unable to speak a word of English. Mr. Boyle emphatically declared that no such state of affairs would be permitted in Alberta.

"This is an English speaking province," said Mr. Boyle, "and every Alberta boy and girl should receive a sound English education in the public schools of the province."

Mr. Boyle added that there appeared to be an active organization among the Galicians to acquire control of the schools and have them conducted by Galician teachers in their own language. It was evident that strong measures on the part of the department of education would be required to keep control of the situation in the foreign settled districts.

NO FAVORITISM

"The policy of conducting the school by teachers speaking the English language and teaching in English with no favoritism in the matter of teachers certificates, is one that should appeal to the people of Alberta as a sound education policy and should have the support of the great majority of people in the province."

Комітет Оборони Рідної Мови, в публичних школах на українських колоніях в провінції Алберта, під час переслідування українських учителів в цій провінції, 1913-14 р.

Сидять з ліва на право:— Роман Кремар, В. А. Чумер, Ник. Андріїв і Гнат Кокура. Стоять 1-ший ряд:—М. Фербей, Ясенчук, Костик, В. Фербей, С. Гура і Г. Кебич. 2-гий ряд:—Ст. Фодчук, Ю. Лазарук, Г. Боднарук і Д. Яремко. Всі з Едмонтону, в Алберті.

“НОВИНИ” РЕАГУЮТЬ

Українська часопись “Новини”, що виходила тоді в Едмонтоні, на появу статті в “Булетін” про “Галішен Скулс” в Алберті, дня 22-го серпня, 1913 р. писала:

“ЛІБЕРАЛИ ВИПОВІДАЮТЬ ВІЙНУ УКРАЇНЦЯМ”!

“Органи правительства “Кепітал” і “Булетін” грозять, що відберуть русинам право розпоряджатися власними школами”!

“НЕГІДНІ БРЕХНІ МІНІСТРА ПРОСЬВІТИ. ВИІМКОВІ ЗАКОНИ ПРОТИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ”.

Ліберальна подяка.

Отсе вам, албертійські Русини, чорне на білім, як віддячується вам ліберальна партія за вашу довголітну, вірну службу для неї, за її попирання. Се вам доказ, як любить вас те правительство, котре вашими голосами побідило при послідних провінціоначальних виборах. Се вам сповнення обіцянок, котрі вам робили Сіфтони, Бойли, Олівери і прочі ліберальні подвижники. “Що затагнеш пером, того не витягнеш і волом” і отсе як раз той доказ “любови” ліберальної партії до Русинів, котрого ліберали не змиють вже жадними ласкавими словами, жадними обіцянками.

В дикий, безличний спосіб взялася до нагінки на “вірних” Русинів ліберальна партія. А брехні і образи на Русинів вийшли не від якоїсь невідвічальної одиниці, а від міністра просьвіти, бо “Булетін” ще й підчеркує слова пана міністра, того міністра, на котрого ви голосували в виборчій окрузі Сторджен.

З того, що обі ліберальні щоденні часописи в Едмонтоні заняли однакове становище проти Русинів, треба вносити, що ціла ліберальна партія під проводом премієра Сіфтона, того самого Сіфтона, котрого Русини вибрали своїми голосами в окрузі Вермідіон, виповіла війну українському народови, війну на смерть і житте — се річ ясна з наведених статтій.

Імпетиненські претенсії

“СЕ Є АНГЛІЙСЬКА ПРОВІНЦІЯ”, кричить Бойл, “І КОЖНИЙ ХЛОПЕЦЬ ТА КОЖНА ДІВЧИНА В АЛБЕРТІ МАЄ ДІСТАТИ АНГЛІЙСЬКЕ ВИХОВАННЄ”.

А придурковатий редактор Булетіна зі своєї сторони відкриває не менше страшну річ: **“ГАЛІШЕНИ ПРИГOTOВЛЯЮТЬ ВЕЛИКУ БОРОТЬБУ ЗА ЗДОБУТТЄ ВЛАСТИ НАД ШКОЛАМИ У ВЛАСНИХ ДІСТРІКТАХ...”**

Чи може бути щось страшнішого, як коли чоловік схоче бути паном у ВЛАСНІЙ хаті?

В албертійських лібералів злочинець є той Русин, котрий приловить п. Бойла в своїй коморі, або п. Флечера в своїй стайні і зверне йому увагу, що він злодій. Се є англійська провінція і тому п. Бойл має право красти з руської комори що йому подобається, а п. Флечер має право вивести з руської стайні найліпші коні, коли йому схочеться,— бо він Англічанин. Чи може вже далше зайти звиродніла льогіка?

На щасття занадто маємо ще пошановання для дійсно-культурних Англічан, аби робити з дурних висловів дурного міністра та дурного редактора висновки, що загал Англічан поділяє розбишацькі претенсії албертійських ліберальних міністрів і редакторів.

Ми знаємо дуже добре послідок: “Май гом із май кестл” — “Моя хата се моя твердиня” і послідок: що Англічанин, як би приловив в своїй коморі або стайні непрошеного господаря, то не чекав би навіть на суд, а розправив би ся з ним коротшою дорогою, так само, як і Русин.

Школа, котру громада для себе будує, є власностию громади і всім панам міністрам до неї засі. Пан Бойл так само не має права нею розпоряджатися, як не має права лізти до чужої комори.

Підставою канадійської конституції є самоуправа громадян, а не диспоти́зм політичних авантюристів. Закони ухвалені парламентом Алберти, є вказівкою, як маєтсья провадити школи в провінції, ані міністер просьвіти, ані всі міністри разом не мають права установити жадного закону нового, ані не мають права касувати жадного закону. Надужиття урядником закону є найбільший злочин, який можна поповнити в конституційній країні.

Албертійський міністер просьвіти, Бойл, мусить бути або простий дурак, що не знає шкільних законів Алберти, або злочинець, що переступає канадійську конституцію....

Міністер бреше

Пан міністер просьвіти бреше, коли апелює до самолюбства англійських джінгоїстів словами, з яких можна б вирозуміти, що ніби в Алберті всі інші мови по школах заборонені, а дозволена лише англійська мова. Параграф 139 шкільного ординансу каже, що в школах можна учити всякої іншої мови, якої лише родичі бажають.

Пан міністер просьвіти бреше, коли говорить, що Алберта є англійська провінція. Алберта є канадійська провінція, в котрій рівне право мають всі народности, що її заселяють, отже й Русини, котрі становлять процентово одну з найчисленніших народностей провінції. Не знати сего, се вже вершок невіжества, який дискваліфікує пана міністра просьвіти займатися становище навіть кінного полісмена у провінції.

Далше безлично і підло бреше міністер просьвіти, коли твердить, що з Манітоби поприїздили учителі, які не вміють говорити по англійськи. Так безлично брехати міг би хіба біблійний Ананія. Міністер про-

світі наводить для приміру два шкільні дістрікти, з котрих герой Флечер попрогав "незнайків учителів" — дістрікти Коломию і Буковину. Якій там учителі? В Коломиї вчив пан Іван Генік, студент другого року філософії на манітобському університеті. В Буковині вчив п. Василь Чумер, дипломований учитель з Манітоби, учитель котрий скінчив в Вінніпегу з гарним успіхом учительський семінар і через шість літ постійно учителює в державних школах, на загальне вдоволення манітобського міністерства просвіти та усіх інспекторів та громадян. Яке лице має Бойл твердити, що давно іспитований учитель і студент університету не вміють говорити по англійськи?.... Дійсно треба мати хіба лице проститутки, аби щось подібного без сорому твердити перед англійською публікою.

“Галішен”

Як же називати се, що пан Бойл та Булетін і Кепітал як раз при сій нагоді відгребали слово Галішен, сего по просту не розуміємо. Закидати міністрови просвіти незнання того, що нема нігде в світі такого народу, щоби називався Галішенами, а є лише Русини, Поляки, Німці, Жиди і т. др. народности, що походять з провінції в Австрії, званою Галичиною, а котрі поміж собою не мають нічого спільного крім щирої ненависти, і що остаточно є ще в Еспанії провінція Галіція, з котрою Русини не мають нічого спільного, закидати аж таке велике незнання міністрови просвіти — рівнялося з образою усіх культурних Англічан, що замешкують цю провінцію, бо ж про те, що нема в світі ні галішенської мови ні галішенської народности, знають вже навіть кавбої і свинопаси, не то міністри. Закидатиж знов, що міністер просвіти в Алберті в безсильній злости хоче пімститися тим, що прозиває Русинів уличними словами “Галішен”, як найзвичайніший батярина, то й се буде образа для Англічан, що такого упавшого індивіду посадили на міністерське крісло.

Нехай хіба світ сам осудить його після його вчинків.

Однакож і на тім ще годі скінчити. Ми закинули Бойлови, що він переступає канадійську конституцію.

Безправства

Що Бойл чи Флечер жадав від учителів, аби вони резигнували, се брехня. Флечер відразу привозив учителів-Англічан на українські кольонії і викидав українських учителів без жадних формальностей, як простий кат з рамени міністерства просвіти. Ми се можемо доказати в суді.

Ніхто не звертав громадянам уваги, що міністерство просвіти не одобрює українських учителів, противно шкільні інспектори висловлювали похвали викиненням учителям за їхні добрі успіхи в школах, Флечер спадав на кольонії несподівано, і відразу привозив з собою нових учителів. І коли стрічався з опором, то лиш тому, що тростіси обста-

вали свої конституційні права. Ніхто їх не повідомляв, що вони завішені в урядованню, ніхто не давав їм знати, що робляться які кроки в сім напрямі або що установлено понад ними універсального офіційного тростіса на цілу Алберту, Флечера. Міністер просвіти провокував українських поселенців і просто за чудо треба вважати, що Флечер не стрітився з правом лінча. Бо певна річ, що колиб так провокуючо поступив хто протів Англічан, вони його не пустили би зі свої кольонії живого.

Хто дав право Бойлови установляти офіційного тростіса? На який підставі? На се питання нехай відповість Бойл і тоді доперва нехай відкликає ся до публичної опінії з просьбою о симпатію.

Хочемо учитися

Русини не протестували і не протестують протів англійської мови. Русини бажають знати по англійськи і чим будуть знати більше, тим ліпше. І Русини перші прогнали б того учителя, що не вмів по англійськи, а прийшов на їх кольонію, як учитель. Коли ж хочуть Русинів за учителів у своїх школах, то не лише тому, що найлучший англійський педагог не навчить нічого дитини, котра його не розуміє, з котрою він мусить розмовляти на міги. Через десять літ учили в школі Буковина учителі-Англічани, учителі, яких прислав сам пан Бойл, і який наслідок їх науки? Ані одна дитина не вміла ні не розуміла по англійськи, а коли читала з книжки, то машинально без розуміння прочитаного і доперва правдиві початки англійської мови дав їм пан Чумер, так що тепер діти не лише розуміють, що читають, але й можуть рахувати і. т. д. Одинокий результат наочування англійськими учителями був, що діти "читали". Учитель може часом і з добрими інтенціями був, остаточно безрадний опускав руки і вдовольнявся тим, що дістав пейду. Тай тепер, як бачиться, головною задачею Флечера є пільнувати, аби його улюбленці, установлені на перекир податковцям учителями, дістали свою пейду, бо чому ж властиво зазначає се Булетін як факт великої ваги.

Бойться своєї тіні

І нехай собі пан Бойл не думає, що се лише звичайний собі натяк, квестинуючий його висказ, що "фаворитизм не відиграє тут ролі". Бойл безлично брехав, як се говорив і знав про се, що брехав. Ми пригатовані представити йому свідків, що чули з його власних уст: "Школи в Алберті держимо для своїх приятелів". Хто розуміє політичні махінації албертійських лібералів, тому не треба пояснювати, хто є ті "приятелі" і чому манітобські учителі опинилися в класі неприятелів. От, де кіт закопаний! Не о англійськість так дуже ходять міністри просвіти, а о партійні інтереси ліберальної партії.

Вершок безличности

Яка безгранична безличність сего ліберального політика, видно оста-

точно з його такту на манітобську шкільну систему. Албертійський міністер просвіти відважується твердити, що в Манітобі Галішени мають власть над школами і в наслідок сего в тій провінції виростають діти, що не вміють словечка по англійськи. Чоловікові, що воює такими аргументами, одинокою гідною відповіддю є хіба плюнути в очі; тверезий чоловік щось подібного не сказав би.

Страхи на ляхи

Интересованим звертаємо увагу на те, що говорить закон про занедбання дітей, яким грозить недоварений міністер просвіти в Алберті:

“ЧАПТЕР” 8

ЗАКОН ВІДНОСНО ЗАНЕДБАНИХ ДІТЕЙ І ПРИМУСОВЕ ВИШКОЛЕННЯ ДИТИНИ, ЗВУЧИТЬ:

“3. Кожда дитина, що дожила вже віку сім літ, а не перейшла повного віку чотирнацяти літ, має ходити до школи через цілий сезон, через який є отворена школа в дістрікті, в яким дитина живе, хіба як буде оправдана від ходження до школи з причини нисше вичислених.

2—“д”. Під “школою” має ся розуміти публичну або сеператну школу або приватну школу, в котрій регулярно вчиться читання, писання, англійської літератури, англійської граматики, географії і аритметики.”

Школа Буковина

Школа Буковина заложила приватну школу в котрій наука провадиться згідно з сими параграфами, і тому коли прийде там Флечер, чи який інший кат, настановлений міністром просвіти, можете за ним свистати, скільки вам схочеться, а в разі якого випадку в сім чи іншим шкільнім окрузі, пишіть сей час або удавайтеся лично о пораді до редакції “НОВИН”.

Іван Капіцький і родина, піоніри околиці Сунленд в Алберті і організатор шкільного дістрікту “Буковина”, а потім борець за права української мови в публичних школах між українськими переселенцями в північній Алберті.

Нехай пан Бойл вчить мухи по наших кольоніях, або ні то най вперед сам піде на пару літ до школи та трохи вицивілізується, бо йому ще далеко до того, щоби був чоловіком”.

Веревіль "Обзервер" боронить п. Бойла

Веревіль "Обзервер", англійський ліберальний тижневик, виходив в містечку Веревіль, Алберта, і з нагоди провінційальних виборів 1913-го року, а там ще й з нагоди висше наведених клопотів заподіяних міністром просвіти Бойлом, в українських шкільних дістріктах, стався обороняти політику Бойла, а всю вину звалював на українських патріотів і учителів та посуджував українців за сепаратизм, не менше, від едмонтонського Булетіна.

Одну із його тодішних статтій, з дати 10-го вересня 1913 року, поміщуємо по англійськи, так як вона в цілости була надрукована в "Обзервері":

TAKING THE LID OFF**A Prominent Ruthenian Discloses Some of the Inside Working of the Alleged Protest Against English Teachers**

The Observer has surely contrived to get into the middle of a warm controversy respecting the so-called Ruthenian schools. Now we are in it, however, we will stay in it to the bitter end. As it is the only newspaper published within this district, so largely settled by Ruthenians, the Observer is naturally used as the vehicle of expression, both by those favoring the employment of Ruthenian teachers and by those who take the opposite view. In so far as the use of space is concerned both sides look alike to us, and we will cheerfully give any reasonable amount of space to those who wish to discuss this matter with moderation, and to contribute light rather than heat, to the debate.

The following statement was made to the Observer by a well-known Ruthenian this week. It discloses some few things hitherto more or less unknown to the public generally:

The attitude of the Alberta Department of Education toward Ruthenian teachers has called out in Ruthenian papers as well as in some English Conservative papers a vigorous campaign against the head of the Department and many of the officials as well. In the Ruthenian weeklies this campaign is directed against all English speaking people and they are the victims of such terms as "bums," "cowboys," "fools," etc. These may be seen in copies of the Nowyny and the Canadian Ruthenian. These papers are also endeavoring to excite the entire Ruthenian settlement against the Department for its supposed unfavorable treatment of them. For that reason the Ruthenian patriots are asked to attend meetings in their districts to protest against the Department.

To understand the situation we have to go back to the 14th of January, 1913, when a Ruthenian mass meeting was held in Vegreville with the idea of establishing a Ruthenian Independent Political Party in Alberta. The idea was brought up by R. Kramar and Paul Rudyk

after they had taken a trip to Winnipeg and had conversed with Manitoba politicians. At that famous meeting the Ruthenian Liberals (like Svarich, Shandro, Gowda, Fujarchuk, etc.) were nearly terrorized into withdrawing themselves from the Liberal party and joining the one which stood for the Ruthenian National demands.

And what are these demands:

Mr. Kramar, in placing them before Hon. Mr. Boyle, demanding among other impossibilities, even a "Ruthenian University for Alberta."

The intention was to lay before the Minister conditions which they knew would not be acceptable, than after being refused, (which they knew would happen), they could attract the notice of the Ruthenian public to the Conservative party, on the grounds that they had assurance if the Conservatives were in power in Alberta, all Ruthenians demands would be satisfied. Immediately after that delegation waited on the Minister, the Conservatives started a Ruthenian weekly, "Nowyny," under the management of the said Mr. Kramar. The Board directing the so-called Ruthenian Independent Party also nominated at the same time five Ruthenian Independent candidates, in the hope only, that their candidates would draw all Ruthenian votes, and in that way assure the election of the Conservative candidates. For the election campaign they brought up from Manitoba prominent Conservative Ruthenian leaders, Messrs. Ferley, Czumer, Kuminsky, etc., to help Conservatives to be elected through work done for the Independent Ruthenian Candidates. At the same time all the Ruthenian papers commenced an agitation to excite their countrymen against everything which is not Ruthenian. How well their work was done was shown in that famous free-for-all fight in Vegreville on March 31st.

In all these disturbances the Ruthenian teachers were taking the lead. After the election many of them remained in Alberta in order to prolong their Conservative and separatist activities. These Ruthenian teachers have only one idea, and that is to instruct the children and parents that as they were persecuted in Galicia by Polaks, in Russia by Russians, so they are persecuted in Canada by English fanatics; at election time their idea is to work against the Government. We all saw teachers Czumer, Sytnik, Bozik, Mykytiuk, etc., on the platforms at Vegreville and Mundare talking to the people and telling them that "the rule of English cowboys is finished; we are now in charge; we are a nation able to govern our own matters, etc."

To these political extravagances may be added that many of these Ruthenian teachers are unable to speak English. For instance, E. Kozlowsky, teacher of Podole school, in laying information before Magistrate Pozer, had to do so through the interpreter, Mr. Hestrin. Further it is well-known that in many instances the Ruthenian teachers left their class room after the Inspector, Mr. Butchart, came in. And they left these

class rooms only for the reason that they could not converse with him in English.

Matters of this kind led the Department to look into it and take serious steps against a policy producing such results. There was another reason in that all these teachers were working under permits only."

ПАМ'ЯТНИК ПЕРШОМУ РУСЬКОМУ ПОСЛОВИ В АЛБЕРТІ

З вибору першого руського посла, Андрія Шандри, в Алберті, 1913 року, раділи всі українці в Канаді, хоч самий він тоді, до українців не признався. Найбільше величалися ним російські батюшки, які обслуговували буковинсько-православні громади в Албреті, ну, і всі тодішні "русофіли". А їх тоді в Алберті не бракувало. І ті, скликали велике "віче" на 12-го липня, 1913 року коло церкви, на почта Шандро в Алберті, і там посвятили "пам'ятник" в честь першого "русского" посла в Алберті.

На це "віче" народу зіхалося з дооколичних українських кольоній багато. Начисляли поверх три тисячі окрім дітей. Були там і православні буковинці, були і греко-католики галичани. Не бракувало й англічан протестантів з дістрікту Витфорд. Було кілька й ліберальних послів з Едмонтону. День був погідний і виглядало на дуже велику урочистість. Бо це було свято Петра і Павла, а при цім й тріумф Русинів, провінції Алберти, які вибрали перший раз свого чоловіка за посла, до провінції.

Укр. англ. учитель Чумер, з Буковина школи, припровадив тоді рядами всіх школярів до церкви — і це не перешкаджало йому хоч би й те, що день перед тим, Р. Флечер, офіційний трост, привіз листа від департаменту просвіти до місцевих тростісів з упімненням, щоби усунули учителя Чумера з своєї школи, а на місце прийняли албертійського "кваліфікованого" учителя. . . . Присутність учителя Чумера із школярами в церкві на Шандрах, викликала у вічевиків надзвичайне заінтересування. Бо такої овації з "Буковини", перший "русский" посол в Алберті, не сподівався.

Підчас проповіді, місцевий парох, батюшка Пічінський, з роду Білорус, похвалив учителя і при цім звернувся до громадян кажучи: "Мої Дорогі Громадяни! Бачите, що то значить рідний учитель. Чи ви коли бачили, аби англійський учитель чи учителька припровадила ваших дітей до вашої церкви? Його тих кілька слів, зробило великий вплив на присутних так, що про ту оказію, довго потім говорили й посторонні люди, які були на "вічу".

По відправі і по посвяченню "пам'ятника", зараз по обіді, відбулося "віче". Предсідником віча був Михайло Островський, ліберальний організатор між Русинами в Алберті, про котрого була згадка висше.

Першим бесідником був Михайло Черняк, редактор "Русского Голосу" в Едмонтоні. Він говорив дуже образливо в сторону Українців: називав їх піхурами, мазепинцями, пущівірками. . . . По нім говорив

Фуярчук, готельник з Едмонтону, а там ще й батюшка Пантелей Божик та гасподін Гладик, який приїхав з Стейтів в Америці, підсилити на душі "руських" в Алберті. Всі вони тоді опльоговували українське ім'я так, що хоч тоді дух український в Алберті був ще приглушений, то однак присутні не подобали собі бесідників і запротестували протів них. І коли до слова зголосився В. Козловський, один із тих українських учителів, яких Флечер, офіційний трост по усував з шкіл, то предсідник не дозволив йому говорити, хоч присутні допоминалися цього і казали Козловському говорити. І коли Козловський вискочив на найблишного воза і почав п'ятувати попередних бесідників, тоді "руські" закричали, "зтягніть його з воза". Тоді прискочив фаміліянт посла і зтягнув Козловського на долину, а при цім побив йому окуляри... В обороні Козловського став Танаско Хамашук, податковець Буковина школи і там почалася гуртово бійка, що зіпсувало настрій свята.

ТРОСТІСИ ШКОЛИ "БУКОВИНА" ПЕРЕД СУДОМ В ЕДМОНТОНІ

Албертійському урядови здавалося, що всю цю колотнечу між покірними русинами роблять "мазепинці", бо так інформував міністра просвіти І. Р. Бойла, М. Островський, і тому офіційний трост, Р. Флечер, потягнув тростісів школи Буковина до суду за те, що ті виплатили своєму учителеви 65 доларів вже тоді, коли дістали упімнення, що пересягають бути урядниками школи. Суд відбувся в Едмонтоні перед судією Кравфордом і цей видав такий вирок. Передна часть в англійськім тексті, звучала:

March 30, 1914.

IN THE DISTRICT COURT OF THE DISTRICT OF EDMONTON

FLETCHER

vs

KUTCHER

JUDGMENT (ORAL)

This is a law suit arising out of a set of circumstances which seem to be most unfortunate. The School District in question sought to have as their teacher one of their own race and one of their own religion, and he could at the same time speak the English language so as to qualify in that respect as a teacher in one of our District Schools. For some reason or other, which I will not attempt even to guess it, the Department of Education refused to grant him a permit. He was engaged however, by the Board of the Local District, by a resolution on their minute book, and by a written contract entered into between him and the Board of Trustees, by the terms of which he was to be paid \$65.00 per month. He taught during the months of May and June and until the 15th day of July under the terms of that contract. He was paid by the

Trustees for the months of May and June, and on the 11th day of July the Supervisor of Foreign Schools, as he is called, went out from the Department of Education, and objected to the District having for their teacher Mr. Czumer, who was then in charge. Mr. Czumer, who is a man that impressed me very favorably, seems to be bright, intelligent and of an honest disposition; but the Department, under the powers conferred upon it by the Act, interfered.

Now it is the duty of the Judge, not to make the law, but to interpret it, and, as far as in him lies, to administer it; and although it is not always administered according to its strict letter, I understand his duty to be to construe it in the majority of cases according to its true spirit. The people of this Province have passed the Act, and the provisions of it are clear, and no judge can overrule those provisions. He must interpret them according to their plain ordinary meaning. A judge is only one man, and the Legislature is composed of many, and no judge has the right to set up his single and individual opinion as against all the men composing a Legislature as to the advisability of the legislation that they have passed.

ЖІНКИ БЕРУТЬ СПРАВУ УЧИТЕЛЯ В СВОЇ РУКИ

Коли при кінці року 1913-го, на спеціальній сесії парламенту в Едмонтоні, міністер просвіти п. Бойл вніс поправку до шкільного закону, що "всі діти в шкільній віці мусять uczати лише до публичних або сепаратних шкіл таких, над якими мають шкільні інспектори назначувані департаментом просвіти цієї провінції нагляд", тоді і приватна школа в дістрікті Буковина, законно перестала існувати. І вже на англійський "Крісмес" її учитель Чумер, попрощався з дітьми і громадянами і перенісся до Едмонтону, в Алберті.

На "голодей" поїхав тоді і англійський учитель Армстронг, який цілий час, як закуційник пересидів в публичній школі і діставав платню від офіційного троста з дістріктової каси.

І одного вечера, коли вже Армстронг вернувся з своїх вакацій до школи Буковина, прийшли до його помешкання коло школи жінки і просили, його, аби він опустив їх дістрікт і не робив "троблю", бо своїх дітей до него на науку не післють.

Армстронг, був чоловік зухвалий і зарозумілий і відповів тим жінкам, що то не їх бізнес йому розказувати і показав рукою на двері. — За цю неджентлеменську поведінку, вони його трохи потурбували і він того вечера з їх дістрікту забрався і більше не вернув.

Армстронг пізнав одну із тих жінок, а іменно, Марію Капіцьку, жінку Івана родом з села Чорнавка, повіт Чернівці на Буковині і заскаржив її за напад "ассалт". Суд відбувся перед тим самим судією Кравфордом в Вегревіль і засудив її на два місяці арешту в карнім заведенню для

жінок в Меклавд, Алберта. Там вона сиділа із 18-ть місячною дитиною.

3 нагоди цієї неприємної афери писав "Едмонтон Булетін", ось що:

DETERMINED TO HAVE RUTHENIAN TEACHERS ONLY

Women Maltreat English Teacher Who Had Taken Charge of School

REFUSED TO PAY TAXES FOR SCHOOL PURPOSES

Definite Outside Organization Determined to Break Up School System

During the year 1913 a large number of Russians and Ruthenians in the province of Manitoba, not qualified to teach school and most of them having a very imperfect knowledge of English, undertook to employ themselves in the various schools in the Ruthenian settlements of Alberta. They were promptly dismissed by Mr. Fletcher, superintendent of foreign schools, acting under instructions from the department of education. There can be little doubt now that there was a definite outside organization behind these people determined to break up the educational system of the province in so far as the Ruthenian districts were concerned. Bukowina school district appears to have been decided on for their purpose and in that case the teacher refused to quit. The school board made a disturbance and were fined in the courts but a qualified certificated teacher was installed in this school. The agitators there appear to have been supplied with money from some source because they erected a private school and installed an unqualified man to teach in it. The ratepayers refused to pay their taxes and the leaders among them threatened any that might pay and succeeded in intimidating the rest into refusal. Mr. Fletcher, who had been appointed official trustee after trying all peaceful means to collect the taxes, was obliged to resort to distress. This had the desired effect. A few horses were seized and after taking legal advice they paid up. The last move of the agitation was against the English teacher and women seem to have been employed as the instruments in this case. On January 4th when Mr. Armstrong returned to his shack alongside of the school house after the vacation, two women came into his shack and when his back was turned struck him on the head with a pot and proceeded to maul him up generally using their teeth upon him very fiercely. He succeeded in ejecting them from the house. He was then set upon by a couple of men with clubs who beat him up unmercifully. Of course, the offenders be prosecuted.

These people are determined that nothing but Ruthenian schools shall be allowed to be conducted in that part of the country and are trying to make a test case out of Bukowina. The newspaper known as "Nowyny," a Russian publication in Edmonton, has been keeping the agitation warm for several months. This newspaper has been strongly advised against the use of English in the public schools and against qualified teachers, condemning the department of education for not establishing Ruthenian schools among these people.

УКРАЇНЦІ МІСТА ЕДМОНТОНУ ПРОТЕСТУЮТЬ

Протів переслідування українських шкільних дістріктів міністром просьвіти І. Р. Бойлом, виступали і протестували не лише податковці даних шкіл, але слали протести з поза дістріктів. Лише "руссофіли" ставали в обороні міністра Бойла.

Дмитро Олексій, Калмер, Алберта, іде до висшої школи в Едмонтоні. З успіхом скінчив курс інжінїрії, і коли підчас будови залізного моста на ріці Ред Дір в Алберті застудився і помер на запалення легенів, 1933 р.

Албертійських Українців "Русинів" міністра Бойла, котрий в своїй ненависти до всего, що українське, посунувся так далеко, що відважився образити публично урядовим актом всіх Українців і їх мову, видаючи за публичні гроші урядовий перевід Шкільного Закону мовою, якою не лише Українці, але ніхто в світі не говорить, яка є синонімом зради і ренегацтва бо вживають її виключно провокатори і платні агенти Російського Уряду в публікаціях для поширення між українським народом цареславія і підтримування брехні, немов то Українського народу нема, а є лише "мало-роси", що говорять російським діялектом.

Скликали тоді віче і українці міста Едмонтону і виготовили та вислали до заступника прем'єра п. Стюарта в Едмонтоні, резолюцію слідуєчого змісту:

1. "Не маючи нічого протів навчання англійської мови в публичних школах в українських дістріктах, домагаємося, аби побіч англійської мови учено українських дітей також їх рідної мови і для того затруднювано в українських шкільних дістріктах учителів, котрі побіч англійської мови володіють також українською.

"Стверджуємо, що інформації, подані Албертійським Департаментом Просьвіти англійській публиці ліберальною пресою, будьтоби українці вели боротьбу протів навчання англійської мови, є наскрізь неправдиві і обчислені на те, аби викликати в англійській публичній опінії настрій ворожий українцям а вкрити авреолу "патріотизму" некультурні поступки міністра Бойла.

3. "Протестуємо рішучо протів провокаторського поступку супроти

4. "Заявляємо, що на дальше не стерпимо провокацій зі сторони

департаменту просвіти, поки не дістанемо пошанівку, для нашої мови і для наших горожанських свобод....”

“Предсідник віча” Н. Андріїв.

“Писар” Г. Михайлишин.

ПІДЧАС НАГІНКИ УКРАЇНСЬКИХ УЧИТЕЛІВ В АЛБЕРТІ, 1914 Р.

“Англійська Культура”

В Алберті є такі люде,
Які бажають
Убити наш руський дух —
Всегда на думці мають
Знищити мову руську,
І наше чувство святе;
Руських учителів з шкіл виганяють —
Це їх діло головне!...

Ой не робіть того з нами
Таж ми не скотина!
Товчи саму англійчину —
Чи з цього буде мудра дитина!?...

Культургери і педагоги,
А не знаєте ви то:
Ми другого характеру люди,
Маємо своє руське чувство.
Другий спосіб думання ми маєм
І культура в нас не та, що в вас,
Асіміляція у вас на умі,
А се не давний час!

Ви в середних віках могли то робити
І то не з нашими людьми;
Ми не Айріши і Скачмани;—
Ми сьвятої Руси сини.

Ви в тих народах убили
Іх мову і їх письмо
І Англіками їх не зробили
А ми не з тих людей єсьмо!
Ми не з тих, щоб нас вбити.
Тепер і ніколи нас не убете,
Доки на небі сонце світить,
Доки ми і ви живете.

Чому Французам можна вчитись
І Німцям в Канаді свого,
Памятайте на те Англійці,
Що і наше нам стоїть добро!...

Ми Канаду горі підносили
В промислі і во всім;
Не дамо вам себе на поталу
В цілім значінню слова тім,
І свого будемо вчитись
Вам не дамо ся на сьміх —
Дати себе вам на поталу,
Від людей встид, від Бога гріх.
Про вас за те сьвіт узнає,
Яка у вас натура,
Ми цілому сьвітови скажем:
"Дивна Англійська Культура".

"Новини", 21-го марта, 1914 р.

"Крук", Веревіль, Алберта.

Edmonton "Capital", April 9, 1914.

COMPLETE ENDORSATION OF THE MINISTER OF EDUCATION

Meeting Attended by Over 500 Russians, Little Russians and Poles, Approves Action Taken by Department of Education Relating of Education of Children of Foreign-Born Parents

At a meeting attended by over five hundred Russians, Little Russians, and Poles, held at Rabbit Hill on Tuesday last, a resolution was passed strongly approving not only the stand the Hon. J. R. Boyle, minister of education, has taken with regard to education matters, but also commending the general policy of the provincial government. The meeting was of a most representative character, those in attendance coming from Rabbit Hill, Bufford, Leduc, Glidehurst and other places in the neighborhood. The following resolution was passed:

"Resolved, that this meeting of Russians, Little Russians, and Poles fully endorse the policy of the present provincial government of Alberta.

"Holding in esteem the laws of our great country, of which we are citizens, we want to understand those laws, and therefore we return many thanks to the government of Alberta, which does not spare energy and expense in printing the ordinances in our native language. Specially we return many thanks to the Hon. J. R. Boyle, minister of education, that he in such weighty affairs as the school ordinance, considered the feelings of our people and printed the same in the etymological system of spelling, which we all understand, and which we all learned in the public schools in Austria.

"We assure Hon. J. R. Boyle and his government of our affections, and when the proper time comes we will revenge ourselves upon the enemy, and will repay with gratitude to the Hon. J. R. Boyle and his government the respect of the sentiments of our people.

"We further express with clearness the contempt we have of all ungraduated Austrian nurslings like Messrs. Kramar, Svarich, Rudyk, Kra-kiwski, Stechishin, etc., who, to the advantage of Austria in the old country, learned to betray their own people, and who here, in Canada, through their Conservative newspaper, "Nowyny," want to divide us into parts."

(Signed) JOHN WORKUN, Chairman.
JOHN PYRCH, Secretary.

УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ ГОНИЛИ ЗІ ШКОЛИ

Рік 1913-тий, лишається для українців живучих в провінції Алберта, в Канаді памятим днем не лише зтого, що вибрали першого посла до легіслатури, але й зтого, що їх учителів і дітей гонили зі шкіл.

На руках знайшовся в нас витинок з англійської часописі Вегревіль "Обзервер", з дня 10-го жовтня, 1913-го року, і там знаходимо "резолюцію" шкільної ради місточка Вегревіль, слідуючого змісту: (Перевід на українську мову).

"Зі згляду на переповнення школи та другі причини, висловлені на рапорті, має бути вислане повідомлення до всіх інтересованих, що по скінченню сего шкільного терміну всі діти чужосторонного походження родичів, не замешкалих в місті, будуть виключені зі школи, а припинання дітей англійських родичів, незамешкалих в місті, має ся остати до дальшої розваги."

"Рапорт виказує, що 251 дітей, вписаних до школи, 70 дітей, (отже 30-ть процент) є діти родичів замешкалих в місті. В висших клясах ті діти становлять 25 процент.... В додатку рапорт показує, що 80 процент з тих дітей, незамешкалих в місті, є чужосторонного походження. Які б там не були прикмети тих дітей, їх присутність в школі є рішучо шкідлива, для поступу дітей замешкалих в місті. Їх недокладне знання англійської мови приневолює учителів посв'ячувати їм більше часу — і під іншими прикметами присутність такого великого числа дітей чужосторонського походження не є в найлучших інтересах школи.... Сильні смороди спричинені тим, що деякі діти люблять їсти ярину, яку рахується за смердячу, були жерелом неприємности для деяких учителів.... З сеї причини шкільна рада була зобовязана підприняти сумаричні кроки."

Ось так виглядав колись стан в практиці у албертійських школах, супроти українських піонірів "заволок". — Замітка автора.

Основателі і перші питомці, Української Бурси ім. Т. Шевченка в Вегревіль, Алберта, 1917 р.

РОЗДІЛ Х.

ЩО ПИСАЛИ КОЛИСЬ АНГЛІЙСЬКІ МІСІОНАРКИ

У Англійському Методистському часопису для дітей "ОНВАРД", котрий виходив в Торонто, Онтаріо, річник з 1913-го року, була друкована стаття її переклад на українську мову був поміщений в українському часопису "НОВИНИ", що виходили в Едмонтоні, Алберта, дня 8-го листопада, 1913-го року:

"Зближаючись до мешкання, чоловік опинюється в страшній небезпеці, що можуть його роздерти голодні пси, що виглядають на вовків. Утечеш від них і отвориш двері хати, а з під них вискочить тобі кілька курей і тоді спостережеш, як під кухнею зробила собі гніздо курка з курятами. В іншій розі індик вигріває своїх молодят, а серед хати забавляється ціла фамілія котів.

"Дитина або двоє дітей приміщені на ліжку; — троє четверо брудних нечесаних урвritelів держаться мами за спідницю та дивляться з здивуванням на гостя. В хаті острій характеристичний російський сморід.

"Коли се коло обіду, стіл домашнього виробу угинається від неможливої кількості варених яєць, якогось темного житнього чи пшеничного хліба і величезної кількості брудної гербати.

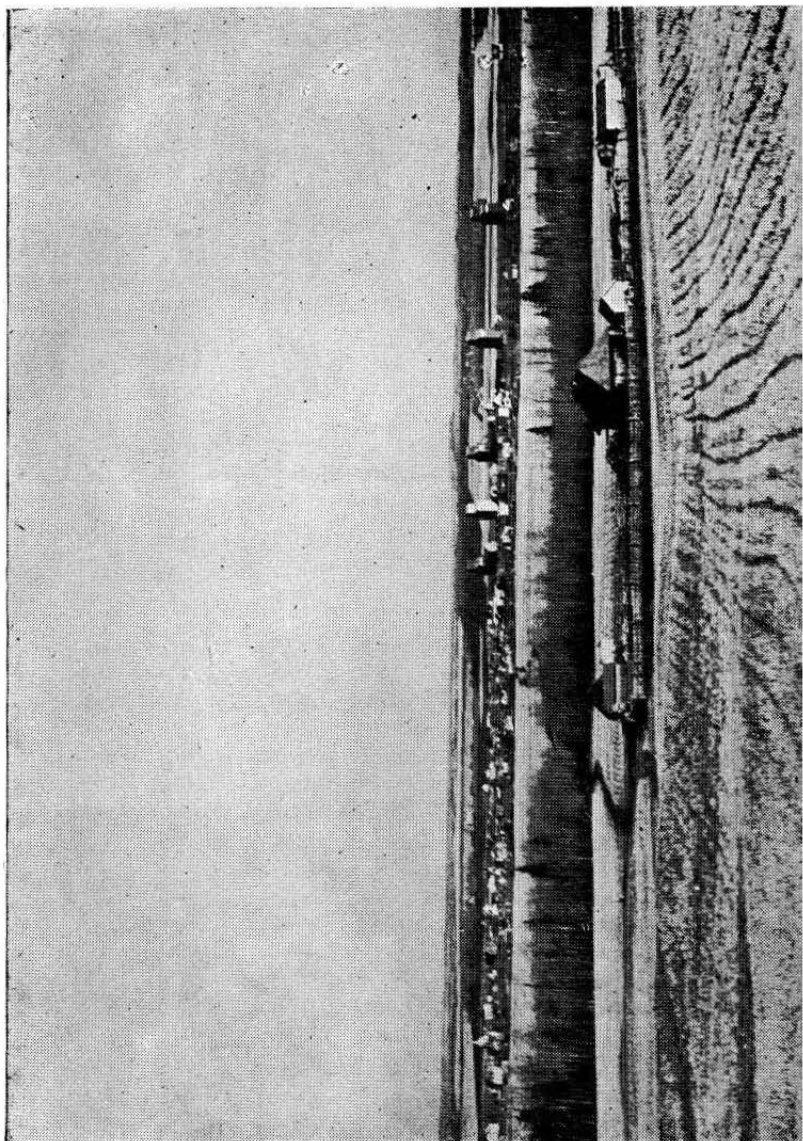
"Найбільше ж впадає в очі так в цілм помешканню, як і в його мешканцях повний брак чистоти.

"Своїм лакіємством сії люди завстидають навіть жида. Раз одна руська жінка лежала дуже хора. Нехотючи лишити її без опіки, їдучи за лікарем, її муж попросив сусідки аби доглядала її тимчасом. Ся жінка не пішла до неї, поки муж солоно не заплатив її за страту часу.... Говорять навіть, що сії люди кажуть собі платити, як підвезуть трохи по дорозі сусіда.

"Бізнесісти свідчать, що сії люди є чесні, однак годяться на те, що як "Росіянин" не платить готівкою, а говорить, що заплатить колись інакше, то певно не думає додержати обіцянки.

"Раз трох нас було визначними гістьми на однім із їх весіль — запросили нас до обіду і ми засіли за столом, на яким було кілька мисок якогось немило виглядаючого мяса, трохи короваю і шклянки з пивом, від якого нам трудно було відпекатися, бо "галішени" пють його багато, головню при таких okazіях. Миска капусти, яку тут називають "саверкравт" також видніла на столі, і хотяй своїм виглядом нагадувала нам те, що в Онтеріо служить на поживу свиням.

"Всі Русини є брехуни в більшім чи меншім степені."

Містечко Смоки Лейк, в Алберті. На передмісті бачимо ще ферму із загороною першого українського там колоніста, Косця Загарійчука. Про його піонерські "гаразди" читай на іншому місці цієї книжки.

щоби встидало українців і ставило їх позаді других. І коли хто старався представити нас в поганім світлі, то лише на те, аби вибілити своє масло.

Українські переселенці піоніри із першого пів століття свого побуту в Канаді, лишають свою історію не сфалшовану, бо тим чим вони сьогодні можуть повеличатися і з чого можуть бути їх покоління горді, здобувалося чесною і тяжкою працею.

Професор Петро Карманський з Галичини, який жив в Канаді і не міг погодитися ані приноровитися до канадійського життя, писав багато про переживання і ділання українців і канадійців і все те описував в своїх статтях під наголовком "МАЛПЯЧЕ ЗЕРКАЛО".

Коли однак вприкрилося йому життя в Канаді він виїхав з Канади. При кінці свого побуту в Канаді написав вірш під наголовком:

"ПРОЩАЙ КАНАДО"

"Канадо, краю ложи і тупомуства,
Торговице ідей, сумління і чести:
Де в жертву зграї, пняній від безумства
Без жалю треба все святе принести
Та полюбити ворога і чужину.

Канадо, хитра, підла кокото,
Що заманивши ложними кличами -
Нещасні жертви у своє болото
Серця їх краєш острими бичами
Зневаг, наруги, клевети і підлоти
Що дишуть з рота темної голоти.

Люблю тебе! Люблю за муки люду,
Що твої прері справлював кервою;
За всю нікчемність зраду і облуду
Твоїх синів, що з зимною кервою
Людьми торгують, мов безумовним скотом
І багатіють людським трупом потом.

Люблю за тугу, що палить ізгоїв
За дні німого жалю і розпуки
На вид брехні і безсоромних розбоїв;
В борбі з сліпою дикою юрбою.
І за побіду над брехнею і тьмою.

Люблю тебе і благословлю, Канадо,
І покидаю беріг твій з тоскою
У тобі моя міць скріпилась у бою,
Який підняв я добровільно і радо,
Бо в ньому бачив певний шлях спасення
І запоруку твого воскресіння.

Пращай Канадо! важко покидати
З роздертим серцем гріб твоєї долі,
В яким спочили тихі мої болі.
Клясти тебе за всі болючі втрати
Клясти юрбу, що в серці радість морить
Дарма: вона не відає, що творить."

—П. Карманський.

"Новини", 12-го мая, 1914 року.

Українські громадяни місточка Смоки Лейк і околиці, на пікніку на фермі полуднево східній 1/4, секція 29, Товншіп 59, Ренч 17, на захід від 4-го меридіана в Алберті, 1930 року.

"ТЕТ ДЕ ФЕКТС БІФОР САЙНІНГ"

Новинка взята з Едмонтон "Джорнал", 1941 р.

(Перевід з англійського на укр. наш)

"Шкільна рада дістрікту Гемптон, п'ять миль на північ від Бавмен-віль в Онтаріо, наняла Марійку Козак, 19-ть літню і талановиту учительку з Ошава до своєї школи. Однак нім про це хто небудь в дістрікті знав, хтось пішов поміж податковців за відписами аби не прийняти панночки Козак за учительку, бо вона чужинецьке ім'я носить і походить

від родичів чужинецького походження. Знайшлося 90 підтківців настільки, що підписали свої імена на петиції до тростів аби панни Козак до їх школи не прийняли.

“Вона підписала була вже угоду з тростісами, отже зажадала відшкодування, яке після угоди їй належалося. І хоч шкільний дистрикт заплатив їй 180 доларів коштів, то все одно англійські “патріоти” лишилися при своєму і панни Козак до своєї школи Гемптон, в Онтаріо не прийняли.

“Правдою є, що панна М. Козак по походженню була українкою і по релігії не католичкою, як їй закидали, а таки протестанткою, бо була членкинею Зєдиненої Церкви і мала брата в канадійській армії, все одно, це не переконало шовіністичні уми британського “фейр плей” і між себе її не прийняли.”

Про це саме розписувалися широко деякі англійські й онтерійські часописи, як Оттава “Джорнал”, Торонто “Стар”, Де Вудсток “Сентініел Ревю”, Гемілтон “Спектейтор”, Лондон “Фрі Прес”, Петерборо “Екзамайнер” і другі, і всі вони висловлювалися неприхильно до поступку Гемптонців, однак для канадійців українського походження лишається це фактом, що доки в Канаді британський шовінізм не вивіє із деяких півголовків, то візьме ще другого пів століття. — І правду Джордж Бернард Шав, в своїм “Де Мен оф Дестині”, пише:

“The Englishman is never embarrassed for a great moral gesture. Nothing is so bad and nothing so good that you will not see an Englishman perform it, but you will never prove to an Englishman that he is wrong, because he does everything on principles. He conducts warfare on patriotic principles, he commits fraud on business principles, he converts free nation to slaves on principle of moral policy.”...

РОЗДІЛ ХІ.

ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС В ОКРУЗІ ВИТФОРД, АЛБЕРТА

Підчас провінціональних виборів в Алберті, 1913 року, Павло Рудик, який кандидував тоді як незалежний ліберал в дістрікті Витфорд, був “арештований” під закидом “дефравдації” не яким “Гордейчуком” за зміну “Почтового Переказа” на поchtі в Едмонтоні. — А сталося так:

Павла Рудика знала вся українська кольонія в Алберті, і коли би хто з українців-русинів не заліз в клопоти, то йшов до Рудика аби йому поміг чи виратував з них. А що місто Едмонтон є централею всяких бізнесів, то всякі трансакції відбувалися там. Там мешкав і Павло Рудик і всі наші знали тоді лише його. — Найбільше удавалися до него робітники і фермері і він радо всім служив і нагороди за це не жадав. І коли приходилося робітникам змінити чека чи вислати поштою до Старого Краю гроші, кожний йшов до Рудика.

Лучилося, що якогось “Гордійчука” гроші в сумі 40 доларів завернулися з Оттави до Едмонтону. Почта шукала адресата і трафила на другого Гордійчука, тоже походив з Буковини і мав там жінку Марію. Він хоч припускав, що це певно не його гроші, бо він колись вислав її 80 доларів, але думав, що як є гроші то треба вибрати, а не мав на це копії з пошти. І він пішов до Павла Рудика, аби цей за него посвідчив— “ендорсед” його імя. І тоді Рудик, не підозріваючи нічого неформального, підписав і той гроші з пошти вибрав, хоч Рудик його особи не знав і перед тим ніколи не бачив. Кажемо, до него сотки людей з подібним ділом приходили.

І коли підчас виборів 1913-го року властитель грошей вернув до Едмонтону з роботи і довідався на поchtі, що його гроші завернулися і ті гроші вибрав П. Рудик, тоді той удався до Рудика і зажадав звороту грошей. Рудика це здивувало, він про цю справу був вже давно забув. Але заперечити не міг, бо цей мав копію своєї посилки. Взяло тиждень нім він того другого Гордійчука віднайшов. А віднайшов його поchtовий листонош Ілія Боднарук, який в своєму районі знав майже на пам'ять всіх мешканців. І мнимий “властитель” посилки не сперечався і гроші віддав тому Гордійчукови, котрого були гроші.

Підчас горячкової політичної кампанії, висше згаданий інцидент, противники використали в свою користь і розтрубили телефоном усюди по виборчій дістрікті Витфорд, аби люди не голосували на Павла Рудика, бо все одно він послом не буде, бо він “арештований”. І справді, мабуть це було й причиною, що Рудик перепав. А це “арештування” діялося день перед голосуванням.

По виборах, Павло Рудик вніс оскарження до суду, аби вибори у Витфорд дістрікті уневажнити.

Переслухання перед судією Гайманом, тягнулося кілька місяців і вкінці судія рішив, що у виборах протів Павла Рудика, вибраний посол

Андрій Шандро, а властиво його агенти, пускали протів Рудика неправдиві поголоски і мусять там відбутися поновні вибори. — Всі кошта судові оплатив А. Шандро.

До поновних виборів Павло Рудик вже не ставився, бо заперечила йому його слаба жінка. На його місце кандидував Роман Кремар, видавець української часописі "Новини". Він кандидував протів Андрія Шандри, як консерват. І вислід тих поновних виборів був такий, що А. Шандро наново був вибраний.

Вислід голосовання: — На Романа Кремара, віддано 472 голосів

На Андрія Шандру, віддано 686 голосів.

Андрій Шандро репрезентував Витфор дістрікт в провінції Алберта до 1921-го року. Повалив його тоді Василь Черногуз, фармер з Дезжерлейс, який кандидував з партії "Зєдинєні Фармері Алберти".

ПІСЛЯ РУСЬКОЇ ПОЛІТИКИ В АЛБЕРТІ

Отвертий лист до Господина Гладика

"Давний мій Приятелю і Батько Кацапів!

Я отримав Ваш лист з заявленіями, наставленіями і з наказаніями, а в "Русском Народі" читав ваші откровленія, нопрікновєнія і замічанія, та як одно так і друге мене ані вкололо ані не загризло, бо я на се був згори приготований, що з Вашої сторони як і від прочих кацапів я по виступі в вашої партії зазнаю чи мало нападів та очернєнь.

"Хотяй правду сказати, Ваші крики не мають ні значіння, ні вартости між українським православним народом, бо від часу моєї заяви я отримав десятки листів від правдивих православних людей, походячих з Буковини з гратуляціями і признанням за виступ, то однак щоби Вам і другим була спава яснійша і моє поведєння оправдане, то я ще раз заявляю, що я не вирікся ані свого народа, ані історії, ні православної віри батьків своїх, а тільки відпекався кацапів і їх кириної роботи. Се так ясє, що й мала дитина зрозуміє. Я повернув на те саме становище, на яким я був і на яким мене знала ціла Алберта до 1913-го року, до часу Вашого прибуття до Алберти. До того часу ми всі православні так з Буковини як і з Галичини разом з нашими пан-отцями все уходили за Русинів-Українців "Рутєнієнс" і греко-православної віри, а про москвофільство кацапство тут не було й чутки, аж Ви його в Канаді розмножили, почавши на моє нещастя таки у моїй околиці. Я до Вашого приходу був прихильником українського руху, про що можуть посвідчити факти, що я був передплатником українських часописей, і навіть шеровцем "Українського Голосу", жертвував на "Рідну Школу" і купив квадр. метри на Український Город в Галичині, на Народний Дім на Вєгровіль. А про кацапство я не мав найменшого поняття, аж доки Ви мене не збаламутили і не звели з доброї дороги.

"Доки я був українцем я мав повагу і значіння серед народа, мав багато приятелів, бізнес мій процвітав, я багатів і Бог мене благословив в родиннім життю. Та наколи принесло Черняка і Вас в ці сто-

рони, коли Ви збаламутили наших пан-отців і їх парохіян, коли Ви мене і ще кількох перетягли на свою сторону і ужили нас до своєї кириної, шкідливої роботи, від того часу пішло мені як з Петрового дня і я на Вашій політиці вийшов як Заблотський на милі. Через Вашу кацапську політику я стратив своїх давних приятелів, а навіть деякі з них стали моїми явними ворогами. Приміром я вірю, що д. Павло Рудик був би не заходив зі мною в такий довгий і коштливий процес, як би не через Вас. Чумер був би мені не докучав і не їв печінки і я не потребував на нім мститися, як би не через Вас. Стечишин і Кремар були б не рівнали мене з болотом, а також "Український Голос" не тесав би мені кіле на голові, если б не через Вашу політику; в моїй фамілії не було б тільки гризоти і ненависти, як би з Вашої причини в православних парохіян не наробилося тільки незгоди між людьми і духовенством, як би не Ваша кириня. Серед руського народу не було б тільки герезії і ненависти, як би не Ваша злочасна політика.

Врешті мушу ще й се додати, бо говорю щиро як на сповіді, що від часу як я з Вами звязався я відчував, що в моїм приватнім життю мене якась Божя кара переслідувала.

"Жена, котра перед тим була трудолюбива і опікувалася цілою господаркою, раптом захорувала і по довголітній тяжкій недусі та коштливих операціях і кураціях померла, зіставивши шестеро дрібних сиріт. Через процеси я стратив чимало маєтку, нещастя хотіло, що згоріла хата, через недогляд мав чимало шкоди між худобою і кіньми. Були случаї, що я сам був близьким смерті, раз підчас експльозії газолінового інджая, а другий раз, як бочка від газоліни вилетіла високо в повітря і тут під носом мені впала. Се можна назвати випадками, та однак їх так багато случилось в короткім часі, що люди привязують більшу вагу до них і уважають їх за кару Божу, за гріхи. Я, що є звичайний чоловік, то й гріхи мої не більші як у других, а позаяк кара мене більша стрінула, то се безперечно за те, що я вирікся свого імені, родини, історії, народу і став кацапом ренегатом.

"Особливо я відчував в своїм серці ту кривду, яку Ви з прочими кацапськими герштами робили і робите щирим українцям, очернюючи їх без причини перед урядом, називаючи їх зрадниками, ворогами Великої Британії, Австрійцями, прихильниками німців, чіпаєте їм латку мазепинців, піхурів і лаєте уличними словами, або знов, кілька їді або злоби Ви виливаєте на уніятів і на їх єпископа, котрі на се не заслугоють, мають Боже і людське право бути такими, як вони є.

"Се все мені тяжіло на душі і я постановив то, що зробив. Я вирікся кацапства не з маловажних причин, не легкодушно, чи ради політики на передодні надходячих виборів, щоби легше здобути крісло, а зробив се з доброї, щирої волі і ради користи народньої, для добра поневоленої і розбитої Неньки України."

"А. ШАНДРО, посол і поручник 218 баталіону."

"Український Голос", дня 7-го лютого, 1917 року.

Федор Ільків, піонер склепар в Дервент, Алта. На світлині його родина, а між ними і його син, аптикар при канадійській армії, в 1941-му році, в дома на урльопі.

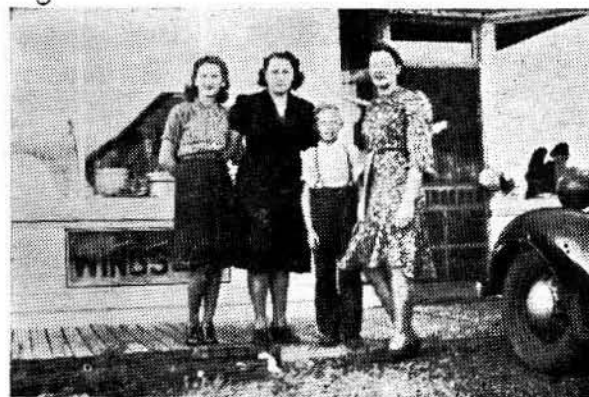
“ТУГА УКРАЇНИ”

1. “І хоть біду свою тішу,
Та біда надходить;
Пішли діти по всім світі.
Ах! Що ж вони там роблять?
2. “Одні ляхам запродались
Мене ся цурають,
Другі Москві вірно служать,
Мені гріб копають.
3. “Турок знищив, Лях доправив,
А Москаль принадив;
Через віру цареславну
І відтак мя зрадив.

“А в Канаді”

4. “Москаль, Поляк, Англік, Француз,
І різні бандити
Над дітьми моїми журяться,
Не дають їм жити.
5. “Коли ж прийде справедливість
Бандура заграє,
Доля-воля усміхнеться,
Правда засіє.”

Павло Мельник, Мирнам, Алта.
Едмонтон, “Новини”, 1-го липня, 1913 р.

Анна Палинчук з доньками і сином, сторники в Лімберг і Гайнсберг, Алберта, 160 миль на північний схід від Едмонтону в Алберті. А її муж з синами, продавав рільничу машинерію в Поркупайн Плейнс, Саск. Усі заняті в бізнесі.

РОЗДІЛ XII.

ГОЛОСИ ПРО АСИМІЛЯЦІЮ УКРАЇНЦІВ

В "Вестерн Гом Монтлі" за місяць жовтень, 1913 р., писалося ось що:

"Родичі і держава є разом відвічальні за виховання дитини і коли виховавча машинерія не є вистарчаюча, то мається заступати вистарчаючою машинерією.

"Коли англійська мова є мовою західної Канади, держава обов'язана настоювати на те, щоби кожна чужостороння дитина набула знання англійської мови.

"Найбільшим чинником асиміляції чужосторонньої дитини є, аби вона знала і могла в кожній потребі життя уживати англійської мови. Асиміляція починається в публичній школі.

"Відносини, які запанували у західній Канаді у чужосторонських кольоніях, є ганьбою і небезпекою для будучности заходу. Канадійські ідеали і правила національного життя загрожені. Потомства чужинців зростають і множаться з неімовірною скоростію, як Ізраїльтяни в Єгипті. Чужинці вже мають більшість у деяких виборчих округах і вже відважуються застановлятися, чи Канадійці мають право атакувати їх твердині....

"Чи Канадійці мають бути в неволи чужосторонних зайдів?..."

Кого "Вестерн Гом Монтлі" уважав тоді за Канадійця, а кого за чужосторонних зайдів, не тяжко відгадати, хоч і він цього не пояснив. Бо правдивими "Канадійцями" приходилося назвати Індіанців, яких європейці тут застали чотириста років перед тим, нім появилися тут, приміром, Українці.

Майже в тім самім часі, коли "Вестерн Гом Монтлі" журился чужосторонцями в Західній Канаді, появилася стаття Е. В. Томсона, в "Бостон Транскрипт", З. Д., в обороні українських учителів в Алберті, Канада. Він писав:

"Бойл напав на їх школи, які мудро провадили двомовні українські учителі, що вчилися по три роки в англійських нормальних школах, учителі, які безсумніву могли скорше навчити українських дітей по англійськи чим одномовні англійські учителі. Се звісно по цілім заході, що українці дуже раді сему, аби їх діти вчилися по англійськи.

"Вони самі завели і досі бажають затруднювати в школах — двомовних українських учителів.

“В дійсности самі ці педагоги, коли б їх не переслідувалося, природно бажали б навчити дітей по англійськи як найскорше є се можливо.

“На заході я мав нагоду бесідувати з великим числом українців різних клас і різного віку. Нема народу в тім незмірнім просторі, котрий би був приємніший, нема народу, котрого б діти були виховані з такими гарними прикметами.”

ПРОМОВА П. КАЛДВЕЛЛА МІНІСТРА ПРОСВІТИ В МАНІТОБІ ПЕРЕД
СИНОДОМ АНГЛІКАНСЬКОЇ ЦЕРКВИ В ВІННІПЕГУ, 1913 РОКУ

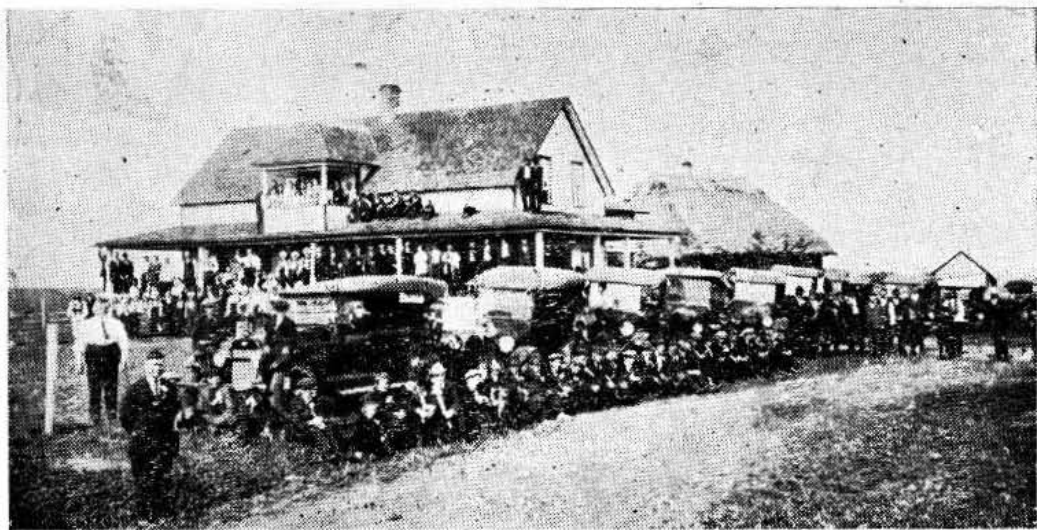
“Мова про Українців”

“Я позволяю собі відкликатися до синоду, аби ми поступали після британського принципу і шанували о скільки се можливо личні змагання та почування тих людей та відносилися до них з тою вирозуміlostю, якої самі для себе бажали б, коли б були в їх ріднім краю.

“Ви не можете їздити сими людьми так само, як не можете їздити британцями. Мусите насамперед здобути довіря, а тоді можете зробити з ними все добре що хочете.”

“Тут була метода, що називалася, копати сих людей, а се є послідна річ, якої не повиннося робити, як хочете, аби вони стали добрими Бритійцями. Зближайтеся до них, як належить, а вони оцінять британські порядки і звичаї і переконаються, що для них є добре. Вони поступають вперед в незвичайно замітний спосіб і прийде час, що ми будемо мусіти тяжко працювати, аби вдержати з ними крок.

“Я протестую протів того, аби ми їх силою асимілювали. Противно, ми повинні поступати після британського звичаю і лишити їм стільки волі скільки можливо, аби вони придержувалися бодай морального закону.”

Ця світлина представляє фамілійні сходи підчас храмового свята, 1922 р., в хаті Стефана Шандри, неню першого руського посла в Алберті.

Погляд українця на асиміляцію — тоді, в українській пресі

“Багато нинька говориться про винародовлення, про школи про видвигнення українського народу з заборона асиміляції. Не дуже також помиляються ті, що не хочуть вірити в нашу окремішність, тут за морем.

“Безперечно, що виховання грядущих поколінь, на котрих покладаємо надію на будуче, повинно відповідати природним потребам і стремлінням народа.

“Щоб наші покоління були не змарновані, не скарловатіли душево, учительство мусить бути як слід приготоване, характерне, самостійне. Не раби, підніжки, формалі партійні. Що вони щеплять в мягоньку душу дитини, се вросе в неї найглубшим корінем. Учитель, се лучі сонця на сходяче зерно. Учительство грає велику ролю в народнім відродженню, в вихованню народнім. Дають напрямок дальшому життю дитини, з котрої має вирости правдивий горожанин, чесний член сімї-нації.

“Учитель повинен розбудити в дитини чувство краси, в серці любови, опрокинути зародки всякого фанатизму.

“Дитина повинна бридитися всякими примусами; учитель на томість повинен виплекати у дітей чувство до слабших, поборювати всяке насильство. Дитина повинна бути вихована так, щоби зрозуміла зло усякого насильства, самолюбства, примусу, будь церковного будь клясового державного...

“Виховання наших дітей в Канаді на дійсних горожан патріотів, має полягати на знанню і добрій науці учителів. До сего треба учителям самостійности, сили волі а zarazом глибокої самосвідомости, самопошани для себе і шану другого...

“Ми родичі мусимо подбати як слід, щоби наші діти не скарловатіли морально, не вийшли звихнені національно із наших шкіл. Від сего, якими вийдуть наші діти із школи сконстантуєсь, як довго бути нам в Канаді нацією.

“Як маємо вести роботу, се буде наглядний доказ наших сил, грядущих защитників Українського імени.

“При життю не придержить нас ні партійні роздори ні сектанська ненависть. Правдивий поступ підстава є, добре і розумне виховання дітей.” — “Д. Я.”

Асиміляцією і українцями в Канаді, журилися найбільше протестантські церкви. І як бачимо з повисших заміток, що український піонер в Канаді, мусів натерпітися не мало слухаючи і читаючи всякі, наклепи на його адресу.

Зарекордовуємо в цих споминах це лише як “екзибит”, аби колись й наші правнуки знали, що діялося у першому двацять п'ять літтю побуту Українців в Західній Канаді.

ПОЯВА УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В КАНАДІ

Ця світлина представляє весільну молоду пару з околиці Витфорд, Албрета, у тих часах, коли то модерна ноша ще не існувала між українськими кольоністами в Канаді.

Споминаючи про минуле і пережите українськими переселенцями-піонерами в Канаді, приходиться на чергу і згадати ще про один і важний життєвий прояв нашої суспільності на її церковному полі, який по всіх тих церковних клопотах і боротьбі з чужими впливами викотився на життєву арену і відіграв не аби яку роль — роль релігійну патріотичну.

Від самих початків нашої еміграції до Канади аж до сьогоднішнього часу, релігійна боротьба між українцями в Канаді майже не перестає. Все в процесі якоїсь зміни. Бо приїхали сюди Русинами-Галіціянами реко-католиками або Русинами-Буковинцями та Руськими православними і за перше 50-ть ліття змінилися чи переіменувалися, на Українців Католиків інші на Українців Православних, треті на Руссо-Православних, а там Українців Протестантів та Пентікостів, Суботників і Бог знає ще яких.

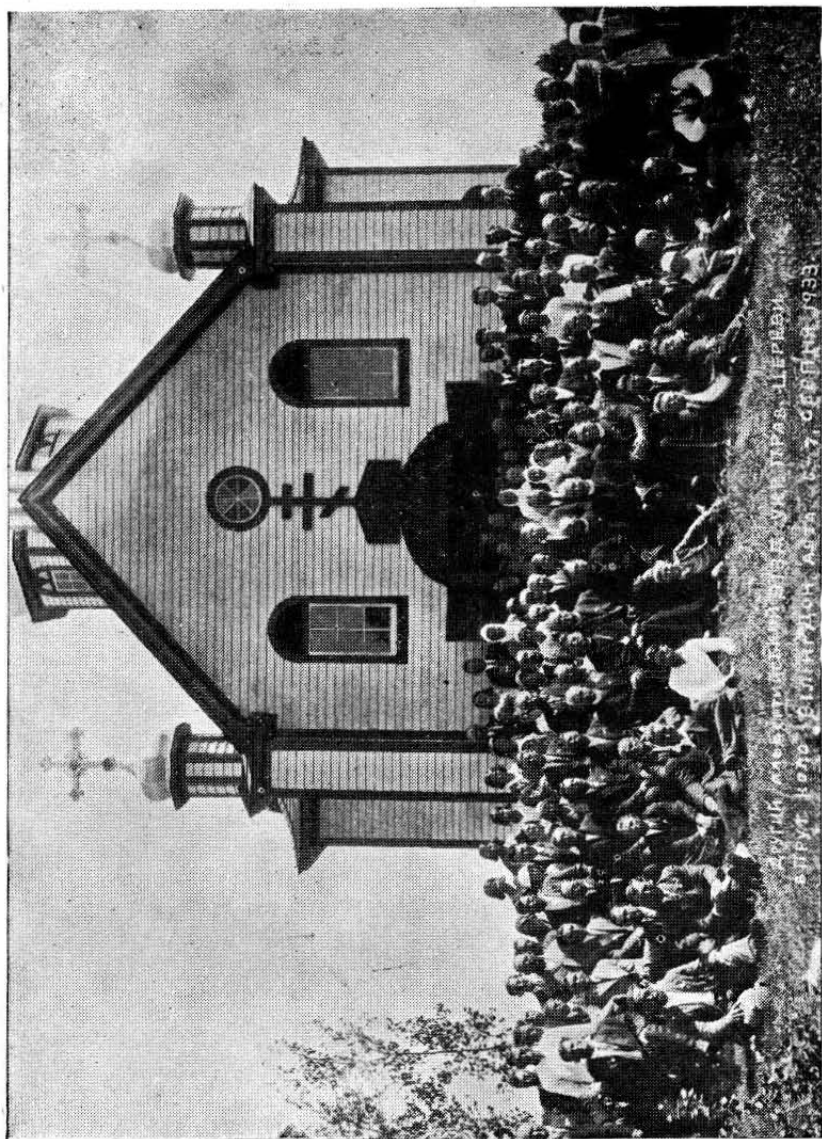
У чужинців, іменно у англійців, цей релігійний процес не має великого впливу на народний організм, бо у них є інші цілі. У нас же Українців, такий процес є дуже сензаційний, бо повстав він не з нутра, а зовні і підходив все до нашого народного організму для розбиття його солідарности. І це, саме собою, викликувало і ще викликає в нашого переселенця сензацію. І українці в Канаді не то, що пробують цей чужий вплив з між себе позбутися, а ще й за це, самі між собою зводять безпощадну боротьбу, що дивує чужинців. В тій боротьбі, відігравав і ще відіграє роль народний "патріотизм". Бо вже у самих початках, руські місіонарі, о.о. Василіяни, пробували позбутися російсько православно-го а то й протестантського впливу з між русинів греко-католиків в Канаді і тому безпощадно п'ятували всіх тих, хто тим чужим впливав пособляв. І як би так наша Руська Греко-Католицька Церква в Канаді була тоді справді незалежна від чужої верхівки, то безперечно, була би

поборола все лихо зараз на початках, і хто зна чи не була би приєднала й всіх православних русинів з Буковини. На жаль, так воно не сталося і мабуть через це, все ще буде релігійна боротьба і то безконечна доти, поки не освідомлять себе, що “народність” то одно, а “релігійність” чи церква, то друге.

Український “патріотизм”, аби лекше позбутися чужого релігійного впливу і не допустити до цілковитого національного розбиття, придумав, що саодиноким спасінням українців в Канаді буде, як вони будуть мати свою незалежну церкву. Про таку вони думали ще тоді, коли не було ще між ними своїх священників греко-католиків а хоч би й православних. — Ця думка переходила всякі проби і трудно було її зреалізувати, аж по упадку царату в Росії 1917-го року, увійшла в практику.

Коли не стало голови у Руссо-Православній Церкві в Росії, тоді і її місія в Канаді почала слабнути і тратила ґрунт, бо не приходило фінансове підсилення. Тоді свідоміші українці заґадали і зорґанізували “Українське Православне Брацтво” в Канаді, для аґітації між православними і між невдоволеними українцями із проводу у других церквах, старалися основати в Канаді народну “Українську Автокефальну Православну Церкву” на взір, яка була колись на Україні в Європі і яка то по революції 1917 року, почала своє існування в Росії... Кажуть, що гадка ця зродилася перше на українській кольонії в Сейнт Джулієн, Саскачеван, в присутності П. Швидкого і Василя Свистуна, настоятеля Українського Інститута ім. Петра Могили в Саскатуні, Саскачеван. Вже 1918-го року на зїзді членів Інститута ім. Петра Могили в Саскатуні, цю справу реферовано. Присутніми були чотириох “руських” священників. І всі були з цєю гадкою згідні, окрім батюшки Кізюна.

Українське Православне Брацтво, роботу свою попровало дуже успішно так, що вже 1918-го року о. Іван Герман, родом з Буковини, приєднав три церковні громади в Алберті, іменно: Сучава, Шепинці і Коломия. Це були перші церковні громади, які прилучилися до Українського Православного Церковного руху в Канаді, 1918-го року.

Зїзд делегатів Укр. Прав. Церкви в околиці Прут, на полудне від містечка Віллінгдон, в Алберті. — На переді сидить єпископ Йоан Теодорович, з Стейтів в Америці, а з лівого боку бачимо протоєрея, о. С. В. Савчука.

РОЗДІЛ XIII.

РОЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ПОНІРІВ, ЯК ФАРМЕРІВ, В КАНАДІ

Ролю, яку відіграли українські переселенці в Канаді, заслугує на пильну нашу увагу. Бо казали, приїхали сюди з десять пальцями у руках, бо інших достатків в них тоді не було, а за 50-ть років свого побуту в цій країні могли тішитися великими здобутками. І здобули вони це не дурницею а трудом і тяжкою працею. — Бо яка ж була їх тоді роля як не чорнороба—робітника-культургера західних нетрів пустарів, які обернули вони в плодючі пшеничні лани.

Середно європейців спроваджено до західної Канади вже тоді, коли показалося, що інші кольоністи негодні здобути Великого Заходу; їх спроваджено як тих охотників “штурмовиків”, до проломання сильно укріпленої бойової лінії на війні, як останні сили до здобуття терену ворожих сил. — Їх спроваджено мов тих колись у 17-му і 18-му віку африканських невольників до полудневих Стейтів, Америки, створити там великі плянтації бавовни, тютюну та кукурудзи. Отже, подібну ролю відіграли в лісах і широких степах у Західній Канаді при кінці дев'ятнадцятого і спочатком двадцятого століття українські кольоністи, яких називали тоді ріжно: “галішенс, рутенієнс, буковинієнс, росшенс енд сентрал юропенс”. Їх роля була: здобути, або вдома не бути. І вони мов ті очайдухи кинулися на захід Канади здобувати її нетри, які обернули в родючі лани, котрих сьогодні засіваємо золотистим зерном, пшеницею і другою пашнею. Західна Канада сьогодні являється шпихлірем західної Європи.

І чи хто тоді журився тими “галішенами” в західній Канаді? Ні. Вони власними силами без помочи властей, в поті чола, в голоді і холоді виробляли землю, яка звернула на себе увагу цивілізованого світа. І що вони робили це з великим трудом, то за свідоцтво нехай послужить хоч би і цих кілька стрічок, що писала тоді одна англійська учителька, яка учителювала на кольонії заселеній українцями. Ось що між іншим вона каже:—

“Галішен чільдрен” приходили до школи в бруднім і полатанім, латка на латці шматю, і замість гудзиків, защеplене цвяхами, а подерте обувя було пошнуроване шнурками від жниварки; мізерні і старі на вигляд, спрацьовані лиця, без найменшої охоти до діточої забави”.

Таке убожество, про яке згадує ця учителька між українськими піонерами кольоністами в західній Канаді є доказом, що їх долею мало хто тоді журився.

Інакше опікувалися імігрантами не “галішенами” у східній Канаді, 75 років перед тим, нім почалася іміграція українців до західної Канади. Он що пише В. Г. Смит в книжці, в “Кенедієн Імігрейшен”, з 1920 року, про скотляндську кольонію “Ланарк он де Клайд”:

“Ланарк он де Клайд” це була кольонія, яка складалася виключно з родин самих скотляндців, які в 1821-му році оселилися в околиці озера Гюрон в Онтаріо.

“Кольонія складалася з 167 мужчин, 134 жінок і 532 дітей.

На отримання цієї кольонії у першому році, британський уряд вислав за ними усю провізію на цілорічне одержання і 40 доларів готівкою для кожної дорослої особи і всі речі потрібні до господарки, як плуги, борони, вози, сани. А з цим ще, 40 ручних жорен до мелення зерна на муку, 40 поперечних пилок до різання дерева, 12 пил поздовжніх до перепилювання кльоців на дошки, 167 сокир, сверликів, топорів і топірців, клевців, бігів, джаганів, рискалів, сапів, грабель і все проче”.

Ось так дбав уряд тоді про британців, які їхали на землі Східної Канади... Інакше було з українськими кольністами, які їхали з Європи на землі до Західної Канади. Ними ніхто не опікувався і ніхто не журився, що з ними станеться. Урядово вони уважалися за “ундезайрбл” непожаданих для Канади і тому уряд на позір, ними не журився. Їхали вони як охотники на поклик корабельних агентів, залізничних компаній і безперечно земельних спекулянтів.

Хоч їхали тоді на ті “вільні” землі до Західної Канади і другі народи особливо з Східної Канади, Зєдинених Держав та Західної Європи, то їхали вони зорганізовано і везли з собою капітал, всякі засоби до життя і могли скоро розвинути тут господарку. В інакшій стані знайшовся тут пересічний український імігрант кольоніст.

І коли читалисьмо тоді у англійських часописях, журналах та других видавництвах про “пур галішенс”, то це стверджувало жалюгідний стан наших бідних кольоністів того часу, в західній Канаді. Бо як інакше могло бути?...

Знайтися далеко за морями у чужому незнаному краю майже на пущі а хочби і в лісах, без достаточного забезпечення на одержання себе і своєї великої, а до того, ще дрібної родини, ця очайдушність тих “галішенів” тоді, потрясала нерви—нерви й здорової людини, бо вглянувши в обставини їх здавалося, що їм тут буде, амінь. — Одні “канадійці”, дивилися на це все скептично, мов би то їх нічо не обходило, інші бачучи оплакуваний стан на бідних кольоніях докучали урядови, що означало, биття батогами по воді... Все одно лишалися ті бідолахи, а було їх переважаюча більшість, на судьбу своїх власних сил; видержуть, “алрайт”, а не видержуть, тільки шкоди.

Максим Матієць і родина в Елфінстон, Манітоба, піонер українець 1897-го року в Пайн Рівер, Ман., потім Сван Плейн, Саск. Аж в кінці знайшов добру ферму в Елфінстон, Ман. Був один із не багатьох українських колоністів в Канаді, який по тяжку фермерську працю, знаходив ще часу на читання добрих і поучаючих книжок.

І з позичкою не лишилася позаді Східної Канади."

Майже того самого року і в тім часі, коли прем'єр Кінг, хвалив Захід, про це саме висловлювався Г. Е. Спенсер, з Еджертона, Алберта на конвенції Товариства Шкільних Тростісів Алберти, в Едмонтоні дня 11-го листопада, 1942 року. Порівнюючи доходи західного фермера з доходами інших індустрій в Канаді доказував цифрами, що фермер на заході є кривджений і визискуваний тоді, коли всі інші продуценти тішаються великими доходами, особливо східні фабриканти. Іменно:

"Від 1926-го до 1929-го року, пересічний фермер мав приходу 791 дол. річного приходу. А вже від 1930-го до 1940-го року лише 329 дол.

"В 1913-тім році, жнивarka коштувала в Алберті 167 дол. і аби її фермер міг купити мусів продати 261 бушлів пшениці тоді, коли в 1940 році та само жнивarka коштувала 340 доларів, на що треба було продати 637 бушлів пшениці.

"І коли фермер в 1919-тім році міг тішитися 1/3 з загального приходу, то в 1929-тім році вже лише 1/6-тою, а в 1940 заледви лише 1/10, тоді, коли фабриканти могли тішитися 9/10 з своїх приходів".

Прослідивши висше сказане уважно, приходимо до заключення, що й як за піонерських часів фермерство і робітництво було визискуване так і тепер не має милосердя Схід над Заходом в Канаді.

І сталося велике чудо: "галішен сурвайв", але не той самий, лиш під іншим іменем; "Юкраїнієн". За своє геройство дістав велике признание не лише на письмі від тих журливих журналів, а навіть від канадійського уряду... І коли писалися ось ці "спомини", прем'єр Канади, В. Л. Мекензі Кінг, підчас одної із своїх бесід в злуці, "Канада у війні", сказав: "Західна Канада що до числа населення, відзначилася тим, що післала найбільше своїх синів на війну і окрім цього достарчає найбільше хліба, мяса і другої поживи на одержання альянстської армії в Європі."

Злет української молоді товариства "СУМК" в Алберті, на околицю Спедден, 120 миль на північний схід від Едмонтону. Напереді бачимо їх провід.

ГОВОРЯТЬ, ЩО РІЛЬНИЦТВО Є МАТИРЕЮ КУЛЬТУРИ

Що підставою цивілізації є рільництво, про це нема двох думок і це стверджує історія людства.

Рільництво являється початком всякої людської культури. Бо людство через своє постійне уживання поживи аби утримати себе при житті, полягає на природу, яка опановує людський розум, примушує його ділати в корість того, що називаємо життям. І де було широко розвинене рільництво там все була забезпечена нація чи держава.

Навіть у біблії згадується, що доки при умілій і добрій управі долини Евфрату, доти вона живила пів тодішнього світа народів. А скоро там підупало рільництво, впала з цим і цивілізація, впав медом і молоком текучий Канаан, обіцяна земля до якої 40 років провадив Мойсей жидів з Єгипту.

І коли український нарід в Європі пережив і витримав століття і устояв перед навалюю азійських орд і при цім захищав ще й Західну Європу, то це завдяки підприємчivosti, що він все займався управою рілі. Де лише доля кинула українця, там зараз коло його хати процвітав городець з яриною: бараболею, гречкою, капустою, просом, "пшоном" і поле засіяне житом, ячменем а то й пшеничкою.

І українці, які заїхали до Західної Канади з кінцем 19-го а спочатком 20-го століття, то й тут вони своє існування поклали на підвалинах рільництва. І зараз на самім початку в них процвітав городець з яриною, чого не завважив подорожний між іншими імiгрантами тих часів. Його ролею-завданням було, розвинути культуру рільництва на безмежних пустахах Далекого Заходу. Бо на що ж інше були вони тут заманені?

І коли провадилася в наших часах боротьба великих держав за пановання, то билися вони виключно за краї трудолюбивих народів, які затруднювалися і займалися управою рілі. Без рільника всякий інший поступ в індустрії немав би значіння ні вартости.

Коли читається всякі державні рапорти чи донесення, хоч би взяти за примір і нашу країну Канаду, то все почуєш чи завважиш питання: "гов ис де кроп, дис їр?", як урожай, цього року?

І коли той "кроп" чи урожай збіжжа має таке велике значіння, що жураться цим й фабриканти, збіжеві спекулянти, колійові директори і інспектори, корабельні фірми, а навіть самий "губерман", то становище рільника грає тут неаби яку ролю. А що фармерство до цього часу уважалося за найпоследнійше заняття то мабуть, як згадує у своїй бесіді п. Спенсер, через то, що всі стараються його використати.

Он що про фармерську долю писав колись український піонір кольтоніст в Західній Канаді:

“ФАРМЕРСЬКА ДОЛЯ”

Ой земле ти наша,
Ти родиш нам стоги,—
Багата ти, земле,—
Чого ж ми убогі?

Відвічно ми плугом
Тебе земле, краєм,—
Ти завжди багата —
А ми що то маєм?

За труд наш ти радиш
Годувать всіх своїм плодом,—
Чого ж ми за плугом
Голоднії ходим?...

ДЕ ПЕРШЕ ПОЯВИЛОСЯ ЗЕРНО ПШЕНИЦІ

Говориться, що рільництво є початком всякої культури на землі і що українці є давно з давен звязані з тою індустрією і здається не скоро ще з нею розлучаться, то цікавим для нас є знати, про початки зерна пшениці і хто завіз її до Північної Америки та Канади.

Професор Н. І. Вавилов, російський дослідник початків зерна пшениці каже, що рід пшеничного колоса і зерна мав початки в Гімалайських горах в Азії, у Абисинійських горах східної Африки і в горах Центральної і Полудневої Америки.

Кажуть тоже інші вчені люди, що управою рілі під пшеницю займалися старинні Греки та Римляни. І коли культура їх там підупала, занедбалася, то плеканням пшениці почали займатися народи, що граничили кругом Чорного моря в Малій Азії і Південній Європі, між ними й українці.

З розвоєм рільничої господарки багатіли народи і їх краї. За часів панування українських князів у полуднево східній Європі, був добробут і народ там жив в достатках. Заздростили їм їх сусіди і завзялися знищити українську культуру і самі запанували над нею.

Рід європейської пшениці, занесли до Північної Америки, перші французькі кольоністи в 1605 році, на остров Нова Скошія в Канаді.

Брало це великого догляду і труду та старанности, аби європейську пшеницю тут з кліматизувати. Аж в 1842 році, Давид Файф, з околиці Петерборов в Онтарію, спровадив насіння з північної Європи і розмножив її в Онтерію. Потім вона дісталася й до стейту Міннесоти в Зєдинених Державах, а з відти і до Західної Канади.—Сьогодні цю пшеницю називають “Ред Файф” і доходить за 120 днів. Пізнійше ту пшеницю Ред Файф і Ред Калкута, переродили знавці на “Маркус”, яка до-

ходила за 107 днів. Тепер є вже кілька родів пшениці в Канаді, як Ред Баб, що доходить за 101 день, Ревард, за 99 днів і Гарнет дозріває за 97 днів.

Українські кольоністи, які перші почали плекати в Канаді пшеницю були в околиці Бівер Крік, почта Една, тепер Стар, Алберта. Про це згадує у своїй книжочці "О, Еміграції", яку написав 1895 року др. О. Олеськів.

ПОСТУП У РІЛЬНИЦТВІ

Пишуть історики, що рільництво починалося перше острим каменем чи патином аби зрушити землю, яка б могла давати більші плоди. Потім уживалося дерев'яного рала, а вже 1000 років перед Христом, почали уживати до цієї праці заліза. І тягнув рало вже не чоловік, а бички чи корови а потім вже коні. Чоловік тримав лише за чепиги і тиснув рало в долину аби рило лізло глибше в землю.

Молодечий Фармерський Клуб Плекання Красшого Збіжжа, на оглядинах взірцевої фарми в Вільна, Алберта. Члени клубу в більшості українські хлопці, під директивою лекторів-агрономів, п.п. Підручного і Магери.

Уживання дерев'яної машинерії до управи рілі, затрималася на нашій батьківщині Україні в Європі, до половини дев'ятого століття. Потім дерев'яні плуги, рискалі, рала обковували залізом і було вже лекше орати землю. У дерев'яні борони і граблі забивали залізні зуби аби лучше крушило і роздирало землю. Дехто із українців привіз ще цю машинерію й до Канади. Але вона показала тут не ужиточною і скоро вийшла з ужитку. Була за легка і до цілини не спосібна, за слаба.

В Америці перший залізний плуг зробив коваль на імя Джон Дір, в Стейті Іллінойс, З. Д. А на дві скиби плуг, появилася аж 1898 року.

З початком 20-го століття появилися і уживали всюди парові тректори. Вже 1899-го року уміли ними гонити перших двох українських хлопців, в Канаді, Василь Пилипів і Василь Мельник, Стар в Алберті. — Потім скоро появилися газелінові тректори і дуже увійшли в ужиток на фармах в Америці. І коли 1941-го року українці обходили 50-ть літній "Ювілей" свого побуту в Канаді, то в провінції Алберті знаходилося вже поверх 25 тисяч тректорів, три тисячі комбайнів, більше як 40 тисяч автомобілів і 8 тисяч троків.

Постепенно метода праці на рілі робить великий переворот в тім заняттю. Ручна невільнича праця скоро щезає. З цим безперечно повинно щезнути і понижене ім'я "мужик", якого уважали за найпоследнійшого стану і заняття члена, держави.

Революцію, яку зробило у двадцятому столітті рільництво, ставить рільника фермера в ряди на рівні із другими продуцентами чи фабрикантами, бо й фермер сьогодні мусить бути й культурний і посідати технічне образуння. Ігнорант машиною гонити не потрафить і приходить той час, де рільництво буде уважатися за правдивий необхідний культ, для добробуту самої держави і придержання в здоровім стані її жителів. Бо де буде висока культура і широко розвинене рільництво, там буде й добробут і запорука на довге існування даного народу.

Василь Підручний, агроном, говорить в голосник підчас ювілейного свята українських переселенців в околиці Смоки Лейк, Алберта.

Том Томашевський, один із перших членів соціялістичного товариства, зорганізованого між українцями міста Едмонтону 1903 року. В 1910 році спів редактор української часописі "Нова Громада" в Едмонтоні. В 1923 році лайнотайпіст в англійському деннику Едмонтон Булетін, в 1917 році видавець часописі "Поступ", часопись присвячена інтересам українського фермерства в Алберті.

РОЗДІЛ XIV.

ПОКЛІН ПІОНІРАМ

“Багато з нас чомусь не захоплюємося словом “піоніри”. Навпаки, ми часто дивимося на інші піонірські “реліки”, на наші живучі ще пам’ятники з насмішкою та зневагою.

Ось їде стара бабуса, похилена, у хусточці, ледви шкандибає, задихалась, присіла і сльози втирає та про минуле згадує. А ми її зневажаємо: “Е що ви, бабо, знаєте. То стара байка. Ви старомодні.”

Бабуня, утерши сльози тай дальше собі йде. “Не знаєте ви, діти, скільки то я натерпілася для вас”, промовила. “Коби ви ніколи не знали”.

А ось їде старий дідусь, на палицю спирається і ледве ногами тягне так, що вже чобіт чобота не минає. “Ах, діти, часу негайте, гроша не марнуйте та не дармуйте. Не так воно колись було. Ви хату маєте і нарікаєте, а ми у буді колись жили і за те вдячні Богу були. Ви кіньми їдете і лихі за те, що вас хтось автом мине. А ми, — ми по сто миль пішки йшли, тай ще на плечах для вас голодних і хліб і сіль несли”.

А ми: “Е, діду, діду. То давне. Тепер уже не ті часи. Канада вільний край. Нам мають дати. Ми не наймити.”

А дідусь: “Ой, діти, діти, не добре так. За тяжко ми для вас робили та видно, що за мало вчили.”

Ось там за лісом при дорозі хатина пустою стоїть. Вже стіни білі почорніли і вітер стріху вже розніс.

А ще не давно памятаю бабуня так її білила, а дід сніпками пошивав, діру у стрісі направляв.

А ми сьогодні цю пустку хатину не раз зневажаємо:

“На що стоїть таке опудало коло дороги та людям очі разить? То показує, що ми ще не далеко від імігрантів втікли. Таке повиннося зачистити та спалити, щоб і знаку по нім не стало”.

О, ні, панове, не так воно є. Ми повинні до цієї пустки прийти, її стіни побілити і стріху сніпками покрити, та глибоко в серцю її заховати на пам’ятку нам і дітям нашим. Щоб ми знали, що батьки наші із тої хати вийшли і з неї добро нам принесли.

І скільки то добра того. Уже історію можна писати. Наші батьки, діди, почали без нічого. З своєї ворогом пригнобленої землі виїхали голіруч. Не дав їм ворог науки, ні помочі, ні проводу. І тут почали без мо-

ви, без письма, без цента і без поради лише з волею твердою, як сталь та повною надію на Бога. І Бог вислухав їх молитву і благословив їх дім.

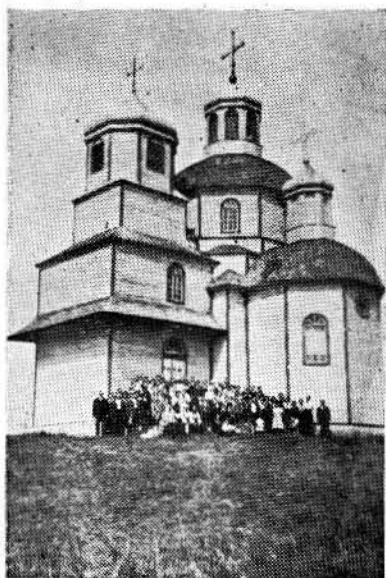
Ото ж поклін тій бабуні і тому дідусеві, що дали нашій праці почин, що дали нам знаряд і наш закон. Також поклін і тій пустій хатині, що то обдерта, небілена сиротою при дорозі стоїть, бо там родилася наша ідея і там мало почин усе наше добро”.

“Поклін вам, дідусю!
Поклін вам, бабусю!
Поклін і тій хатці,
Де то ви жили,
Бо з відтам батьки нам
Добро принесли.
— Поклін вам піоніри”.

Михайло Козак,
“Укр. Голос”, 26 листопада, 1941 р.

Українські бабуні з Руського Баниłова на Буковині, а піонірки переселенці в околицях Васель і Шандро, в Алберті, Канада. Світлина знята “Ювілейного Року” 1941-го, під церквою на Вагстео, в Алберті.

Руська Буковинська Православна церква на Вагстео, в Алберті, побудована 1915-го року селянином Стефаном Російчуком з села Берегмет, на Буковині, а замешкалим в Давнінг, Алберта.

В 50-ТЬ ЛІТНЮ РІЧНИЦЮ ПОБУТУ УКРАЇНЦІВ В КАНАДІ

Коли українці прибули на цю канадійську землю, то й тут на початках не застали гаразду. В тім часі в Канаді ще не було українців, щоб розуміли добре англійську мову. Нашим піонірам Канада була чужою. Вони не знали ні тутейшої мови ні звичаю, не було кому їх порадити. Котрі прибували з родиною і осідали на фармах, то в першій мірі мусіли збудувати маленьку у землі хатку, щоб було де сховатися

від дощу, а в ночі від дикого звіра. Як вже мали маленькі хатки то брали рискаль, котрий привезли з Рідного Краю, і копали маленький кавальчик землі на городець, щоб було де посадити потрібну городину, щоб було чим пережити в зимі. Насіння привезли з собою зі Старого Краю. Це робили ті, що приїздили на весні. А котрі приїздили в осени, то починали своє життя в інший спосіб. — Одні рубали непроходимі ліси, щоб пробити маленькі доріжки, щоб було куди вийти до сусіда чи до найближчої стації, — другі будували мости на річках та ярах, клали кладки через потоки та мокляки. Так крок за кроком ішли наші піоніри вперед. Згодом почали думати і про церкви, школи та Народні Доми.

Нам треба розуміти, що усе не прийшло разом, в одному році, ні. Це усе вони будували поволеньки. Вони мусіли тяжко бідити на початках. Вони не мали нічого того, що потрібне було для господарки. Мусіли усе здобувати тяжкою працею. Чоловіки мусіли йти на тяжкі роботи грошей заробити і купити волики, корову чи коняку. А жінки-матері лишались в дома з маленькими діточками і також мусіли тяжко працювати; треба було ліс рубати та дітей доглядати.

Усе тепер змінилося пішло іншою дорогою. Ті непроходимі колись ліси уже перетворені на широкі лани збіжжа, мочарів вже нема. Тепер маємо добрі дороги, та уже не хочемо їхати кінями, а за воли навіть не згадуємо. Тепер їздимо стрімлайновими автомобілями. Маємо усе, що потрібне до життя. Маємо виховавчі інституції, церкви, народні доми, свою пресу. Це все є заслуги наших піонірів, котрі своєю працею здобули і лишили для нас. Ото ж Дорога Українська Молоді! Коли наші старенькі батьки та матері, полишили свій Рідний Край, і перейшли сюди до Канади, щоб здобути для нас красше життя, то за ті великі заслуги для нас стараймося вшанувати ці П'ятьдесят Літні Роковини прибуття до Канади наших піонірів. Стараймося по своїх силах устроїти святочні концерти, на котрих згадуємо велику працю наших піонірів.

Вони не жалували ні труду ні свого здоров'я ні життя, а тяжко працювали і та праця знищила їх молоді сили. Їм уже нічого не лишилося, ні здоров'я ні гарних молодих літ. Навіть гарні та милі мрії про Рідний Край, уже давно від них відійшли. Вони вже давно погодилися з тим, що ця нова канадійська земля стала для них рідною і дасть їх змученим костям вічний спочинок.

Петро Липовий, Гайнзбург, Алберта,

“Укр. Голос”, 1-го жовтня, 1941 року.

З НАГОДИ 50-ТЬ ЛІТТЯ ПОБУТУ УКРАЇНЦІВ В КАНАДІ

Підчас Ювілейного Року першого 50-ть ліття Українців в Канаді, на сторінках української преси в Канаді, писалося багато про заслуги і досягнення наших піонірів кольтоністів в Західній Канаді. Висловлювалися похвально про це й англійські газети та журнали. — В честь

“піонерів” усюди справляли концерти, пікніки, фестини і спортові заба-ви; по церквах відправляли молебні за померших і т. п.

Найбільша урочість в честь українських піонерів переселенців від-бувалася в Чіпмен, Алберта. Бо там знаходилося двох українських піо-нірів “патріархів”, які започаткували українську еміграцію з Галичини до Канади. А ними були, Василь Єлиняк і Михайло Романюк. Перший приїхав до Канади разом з Іваном Пилипівським “Пилиповим” в 1891-м році, а другий 1892 року. Хоч у самих початках свого прибуття вони

Георгій і Катерина з Романчуків Сохолотоцький, піоні-рі і примірні горожани українці в околиці Топорівці, в Алберті.

оба жили в Манітобі і працювали в околиці Гретна, Манітоба, то від 1896-го року, стало замешкали в околиці Бівер Лейк, тепер стація і місточко Чіпмен, в Алберті. Оба вони односельчани з села Небилова, повіт Калуш в Галичині.

Аби українці в Канаді відсвяткували висше згаданий "Ювілей" з відзначенням, писалося про це в "Українськiм Голосі" в Вінніпегу, скорше перед тим.

Приміром, була там поміщена стаття з дня 27-го вересня, 1939 року, під наголовком:

"ПРИГOTOВЛЯЙМОСЯ ДО 50-ТЬ РІЧНОГО ЮВІЛЕЮ"

Про це писав В. Дрогаївський, і між іншим він сугестував таке: Аби це перше 50-ть ліття побуту українців в Канаді, записати як піонірські часи, написати щось в роді "історії". Он про що там згадувалося:

Мати з доньками, підчас родинного свята і сорокового "Ювілею" побуту в Канаді, в околиці Смоки Лейк, Алберта.

"Загальний Огляд Української Еміграції до Канади", аби написав о. В. Кудрик, Вінніпег, Ман.

"Про Труднощі Вчасних Українських Переселенців в Канаді", писав би П. Зварич, Вегревіль, Алта. Він з цим був найбільше ознакoмлений".

"Про Церковну Релігійну Місійну Працю" між українцями в Канаді, уважалося за компетентних про це писати, отців Василіянів, а саме, о. С. Ди-

дик і о. Н. Крижановський, оба в Алберті.

"За Руссо Православну Місію" між українським населенням в Канаді, писали би о. П. Божик і о. А. Хруставка. Один в Вінніпегу, Ман., другий в Алберті.

"Про Рух Протестантизму" між українцями в Канаді, писали б п.п. В. С. Плавюк і Максим Залізник. Оба в Едмонтоні, Алберта.

"Як повстали Просвітні Товариства і другі Організації" між українським населенням в Канаді, про це писав би Т. Д. Ферлей, Вінніпег, Манітоба.

"Про перший Робітничий Страйк" на степах Саскачевану, Теодор Стефаник, Вінніпег, Ман.

“Про перших Українських Письменників” в Канаді, Апольонарій Новак, Вінніпег, Ман.

“Історія Української Преси в Канаді”, Мирослав Стечишин, Вінніпег, Манітоба.

“Як творився ‘Інтернаціоналізм’ між українськими робітниками в Канаді”, Павло Крат і Матвій Попович.

“Розвій Торговлі” між українськими кольоністами в Західній Канаді, писав би Іван Семенюк, Радвей, Алберта.

“Шкільні Справи і Перші Групи Українських Учителів в Канаді”, за Манітобу, писав би Я. В. Арсенич, адвокат в Вінніпегу.

За Саскачеван, Михайло Стечишин, адвокат в Йорктоні, Саск.

За Алберту, В. А. Чумер і Ілья Кирик, Едмонтон, Алта.

“Історія Українських Бурсів” в Канаді, писав би хтось з настоятелів, як Юліан Стечишин, адвокат в Саскатуні, Саск. — Петро Лазарович, адвокат в Едмонтоні, Алберта. — Юрій Шкварок, адвокат в Мондер, Алта., і Василь Тересів, учитель висшої школи в Мирнам, Алта.

“Про Церковно Релігійну Боротьбу” між українцями в Канаді, писав би Вас. Свистун, адвокат в Вінніпег, Ман.

“Як повстала Українська Греко-Православна Церква в Канаді”, о. С. В. Савчук, Вінніпег, Ман.

“Про Українські Народні Доми”, Йосиф Ясенчук, Ванкувер, Б. К.

“Політичні Проблеми з погляду укр. національного в Канаді”, Никита Романюк, адвокат в Торонто, Онт.

“Канадійський Промисл” і українська еміграція до Східної Канади, Тео. Гуменюк, адвокат в Торонто, Онт.

“Чим Українські Переселенці в Канаді відзначилися від других імігрантів в Західній Канаді”, др. Дацьків, Вінніпег, Ман.

“Висловити Погляд Юридичний”, на українців як горожан Канади, Д. Янда, адвокат в Едмонтоні, Д. Якиміщак, адвокат в Вінніпегу, і др. Іван Яців, адвокат в Віндзор, Онт.

“Економічні Здобутки Українців в Канаді”, за перше 50-ть ліття, за Манітобу, К. Продан, агроном в Вінніпегу.

За Саскачеван, Савеля Стечишин, учт. дом. економії в Саскатуні, Саскачеван.

За Алберту, Василь Підручний, агроном, Смоки Лейк, Алберта.

“Вплив Українських Професіоналістів” на соціальне співжиття українського населення в Канаді, написав би кождий з осібна:—

За Алберту, др. Ів. Верхомин, Едмонтон, Алта.

За Саскачеван, др. Юрій Драган, Саскатун, Саск.
За Манітобу, др. Григорій Новак, Вінніпег, Ман.

“Про Запомогові Товариства і другі Освітні Національні Українські Організації” писав би хтось із старших членів. Те саме відноситься і до “Організацій Українського Жіноцтва” в Канаді, і т. п.

Бачимо з повисше означених тем, що сугестія була не зла, лишень на жаль, не викликала вона заінтересовання. Ніхто з названих осіб не відгукнувся і не сказав свого слова в цій справі. Лишень о.о. Василяни, які святкували 40-річний “Ювілей” своєї праці в Канаді, дня 2-го серпня, 1942-го року, в Мондер, Алберта, видали тоді “Пропамятну Книгу” своєї релігійної праці між українцями католиками в Канаді.

Похорон української жінки піонірки, Анни Кут, в Сван Плейн, Саск. До Канади приїхала 1897-го року з мужем Семеном, якого бачимо на світлині зліва зажуреного, з села Задіброво, повіт Ярослав в Західній Галичині. Померла 1939-го року, а її муж помер підчас відвідин своєї дочки замужної за Йосифом Мазуркевичем в Колонсей, Саск., дня 3-го січня, 1941-го року. Там його й поховали на римо-католицьким цвинтарі, то є, 20 миль на полудневий захід від місточка Колонсей, на степах льокально знаних, як “Заячі Горби”. Там він з вітром “розмовляє” про долю українських кольоністів піонірів, в Західній Канаді.

“Задача сканадіянізованя сего славянського народу належить до учителів. Тут є нагода для молодих студентів, показати свій патріотизм.”....

І ПОКАЗУВАЛИ:

Новинка з 29-го серпня, 1913 року, в часописі “НОВИНИ”, українська часопись, яка виходила в Едмонтоні, появилася під наголовком:

ЗВІРСЬКИЙ ЗЛОЧИН КВАЛІФІКОВАНОГО УЧИТЕЛЯ”

“Минулого понеділка 25-го серпня в полудне явився в канцелярії Петра Зварича на Вегревіль, Алберта, В. Г. з женою і малолітньою дівчинкою і оповів неімовірну подію, яка сталася тогож дня рано в школі, з котрої недавно прогнав Флечер руського учителя а на місце посадив агента, який недавно продавав патентовані медицини “свої роботи” в Монтреалі. Той учитель місто учити дітей деморалізував їх.

“Вислухавши сю історію п. Зварич сейчас удався до мирового судії, зложив інформацію, вибрав варант до арештовання і безпроводочно разом з поліцманом, автомобілем поїхав до школи Коломия і арештував сего звироднілого учителя В. Дюкенман-а, о третій годині пополудні.

“По переслуханню судія рішив, щоби злочинця відставити до Форт Саскачеван, а справу передати висшому суду до переведення при засіданню лави присяглих.”

Дальше додає від себе, редактор “Новин”:

“Ось короткий, а разячий приклад “пописів патріотів” — які старалися скоро цивілізувати русинів. Красна це була цивілізація. Як би так поступив мурин в Стейтах, то злінчували б його.”

Володимир Плавюк, Едмонтон, Алберта, український “гуморист” в Канаді. Маючи велику стичність з українськими емігрантами усіх станів та нашими переселенцями на кольоніях від 1911-го до 1941-го року, зібрав і уложив в книжку около вісім і пів тисячі українських приповідок і пословиць. Буде це мабуть найбільший збірник цього рода, уложений і надруковани в книжці.

ПРО СИХ І ТИХ

Славна минувшість деяких народів евентуально не є така славна, як говориться. Є люди, що вміють фалшувати і вибілювати історію своїх предків так, як вміють фалшувати і вибілювати масло.

Пишучи у цих споминах про пережите нашими кольоністами в західній Канаді, про їх злі і добрі сторони, не знаходимо нічого такого,

Володимир Плавюк

50-ть років ми започаткували нове поселення в новім краю. Ми в друге стали піонерами.

“Коли ми виїздили зі Старого Краю, то були такі, що нас страшили Канадою, кажучи, що там нема для нас жадної будучности; але ми їх не послухали, поїхали і започаткували нове життя в Канаді — і того не жалуємо а навіть сподіємося, що відси зможемо допомогти ще й нашій рідній землі. І так само ті, що тепер не слухають тих, що їх страшать латинщинням чи яким іншим вовком в лісі, але приймають новий календар для добра і будучности своїх дітей.

“Сподіємося, що в цім ювілейнім році разом з нами всі Українці, без ріжниці віри чи організацій, приймуть цей новий календар на славу і добро свого народу”.

“Українські Піоніри з Чіпмену, Алберта.

Ця світлина представляє образець підчас відправи-панахиди, його Преосвященством о. В. Ладикою, за особших українських піонірів, підчас Ювілейного Року 1941-го, в Західній Канаді.

При кінці відправи, по українському звичаю, о. Ладика, жалібним голосом заспівав: “Со Святими Упокой”, а зібраний кругом народ відспівав, “Вічная Память”!

ДОДАТОК ДО “СПОМИНІВ”

Громадяни, які заохотили Автора видати книжку “Спомини”, про пережите українськими піонерами в Канаді, були слідуючі:

Николай Бук, бувший учитель, потім управитель “гараджу” в Ту Гілс, Алберта. Михайло Понич, правник в місточку Ту Гілс. Николай Довганюк, склепар в Ту Гілс, Алберта. Параня Лупул, властителька дому в Едмонтон, Алта. Михайліна Шарик, склепарка в Калдер, Алберта. Василь Н. Гуцуляк, родом з Борівців на Буковині, а піонір склепар в Вілінгдон, Алберта. Григорій Воробець, піонір фермер в Андрю, Алберта. Павло Гарапнюк, піонір поселенець в Далмюр, Алта. Павло Мороз, секційний форман в Смоки Лейк, Алта. Кость Романюк, почтар в Смоки Лейк, Алта. Іван Зеленко, склепар і почтар в Едванд, Алта. Андрій Шевчук, управитель залізного склепу в Беліс, Алта. Ахтемій Завадюк, секційний форман в Спедден, Алта. Йосиф Стельмашук і Н. Сіроник, Спедден, Алта. М. Буй і В. Корчіньський, член Народного Дому в Спедден, Алта. Василь Андрусак, фермер і склепар в Елк Пойнт, Алберта. Петро Мамчур, столяр в Елк Пойнт, Алта. Йосиф Кузів, фермер-піонір в Примюла, Алта. Семіон Евчин, фермер-піонір в Нортерн Валей, Алберта. Іван Кобильник, склепар в Дервент, Алта. Стефан Мулька, секретар муніципалу, в Мирнам, Алта. Петро С. Дубець, склепар в Мирнам, Алта. Петро С. Дубець, склепар і фермер в Смоки Лейк, Алта. Стефан Самиця, масар в Радвей, Алта. Ілія Вакарук, пенсіоніст-фермер в Вагстао, Алта. Василь Салдан, коваль і механік в Елк Пойнт, Алта. Павло Бук, трок-мен в Гейнсбург, Алта. Дмитро Маковійчук, склепар в Мирнам, Алберта.

ЗАКІНЧЕННЯ

На самім вступі автор признається, що це не є жаден літературний ні історичний твір, а звичайні собі спомини. І чи в цій книжці знайдуться правописні, граматичні чи літературні недостачі чи ні, і чи дати або й діла, про які в цій книжці згадується, є достаточні або ні, — це не змінє цілі і доброї волі автора.

Ці спомини зібрано і написано о стільки докладно, о скільки зданими подіями і пережитим автор був ознакочлений особисто, або о скільки правдиві інформації він дістав від других людей. Писалося їх безсторонно і без найменшого упередження.

Ці спомини писалося у пам'ять всіх тих українських піонерів переселенців, які ті піонерські часи у перших часах в Канаді переживали і які чим небудь причинилися у розбудові нашої будуччини у цім новім краю. Чи було це на полі економічнім, освітньо-культурнім, соціальним, церковно-релігійним або й торговельним, то все це є для нас дорогими споминами і уважаю, заслугує на вічну пам'ять.

Багато місця у цій книжці забрали справи громадського характеру, приміром справи церковно громадські, шкільні, організаційні та політичні. Справді, ці справи належать до історії. І про це напише хтось колись красше і докладніше. У цих споминах зробилося лише малий про це перебіг, бо фактично наші переселенці піоніри в усіх закутинах Західної Канади, стрічалися з подібними обставинами і всюди починали нове життя в нових обставинах і вели на лад і спосіб такий, який вміли і могли. Тому, ці "Спомини" виглядають мов на "історію". Автор називає це "споминами", бо це все нагадує нам давнину, піонерські часи. А піонерські часи переживав кожний укр. піонер в Канаді. І ці "Спомини" тикаються більше часу першого 25-ть ліття побуту українців в Канаді, як приміром еміграції, яка приходила сюди вже по європейській війні.

Писалося ці "Спомини" ще й тому, аби лишити щось нашим потомкам над чим би вони колись, у вільні часи, могли розважати та згадувати своїх предків.

Робилося старання, аби дістати світліни перших поселенців українців, котрі започаткували перші українські колонії у всіх трох степових провінціях, однак ця штука не вдалася, бо у тих часах фотографіями наші не займалися, а про "Спомини" вони тоді, не думали.

В. А. Ч.

ВЯЗАНКА ІСТОРИЧНИХ І ЗВИЧАЙНИХ ПОДІЙ**між 1492 а 1942 р.р.**

- Рік 1492 — Відкриття Америки Кристофом Колумбусом і початок плавби на захід, через Атлантийський океан.
- " 1497 — Джогн Кабот, відкрив остров Нової Фунляндії і береги Нової Скотії.
- " 1534 — Джеквес Каршіер, відкрив устя ріки Св. Лаврентія в Канаді.
- " 1605 — Самуїл де Чемплейн здибав індіанські оселі Стадакона і Гошеляга на берегах ріки Св. Лаврентія в Канаді.
- " 1606 — Перші французькі кольоністи в Канаді, на острові Нової Скотії.
- " 1607 — Перша група англійських кольоністів "Пюрітанів" в стейті Вірджинія, З. Д. А.
- " 1608 — Перше місто в Канаді "Квебек", засноване С. Чемплейном.
- " 1627 — "Гундред Ассосіейтс", торговельне товариство зорганізоване з європейців, кардиналом Рішело, в Канаді.
- " 1663 — Східна Канада, формально, під владою Франції в Європі.
- " 1667 — Гудсон Бей Компанія дістає "Чартер" від короля Англії, торгувати в індіанами в Північній Канаді.
- " 1713 — Кінець сім літньої війни між Англією а Францією і угода в Ютрехті. Нова Скотія переходить під власть Англії.
- " 1751 — Перший білий чоловік, М. де Невервіль, француз, відвідав далекий захід Канади, тепер місто Калгари.
- " 1754 — Антоній Гендрі, англієць, перший почав торгівлю з індіанами в Алберті.
- " 1759 — Англійсько-французька битва під Квебеком в Канаді за посілості в Америці.
- " 1763 — Парижська Угода, де Франція зрікається Канади в користь Англії.
- " 1774 — Початок заворушення кольоністів Америки, протів Англії.
- " 1776 — 4-го липня Зєдинені Держави Північної Америки, проголошують независимість від Англії. Джордж Вашингтон, першим президентом.
- " 1780 — Початки горячкової кольонізації британцями в Канаді.
- " 1791 — Поділ східної Канади, на Висшу і Низшу Канаду.
- " 1793 — Александер МекКензі, перший відкриває далеко західні території Північної Канади.
- " 1794 — Перше відкриття заливу "Ванкувер" в Брітіш Колумбії, англійським капітаном Ванкувером.

- Рік 1806 — Перша біла жінка Марія-Анна Габорі, французька, на заході Канади. Вона в 1807-ім році була замужньою за Б. Ляжемюр і породила дочку, яка стала матирею індіанського ватажка Люя Рідля, який підносив революцію з індіанами проти уряду Канади — 1869 і 1885 в Західній Канаді.
- " 1812-14 — Війна Зєдинених Держав Америки з англійським військом за східні колонії в Канаді.
- " 1813 — Лорд Селкирк і перша проба колонізації "скотляндцями" провінцію Манітобу.
- " 1822 — Французський місіонар, о. Провенчер, основником Римо-Католицької Місії в Манітобі.
- " 1825 — А. Вест і його перша Англіканська Місія, в околиці Ст. Джогн, в Вінніпегу, Манітоба.
- " 1834 — Поява першої залізниці в Зєдинених Державах Америки.
- " 1837 — Перша залізниця у Східній Канаді.
- " 1838 — Велике заворушення в Квебеку між французьким і англійським населенням. Цебто, між Нисшою і Висшою Канадою.
- " 1842 — Поява перших римо-католицьких місіонарів між індіанами в Алберті.
- " 1845 — Форт Едмонтон і околиця, числив тоді 130 білих поселенців включно із гефбрідами.
- " 1848 — Перший город з яриною в Брітіш Колумбії, засаджено в околиці міста Ванкувер, Б. К.
- " 1852 — Джогн Блек і перша його Прєзбїтеріянська Церква в Вінніпегу.
- " 1862 — Портедж Ля Прейрі, являєтьєя першою англійською колонією на фармах в Манітобі.
- " 1862 — Перші колоністи в Кемлупс, Б. К., були родина Шубартів, які з Вінніпегу в Манітобі, вибралися биками в далеку дорогу через степи та гори до Брітіш Колумбії шукати золота. Між ними була одинока жінка, мати трох синів Шубартів.
- " 1865 — Агапій Гончаренко, перший українець в Америці. Жив коло Сан Франціско в Каліфорнії.
- " 1867 — Коронація королевої Англії — Вікторії.
- " 1867 — "Брітіш Норт Амеріка Ект" увійшов в життя в Канаді. Провінції Канади лучатьєя в "Фєдеративу", Джєгні Мек-Доналд, першим премієром.
- " 1869 — Перше індіанське заворушення в Рєд Рівєр вєлей в Ман.
- " 1870 — Манітоба прилучуєтьєя до фєдератива "Домініон оф Кєнада".
- " 1872 — Перший Мєтодистський місіонар МєкДугал в Алберті, загинув в сніговій хуртовині, як їхав з місії в Калгарах до Едмонтону.

- Рік 1873 — Початок будови залізниці, "Сі-Пі-Ар" в Канаді.
- " 1874 — Російські німці Менноніти, являються першими кольоністами в полудневій Манітобі.
- " 1877 — Поява перших ренчарів "Кав-Боів" на степах Зах. Канади.
- " 1878 — Перша французька оселя на фармах в Алберті, в Сейнт Алберт, 10 миль на північ від Едмонтону.
- " 1878 — Перші ісландські кольоністи в Дуфферін і Гімлі, в Манітобі.
- " 1880 — Місто Вінніпег, сполучують залізницями зі сходу і полудня.
- " 1881 — Відкриття першої вуглевої майни в Західній Канаді, над рікою Беллі Рівер, околиця Летбрідж в Алберті.
- " 1882 — Поділ Заходу Канади на чотири дістрікти: Ассинабойну, Алберту, Атабаску і Саскачеван, головне місто Реджайна.
- " 1883 — Залізниця Сі-Пі-Ар злучила місто Вінніпег з містечком Калгари в Алберті.
- " 1883 — Перша фермерська організація на заході Канади, мала початок в Брендоні, Ман., і звалася "Фармерс Юніон".
- " 1885 — Велика посуха на заході і індіянське повстання в Саскачевані.
- " 1886 — Дня 28-го червня, вирушив перший особовий потяг з Галіфаксу Н. С. до Ванкувер, Б. К.
- " 1886 — Перші кольоністи на фармах в Саскачевані, угорські німці, оселилися в околицях Лянгенбург і Гогенльогге.
- " 1887 — Перші англійські кольоністи в північній Алберті появились в околиці ріки Стурджеон.
- " 1889 — Першими рільниками в середній Алберті, являються німці, в околиці Глейшен, Алта.
- " 1891 — Поява перших українських імігрантів, Ів. Пилипова "Пилипівський" і Василя Єлиняка з Галичини, і Ник. Королюка з Бесарабії, з України.
- " 1892 — Перші українські переселенці з родинами в Канаді: Василь Яців, Мих. Романюк, Йос. Пайш, А. Пайш, Ник. Тичковський, М. Єлиняк.
- " 1893 — Франко Яців, син Василя і Марії, перший український хлопець уродився в Канаді, в Вінніпегу, дня 14-го лютого, 1893.
- " 1894 — Початки української кольонії "Бівер Крік" в Алберті.
- " 1895 — Др. Осип Олеськів зі Львова в Галичині, відвідує русинів в Америці і Канаді.
- " 1896 — Федько Фугр, з села Висоцько, повіт Ярослав в Галичині, перший з русинів-українців став власником землі в Канаді; околиця Ребіт Гілл в Алберті.
- " 1896 — Перші українські кольонії в Манітобі: Брокенгед, Гонор, Стюартбурн і Давфин, Ман., а в Саскачевані, Гренфелд.
- " 1897 — Більша кольонія з українців появилась в Саскачевані в околиці Фіш Крік і Крукед Лейк, тепер містечко Вакав.

- Рік 1897 — Перший шкільний дістрікт між українськими кольоністами в західній Канаді, являється Лаймстон Лейк, число 412 в Алберті.
- " 1897 — Поява перших російських місіонарів між українськими кольоністами в Алберті. А були це: батюшка Д. Романов і псаломщик В. Александров.
- " 1897 — Перше Руське Греко-Католицьке Богослуження в Канаді відправив о. Нестор Дмитрів, в Стюартбурн, Ман. і потім в Лаймстон Лейк школі в Алберті.
- " 1897 — Початок масової еміграції українців з Європи до Канади.
- " 1898 — Поверх 200 українських родин з Галичини, опинилися на Гавайських островах на Тихому океані.
- " 1898 — Побудовано першу руську греко-католицьку церкву в Канаді, на Стар в Алберті.
- " 1899 — Теодор Немирський, перший русин почтарем в Канаді, почта Восток в Алберті.
- " 1899 — Поява першої групи російських Духоборів в Саскачевані.
- " 1899 — Василь Пилипів і Василь Мельник, перші українські хлопці, які навчилися оперувати паровою машиною в Канаді.
- " 1901 — Початок церковно-релігійних клопотів між українськими кольоністами в західній Канаді.
- " 1901 — Четвертий спис людности в Канаді і русини-українці перший раз записані там різно: "галішен", росшен, буковинієн, австріян і "рутенієн", багато записані "поліш".
- " 1902 — Перші русько грек.-кат. місіонарі "Василіяни" в Канаді.
- " 1902 — Павло Рудик перший українець склепарем в Канаді.
- " 1903 — Перша руська часопись "Канадійський Фармер" появилася в Вінніпегу, Ман., Ів. Негрич, перший редактор.
- " 1903 — "Епископ" Серафим і початки протестантизму між українськими кольоністами в Канаді.
- " 1905 — Перша торговельна спілка "Зеребко і Турченко" між українцями в Канаді, появилася в Сифтоні, Ман.
- " 1905 — п.п. Косовий і Рудницький, побудили манітобський уряд Робліна заснувати "Укр. Анг. Учит. Семинар" в Вінніпегу, який носив назву "Рутенієн Трейнінг Скул".
- " 1905 — Першу українську книгарню "Доячека" здибаємо при ул. Селкирк, в Вінніпегу, Ман.
- " 1905 — В. Карпець і Н. Гладкий, організують братство Св. Отця Николая при Василіянській церкві, в Вінніпегу.
- " 1906 — Перший "концерт" в честь Тараса Шевченка в Канаді устроєний студентами з "Рут. Трейнінг Скул", в Манітоба Галл, при ул. Логен в Вінніпегу.
- " 1906 — Залізниця Сі-Ен-Ар в Едмонтоні і отворення албертійського університету.

- Рік 1907 — Перша конвенція “Укр. Анг. Учителів” в Манітобі, в робітничій салі, при ул. Манітоба і Паверс.
- ” 1908 — Члени греко-кат. церкви св. Володимира і Ольги, будують перший будинок рідної школи, при ул. Стелля і МекГрегор, Вінніпег, Манітоба.
- ” 1908 — 300 літ. Ювілей міста Квебеку і Принц оф Вейлс в Канаді.
- ” 1908 — Перша “Читальня Просвіти” між українськими кольоністами в Лейдівуд, Ман. Організатори браття Козярі і В. Храпливий.
- ” 1909 — “Рутеніен Трейнінг Скул” переносять з Вінніпегу до Брендону.
- ” 1909 — о. Созон Дидик, русько греко-кат. священик, на римо-католицьким “Конгресі” в місті Квебеку, Канада.
- ” 1909 — Трета “конвенція” укр. анг. учителів Манітоби і Саскачевану, в сали Томка Ястребського, при ул. Стелля в Вінніпегу, тоді зорганізовано “Укр. Видавничу Спілку”.
- ” 1909 — о. Саборін, француз, отворає “Бурсу” в Сифтоні для українських хлопців.
- ” 1909 — Перша “Читальня Просвіти” між українськими кольоністами на фармах в Мирнам, Алта. Організатори, Пав. Мельник і В. Романюк.
- ” 1910 — В. А. Чумер і Т. Д. Ферлей, купують друкарню для “Укр. Видавничої Спілки” в Вінніпегу, Ман. і поява часописі “Український Голос”, Т. Д. Ферлей, перший редактор.
- ” 1910 — Теодор Стефаник шкільним організаторо між українськими кольоністами в Манітобі.
- ” 1910 — Павло Рудик і Петро Зварич в Алберті, організують “Руську Народну Торговлю” в Вегревіль.
- ” 1910 — Митрополит Греко-Католицької Церкви в Галичині, Андрей Шептицький, перший раз відвідує вірних в Канаді.
- ” 1910 — Едмонтонський відділ українських соціалістів заснували Видавничу Спілку “Нова Громада”, під проводом Романа Кремара, часопись виходила тижнево через три роки.
- ” 1911 — Ліберальне правительство Лорієра провалилося через “ре-сінпросіти” в Канаді.
- ” 1911 — Василь Головацький, соціаліст, перший укр. кандидатом на посла до Оттави, з округа Селкирк, Ман., отримав 146 голосів.
- ” 1911 — За впливом українських “політикерів” уряди Саскачевану і Алберти, отворили “Скул фор Форейнерс” на взір “Рут. Трейнінг Скул” в Манітобі. Один із тих “Семинарів” був в Реджайні, Саск., другий в Вегревіль, Алта.

- Рік 1912 — Поява української часописі "Новий Край" в Ростерн, Саск. Основателями були Осип Меґас і Петро Швидкий. Часопис існувала дуже короткий час.
- " 1912 — Єпископ Никита Будка з Галичини для русинів греко-кат. в Канаді.
- " 1913 — Роман Кремар, видає часопис "Новини" в Едмонтоні, Алта.
- " 1913 — Перше "всенародне віче" русинів-українців в Чіпмен, Алта.
- " 1913 — Андрій Шандро з Витфорд, перший русин послом до легіслятури в Алберті.
- " 1913 — Джогн Р. Бойл, міністер просвіти в Алберті, переслідує українських учителів за участь у виборах.
- " 1913 — Податковці дістрікту "Буковина" будують приватну школу в супереч указови п. Бойла.
- " 1913 — Григорій Михайлишин і Николай Андріїв, реорганізують читальню ім. Маркіяна Шашкевича в Едмонтоні, яке то товариство взяло собі за ціль, бути більше активним і збудувати Народний Дім в Едмонтоні.
- " 1914 — Початок першої європейської війни.
- " 1914 — Теодор Стефаник, перший українець радним міста Вінніпегу, Манітоба.
- " 1914 — Видавці часопису "Новини" в Едмонтоні, полемізують з міністром просвіти І. Р. Бойлом, за двомовну систему в школах між українцями в Алберті.
- " 1914 — М. Белегай і В. А. Чумер, організують "Укр. Запомогове Товариство" в Алберті. Товариство існувало до 1922-го р. Потім його розв'язано і розмет виплачено членам.
- " 1915 — Дмитро Фербей купує "Укр. Книгарню" від "Новин" на власність, котру вів з успіхом аж до наших днів.
- " 1915 — Перша українська робітнича організація "Само-образовання" в Едмонтоні, Алта. Пізніше, члени того товариства збільшувалися.
- " 1915 — Павло Крат, великий соціаліст-інтернаціоналіст, і організатор робітників між українцями в Канаді, висвячується на пресвітеріанського проповідника в Торонто, Онт.
- " 1915 — Перша конвенція українських учителів в Едмонтоні, Алта.
- " 1915 — М. "Дорош" організує український подорожуючий "Театр" у Західній Канаді. Головні ролі в тім театрі грали Н. Бабій і Емілія Чичка, з Едмонтона.
- " 1916 — Т. Д. Ферлей, перший українець послом в Манітобі.
- " 1916 — Український Інститут ім. Петра Могили відчинено в Саскатуні, Василь Свистун, першим настоятелем, Осип Меґас голова дирекції.

- Рік 1916 — Ліберальна партія в силі у всіх трох степових провінціях і кінець двомовної системи у публичних школах в західній Канаді.
- " 1917 — Тома Томашевський видавець укр. часописі "Поступ" в Мондер, Алта. Він перший побудив українських фермерів вступати в організацію "Ю. Еф Ей".
- " 1917 — Українці з околиці засновують "Бурсу" ім. Тараса Шевченка в Вегревіль, Алта.
- " 1918 — Отворення "Укр. Греко-Кат. Народного Дому" в Едмонтоні, Алберта.
- " 1918 — Василь Свистун і др. о. Ів. Герман, організують Укр. Православні Братства в Канаді. Перші церковні громади: Січ, Коломия, Сучава і Шепинці в Алберті.
- " 1918 — Отворення Укр. Інституту ім. Мих. Грушевського, в Каледоніан Хотелі, при 98-мій ул. в Едмонтоні, А. Т. Кібзей, першим настоятелем.
- " 1918 — 11-го листопада закінчилася перша європейська війна.
- " 1919 — Дня 7-го лютого помер Сер Вилфред Лоріє, довголітній прем'єр Канади.
- " 1919 — Перший робітничий страйк в Вінніпегу, Ман.
- " 1920 — Відбулося перше засідання "Ліги Націй" в Женеві, Швейцарія.
- " 1920 — Українці Канади висилають Осипа Мегаса і В. Петрушевича, як делегатів до Європи, впливати на англійські там круги, аби прихилилися до створення Української Держави в Європі.
- " 1921 — Партія "Юнайтед Фармерс оф Алберта" увійшла в силу в Алберті, двох українців, Василь Федун і Мих. Черногуз, послами.
- " 1922 — Перша група "українських" комуністів виїхала з Канади до Росії.
- " 1923 — Др. Іван Оробко, перший українець лікарем в Едмонтоні, Алберта.
- " 1923 — Смоки Лейк в Алберті, одиноке містечко в Канаді, якого уряд складався виключно з членів українського походження.
- " 1925 — Злука протестантських англійських церков в "Юнайтед Чорч оф Канада".
- " 1926 — Михайло Лучкович, перший українець послом до Оттави з округу Вегревіль в Алберті.
- " 1927 — Великий урожай збіжжя в західній Канаді і ціна уміркована.
- " 1928 — Василь Авраменко, розповсюджує українські народні танки в Канаді.
- " 1929 — Початок фінансової "кризи" в Канаді, яка тревала десять років.

- Рік 1930-1—Голод на гроші поміж рільниками в цілій Канаді. Бушель пшениці продавався в Алберті, від 12 до 18-ть центів.
- " 1932-3—Початок банкруцтва фермерів і дрібної торгівлі в Канаді.
- " 1932-3—Большевики організують голодовий похід "Гунґрі Марч" в Алберті; ішли пішки з кольоній до Едмонтону. Поліція палками їх розгонила.
- " 1934 — Фермерський продукт по нічому в західній Канаді; тузин яєць чотири центи, жива безрога 2 до 4 центи фунт, худоба 1 цента фунт живої ваги і т. п.
- " 1935 — Партія "Суспільного Кредиту" входить в силу в Алберті.
- " 1936 — Міста в західній Канаді пустіють: робітництво лишає хати задовжені за податки і розбігається по фармах, а тих, що лишилися, міста мусіли отримувати на "реліфі".
- " 1937 — Японія без виповідження війни нападає на Китай в Азії. Горячкове приготування Європи до другої великої війни.
- " 1938 — Процес Консисторії Української Православної Церкви з церковною громадою "Собору" в Вінніпегу.
- " 1939 — Війна в Європі. Німеччина розбиває польську армію. Англія, Франція і Канада виповідають війну Німеччині.
- " 1940 — Ціла Україна, з виїмком Закарпаття, під окупацією Росії.
- " 1941 — Українці Канади, обходять "Ювілейний Рік" першого 50-ть ліття побуту в Канаді.
- " 1942 — Німецька армія увігналася далеко на Україну аж до Кавказських гір і ріку Волгу — велика боротьба за місто Сталінград.
- " 1942 — При кінці 1942-го року приготовлялися ось ці "Спомини", до друку.

В. А. Ч.

СПРАВКА ДРУКАРСЬКИХ ПОХИБОК

У передмові, у 6-му рядку з гори, слово спомими, повинно бути: **спомини**.

У передмові у 26-му рядку за словами трудом і працею, має слідувати: **і обернути пусті нетри у плодючі лани**.

На сторінці 9-тій у 6-му рядку з долу слово "тух", має бути: **тих**.

На сторінці 10-тій у 7-му рядку з долу, слово "коипект", повинно бути: **"Компект"**.

На сторінці 12-тій, рядок 17-тий з гори слово: "озранізували", повинно бути: **зорганізували**.

На сторінці 14-тій, рядок 18-тий з гори, за словом "у Канаді" повинен бути **"**.

Сторона 28-ма, у наголовку, слово "Погоска", повинно бути: **поголоска**.

На сторінці 95-тій, рядок 15-тий з гори, слово "Кенцерт", має бути: **Концерт**.

На сторінці 124-тій, у рядку 20-тім, сліднують **три рядки перевернені**.

На сторінці 137-мій, 6 рядок з гори, В. Козловський, повинно бути: **Е. Козловський**.

На сторінці 152-тій, 19-тий рядок з долу, слово "спава", повинно бути: **справа**.